

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

99.94

Waagensen

BENT WAAGENSEN

Mine forældre og deres slægter

1991

MINE FORELDRE OG DERES SLÆGTER

BENT WAAGENSEN

Mine forældre og deres slægter

1991

Forord

Dette er en beretning om mine forældre og deres tid, baseret på det meget omfattende materiale, som jeg kom i besiddelse af, da min mor døde i 1987, næsten 97 år gammel.

De foregående generationer er medtaget som baggrund.

I anetavlerne fremtræder mine forældres generation som nr. 10.

London, i december 1990

Bent Waagensen

Indholdsfortegnelse

Slægten Waagensen

- Diagram over min fars forfædre 9
Navnet Waagensen og ældre, uplacerede Waagensen'er 10
Hørkræmmer Peder Waagensen og følgende 2 generationer 11
Min farfar Hother Waagensen, (1851-1926) 15
Min biologiske farmor Harriet (1860-92) og slægterne Tuxen,
Seemann og Ryge 24
Min faktiske farmor Sophie (1860-1934) og slægterne Brorson,
Haslund og Winding 27
Min far Viggo's søskende Ellen, Karen og Christian 30

Slægten Thortsen

- Diagram over min mors forfædre 37
Stadshauptmand Bernhard Thortsen, (1756-1837) 38
Bernhard's ældste søn Thomas, (1788-1853) 39
Thomas's ældste søn Axel "von" Thortsen (1812-54)
og hans efterkommere 42
Thomas's næste søn Christian (1815-65), gift med Amalie Døllner
og deres børn Caroline, Bernhard og Frederik (min morfar) 43
Anna Margrethe Jacobsen (min mormor) og hendes slægt 46
Frederik og Annas børn, Poul, Knud og Grethe (min mor) 47
Min mor's barndom 1890-1906 51
Bernhards andet barn Louise (1793-1831) 52
Bernhards tredje barn Lorenz (1795-1833) 52
Bernhard's fjerde barn Carl Adolph (1798-1878) 54

Slægten Døllner

- Diagram over slægten Døllner 56
Sammendrag af 9 generationer

Viggo og Grethe Waagensen

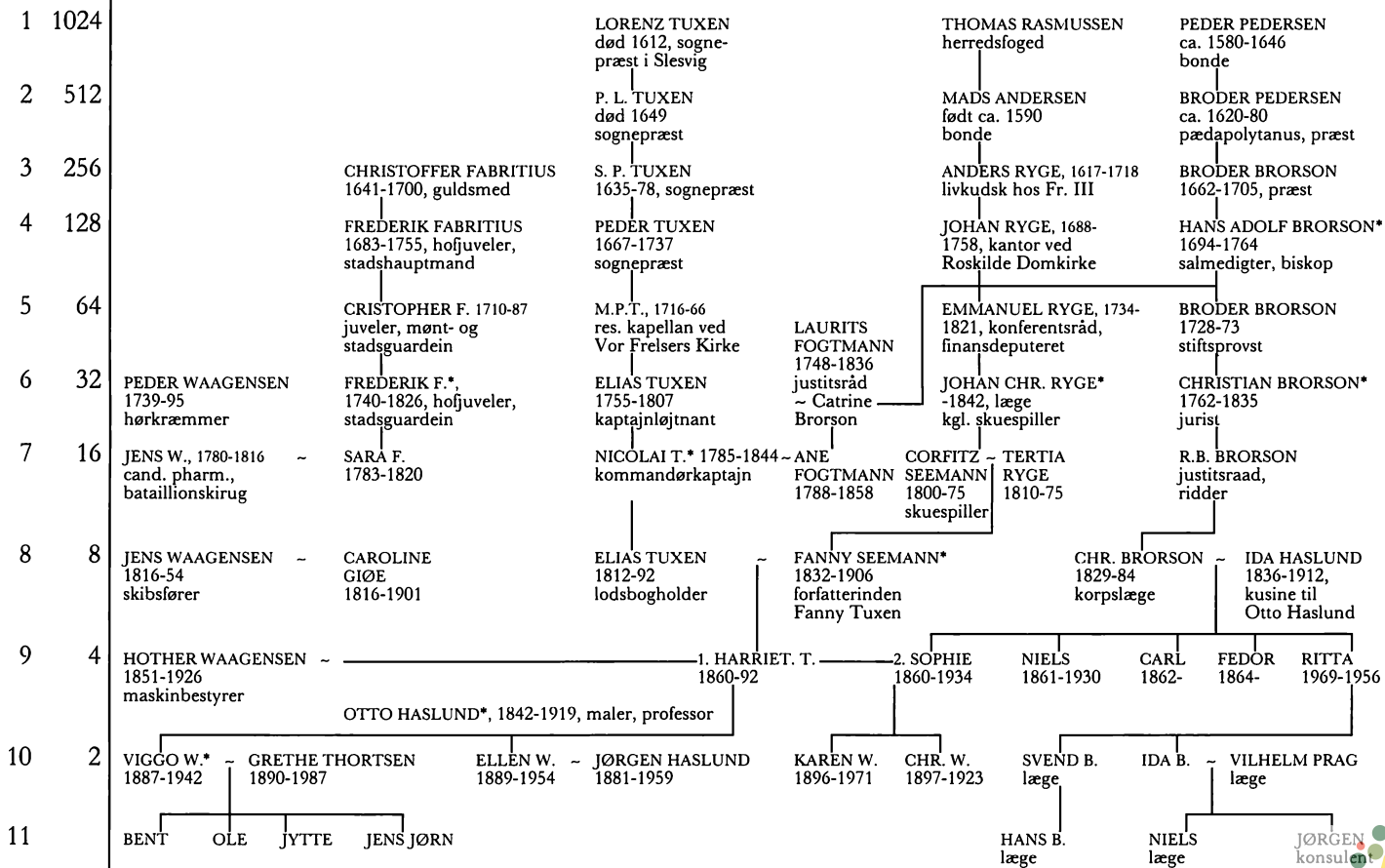
- Fars barndom, 1887-1905 66
Fars studentertid og beskæftigelse indtil 1919 69

Mors læretid og beskæftigelse indtil 1915	72
Far og mor mødes 1908. Forlovelsestiden 1910-15	75
Far og mors bryllup	82
Mere om mor	83
Lidt mere om far	88
Far og mors samliv	89
Det gode, borgerlige hjem	91
Far og mors vennekreds	103
Far i Fængselsvæsenet	109
Krigen. Far blev ikke fængselsdirektør	112
Fars død 1942	116
Mors lange enkestand og død i 1987	123
Oversigt over Viggo og Grethe Waagensens efterkommere	135

Slægtsed
nummer
Anat direkte
anere for
slægted 11

WAAGENSEN • *Overstigt over nogle forfædre samt mere kendte indgifte*

*De med * afmærkede personer er nævnt i Dansk Biografisk Leksikon og/eller Kraks Blå Bog.*

Navnet Waagensen og ældre, uplacerede Waagensen'er

Navnet Waagensen (Wognsen - Wagnsen) er et meget sjældent forekommende faderopnævn. Der har i sin tid eksisteret en adelsslægt Vognsen (Vognsønnerne). Hundslund Kloster (det nuværende Dronninglund i Vendsyssel) omtales således første gang 1268 i forbindelse med Esbern Vognsen's enkes testamente. De fleste mandlige medlemmer af den gamle adelsslægt hed dog Jens til fornavn. Vogn er en dialektisk afvigelse af Vagn. I Gyrithe Lemches "Købmænd" (Edwardsgave I) s. 46 læser Karl Martin Krüger (ca. 1768) i avisen, at "Skipper Hans Waagensen" er død. I Anne Marie Lies bog "Fløde 2" optræder en "broder Vågensen".

Alt dette er dog nok irrelevant. Det kunne se ud, som om navnet Waagensen først er opstået i 1700-tallet som Waagen's søn, idet påfaldende mange af hørkræmmer Peter Waagensen's faddere hed Waagen til fornavn. (Iflg. kredslæge Kristian Carøe, som i årene før 1ste verdenskrig for Hother Waagensen gennemgik kopulationsprotokollerne (kopulation er en gammel betegnelse for vielse) i Rådhusarkivet, skifteprotokollerne i Landsarkivet og Trinitatis kirkebøger).

Den første Waagensen, der derved blev sporet, er *høker Peter Waagensen*. Trinitatis kirkebog udviser, at hans enke Sara Marie, f. ca. 1714, er begravet 6.4.1786. Et andet sted i kirkebogen finder man, at Andreas W., søn af snedker W., døde ca. 1/2 år gammel og blev begravet 12.2.1773. Det er muligt, at Peter og Sara Marie er forældre til snedkeren og nedennævnte Niels samt vor stamfader Peder, men som det senere fremgår er det dog næppe sandsynligt for så vidt angår Peder.

Niels var skibsbygger. Han fik 1788 en datter Ane Elisabeth W., som blev gift med forfatteren C.F. Brodersen.

Peder - vor stamfader - var hørkræmmer. Hørkræmmerne dannede fra 1722 til 1857, da laugene blev ophævet, et af de 5 handelslaug i København. Navnet stammer selvfølgelig fra, at hørkræmmerne oprindeligt fortrinsvis handlede med hør, men andre produkter som f.eks. lervarer, spegesild og klipfisk fik med tiden stigende betydning.

Høkerne handlede derimod hovedsagelig med fødevarer af indenlandsk produktion, herunder øl og brændevin, som gerne måtte fortæres på stedet under forudsætning af, at høkeren ikke havde siddende gæster, hvorved beværternes interesser ville blive gået for nær.

I den forbindelse skal det nævnes, at der i 1834 eller 1835 findes en skibsrheder Peter Waagensen Gjelstrup, som har indstiftet et legat for "Mænd, der have haft borgerskab enten som grosserer, købmænd eller detailhandlere, dog ikke som høkere eller som sættes i klasse med disse". Dette legat blev annonceret af Københavns Magistrat den 10. oktober 1914. Det besynderlige ved bestemmelsen er, at der netop har eksisteret en høker og en hørkræmmer Waagensen.

Der kan iøvrigt også tænkes en forbindelse mellem "skibsrhederen" og hørkræmmerens sønnesøn, kaptajn Jens W.

Hørkræmmer Peder Waagensen og de to følgende generationer

6. Hørkræmmer Peder Waagensen (1739-95) er som nævnt den eneste Waagensen, vi med sikkerhed kan føre os tilbage til, og vi betragter ham derfor som vor stamfader. Når han sandsynligvis ikke kan sættes i forbindelse med de tidligere nævnte Waagensen'er skyldes det, at han iflg. borgerskabsprotokollen er født i Jylland i 1739. Han døde af gift i 1795 og blev begravet på Trinitatis kirkegård. Her begravedes også begge hans hustruer.

Peder Waagensen giftede sig første gang (i "Huset, Frue Sogn") da han var 37 år gammel med den 21-årige Lydia Schæffer (1754-82), som såvidt vides var den eneste, der videreførte slægten. Til Lydias begravelse blev der skrevet et sørgedigt, som findes optaget i Adresseavisen for 1782, blad 160.

Efter Lydias død blev de 3 børn, derunder den lille Lydia, der bevirkede moderens død, tingede i kost hos Peder's senere svoger C. Holm, ejer af Donse Krudtværk. Der findes en regning af 30.9.1796 fra Holm for kostpenge for de 3 børn 5.3-30.4. a 4 Rdl. ugentlig i 8 uger = 32 Rdl. Måske forlod børnene (nu 14-18 år gl.) krudtværket omkring 1.5.1796. For den næstældste dreng, Jens' vedkommende, var det i hvert fald tilfældet.

Året efter Lydias død giftede Peder - nu 44 år gammel - sig igen med

den 19-årige Birgitte Christine Gøtttsche (1764-96). Til dette bryllup blev der skrevet et digt, som findes optaget i Adresseavisen (1783, blad 199). Birgitte satte 5 børn i verden, hvoraf de 4 døde som babyer. Der kendes ingen efterkommere efter det femte barn. Birgitte døde 32 år gammel af tæring (tuberkulose).

Hørkræmmer Peder Waagensen findes i Vejviseren 1784-96 boende Ll. Købmagergade 67 (den gamle betegnelse for strækningen mellem Krystalgade og Kultorvet), et sted benævnt "ved Kultorvet". Her blev Birgitte boende til sin egen død året efter. Foruden hørkramhandelen havde Peder en butik under Børsen. Den udlejede enken ved kontrakt af 25.2.1796 til hørkræmmer Peter Abel Møller. Kontrakten er forsynet med Peder Waagensen's segl i sort.

Skiftet efter Peder Waagensen er optaget i nr. 4 Forsegingsprotokol Litr. C 1789-96, 5 dec. 1795 nr. 67. Det fremgår heraf, at Peder Waagensen efterlod sig 4 levende børn, 3 af første og 1 af andet ægteskab.

Skiftet efter Peder Waagensen's enke Birgitte W. f. Gøtttsche er optaget i Nr. 4 Forsegingsprotokol Litr. D 1795-98, 7 sept. 1796. Her omtales kun datteren, ikke stedbørnene. Hendes broder var prokurator Gøtttsche, hendes svogre ovennævnte fabrikør Christian Holm fra Donse og apoteker Nikolaj Nielsen Blumensaadt, der fik privilegium som apoteker i Køge 24.3.1790.

Peder Waagensen har næppe været husejer. Han og hans hustru efterlod sig ca. 1600 Rdl.

Om de af Peders børn, der nåede at blive døbt, er der bevaret oplysninger om dåbsdatoer og faddere. Ligeledes kendes de fleste datoer for Peders og hans hustruers fødsel, dåb, bryllup, død og begravelse, men det vil føre for vidt at bringe disse detaljer her.

For de næste 3 slægtleds vedkommende vil jeg ligeledes som hovedregel kun bringe årstal.

Peder og Lydias søn Jens var den eneste af Peders 8 børn med sine to hustruer, der fortsatte slægten.

7b. *Jens Waagensen* (1780-1816), forlod da han var 16 år gammel krudtværket og blev sat i lære hos foran nævnte apoteker *Blumensaadt* i Køge. Han blev cand.pharm. 1802 og senere bataillonskirurg ved artilleriet. 36 år gammel blev han myrdet i Nyborg på vej hjem fra Slesvig, hvor han havde hentet en arv fra sin første kones familie.

Hun var datter af justitsråd *Nussbaum* i Slesvig, som var livkirurg hos prins Karl af Hessen-Kassel (1744-1836), der var gift med Chr. VII's yndlingssøster Louise. Kun 22 år gammel blev prins Karl krigsminister, men fra 1769 til sin død 67 år senere var han statholder i her-tugdømmerne og opholdt sig helst på det yndige lille slot Louisenlund ved Slien. Jens Waagensens første kone døde 1808 i barselsseng efter af have sat sønnen Peter i verden. Han kendes kun som "onkel Peter", der ca. 1854 malede 2 små portrætter af Hother og hans søster Lise.

1809 giftede Jens sig med *Sara Fabritius* (1783-1821), datter af hofjuvelerer, stadsguardein *Frederik Fabritius* (1740-1826) og hustru *Cathrine f. Bruun*. Slægten Fabritius er den kendteste danske guldsmedeslægt. Den besad sportelembedet som stadsguardein 1749-1823 og 1827-31. Alt københavnsk sølvtøj fra disse perioder er stemplet med guardeinstemplet "F" (Fabritius) og betegnes Fabritius-sølv, selvom det egentlig er en ufagmæssig betegnelse, fordi den kun garanterer sølvets lødighed. Slægten Fabritius regnes at begynde med guldsmed *Christoffer Fabritius* (ca. 1641-1700), men først under sønnen *Frederik Fabritius* (1683-1755) opnåedes stadsguardeinembedet. Han forfærdigede 1731 for Chr. VI's dronning Sofie Magdalene den danske dronningekrone, som nu opbevares på Rosenborg. Hans søn (Saras far) arvede guardeinembedet. Han præsenterede 1771 en af ham som mesterprøve udført guld-elfantorden for Kunstakademiet, som udtalte: "ej nogensinde at have set et saa fuldkomment Stykke, da alleting ej alene ere vel anbragte, men endog til sin Skønheds Formerelse saaledes indrettet, at samme Stykke med største Ret og Billighed udi Juvelerarbejdet kan fortjene det samme Navn af et fuldkomment "chef d'œuvre". Blandt Christoffers 7 børn blev 2 guldsmede og den ene af disse blev også stadsguardein.

Jens og Sara fik 3 børn, af hvilke vi nedstammer fra 8c. *Jens Waagensen* (1816-1854). Jens var kun 4 år gammel da hans mor, der allerede var enke, døde. Han blev derefter først opdraget hos sin moster *Anne Elisabeth f. Fabritius* (1781-1848) gift med major *Heinrich Klee* (1784-1829) (kendt fra forsvaret af Itzehoe i 1813) og senere på Vaisenhuset i København. Han gik til søs og tog i 1841 styrmandseksamen med karakteren "Bequem". 1844 ægtede han *Caroline Giøe* (1816- 1901). Hendes far var forpagter på Bækkeskov,

student Andreas Giøe (1782-1827) og hendes mor *Hanne f. Thaning*, (1797-1856), datter af forpagter på Iselingen ved Vordingborg. Familien er i stamtavlen over Familien Thaning (Kjøbenhavn 1895) ført tilbage til 1708.

Efter at Jens og Caroline havde giftet sig forpagtede de 1844 Færggården på Møn ved Grønsund samt færgefarten, men 1846 stak Jens igen til søs som fører af skonnerten *Olavia*, som er malet i 1847 af "JP". Familien flyttede til Helsingør, fordi een af Carolines søstre, *Birgitte* (1822-74), var gift med den derboende skibsklarerer *Gustav Åhmann* (1819-92). De havde bl.a. sønnen *Carl Oscar Giøe Åhmann* ("onkel Oscar" 1858-1923), der blev toldforvalter i Kalundborg. Han blev gift med en halvkusine, der også hed *Birgitte*, født 1857. Han var altså en fætter til Hother og blev hans bedste ven livet igennem. Onkel Oscars eneste og ugifte datter *Else Åhmann* døde pludselig kun 34 år gammel i 1925. Efter hende arvede far og mor en hel del indbo. En søster til Oscar var den ugifte *Anna Åhmann* (1860-1927), som Jytte skulle arve. Af taktfølelse udskød min far imidlertid bestandig oprettelsen af et testamente, og da tante Anna pludselig døde kom alt indboet derfor på auktion i Helsingør og formuen blev delt mellem mange fjerne arvinger, hvoraf ingen havde opretholdt forbindelsen med tante Anna. Skoleinspektør *Peter Ludvig Geleff* (f. 1856) og hans kone, kommunelærer *Charlotte*, (f.1856) som var datter af en anden af Carolines søstre, *Mette f. Giøe* (f. 1826), var de eneste, som tilbød at respektere tante Annas ønske. Vi har haft forbindelse med Geleff'erne gennem et lille familielegat, som først jeg, senere Ole og nu Jens Jørn har bestyret i et halvt århundrede siden skoleinspektørens død. På auktionen efter tante Anna købte far og mor det store hjørneskab, som nu står hos Jens Jørn. Til denne auktion knytter der sig en lille familiemorsomhed. Far og mor kom hver for sig til auktionen og så ikke hinanden. Da de var enige om, at de gerne ville have hjørneskabet, bød de hinanden et godt stykke op, før de til deres bestyrtelse opdagede fejltagelsen. Jens og Caroline fik 4 børn, hvoraf de 2 ældste f. 1845 og 1846 begge døde af kolera som babyer i 1847 under et besøg i Hamburg, hvor Jens' skib skulle losse. Hvor må det have været frygteligt for de 2 unge mennesker. Børnene var netop bragt med for at faderen kunne få lejlighed til at se dem. Kun 7 år senere mistede Caroline

også sin mand, som døde af kolera få dage efter, at han var kommet tilbage til Helsingør med sit skib.

Lad mig her fortælle, at Jens's skib "Olavia" var en særlig hurtigt sejrende skonnert (bygget 1845), som gjorde det muligt med heldig vind at hente friske citrusfrugter fra Sicilien og Spanien til Nordeuropa. Det østlige Middelhav var for langt væk til denne sejlads. Herfra måtte man nøjes med at hente tørrede frugter og vin. "Olavia" lastede 107 tdw, så fragtomkostningerne må have været store! Jens og Carolines 2 sidste børn var *Elisabeth Fanny Giøe Waagensen* (kaldet Lise), der kun blev 19 år (1849-68) og min farfar *Hother Frederik Giøe Waagensen*.

En vurdering af min oldefar Jens som menneske har jeg fundet i et notat som Hother har skrevet sent i sit liv. Han skriver: "Fra min Moder har jeg hørt om deres Reiser sammen og om mine 2 Brøders død i Hamborg og om hans egen Død i Hjemmet kun faa Dage efter at have ført sit Skib i Havn og kun 37 Aar gammel. Senere har jeg gennem Bangs søgt yderligere Oplysninger om Fader (Fru Bang f. Klee er jo den eneste Slægt paa Faders Side) og fik da bekræftet at han havde været en god Ægtemand men med en streng og bestemt Karakter som ikke skaanede sig selv men ogsaa stillede Fordringer til sine Undergivne. Paa sit Dødsleje sagde han "lad Drengen blive hvad han vil blot ikke Handelsmand". Jeg slutter deraf, at han var en redelig Karakter og havde erfaret hvad Forretningsvæsenet vil sige. Som Skibsfører var han jo ofte baade hjemme og ude i Forhandling med Handels- og Forretningsfolk og der maa han have gjort Erfaringer som har affødt ovennævnte udtalelse. Om det er denne selv eller det er nedarvet ved jeg ikke, men Faktum er det at jeg selv heller aldrig har sat synderlig pris paa Handelsfolk".

Min farfar Hother Waagensen

9d. *Hother Waagensen* (1851-1926). Jens og Caroline har måske været historisk interesserede, idet deres 2 første børn fik navnene Viggo (efter en af Rolf Krakes kæmper) og Axel (som var et almindeligt dansk middelaldernavn udviklet af Absalon, der er hebræisk og betyder "faderen er fred"). Hother, som hos Saxo staves Hotherus, kan føres tilbage til 2 oldnordiske ord, der betyder hhv. "kriger" og "fred".

Hother var kun knapt 3 år gl., da hans far døde, og i 2 generationer har vore forfædre således ikke kendt deres fædre. Hother's farfar har måske heller ikke kendt sin far, fordi han som 2-årig efter sin mors død blev "tinget på kost" i Jylland. Der var i 1854 intet, der hed understøttelse, og Hother blev derfor opdraget i små kår hos sin mor i Helsingør. Uanset, at hun ved sin død i 1901 efterlod sig det efter datidens forhold ret betydelige beløb kr. 13.300,-, måtte hun som ung ernære sig og sin lille søn ved at sy for fremmede til langt ud på de små timer. Det er i hvert fald, hvad jeg har fået fortalt, så jeg går ud fra, at hun har arvet pengene, måske allerede da hendes mor døde i 1856, men at sparsommeligheden da har ligget hende i blodet. Pengene kan også være kommet senere til hende gennem et fjernere familiemedlem.

Som barn og ung mand ville Hother gerne være kunstner og han viste også tidligt kunstneriske evner. Således udførte han allerede i 1866 - som 15-årig - 6 udmærkede farvelagte tegninger af skibe, som passerede Helsingør. I Oscar Blochs bog "H.V. Bissen og hans Hjem 1857-1868" står der, at "Tante Tat", en søster til Bissens første kone, var knyttet til Bissens hjem. Omkring 1859 skriver Bissens datter Anna om "Tante Tat": "Hun har det så nydeligt i sin lille stue og er så glad for den og for Mme. Waagensen, som endnu bor ved siden af hende". Denne Mme. Waagensen har muligvis været Caroline, og denne - desværre udokumenterede - forbindelse til Bissen-miljøet kan måske have holdt Hothers lyst til at blive kunstner i live. Da moderen var fattig, var der dog ingen vej udenom. Hother skulle have et "sikkert" erhverv. Men han tegnede og malede livet igennem. Han aftjente sin værnepligt ombord på fregatten Jylland, der nu er ved at blive restaureret i Æbeltoft, og fulgte Kong Christian IX til Island i anledning af landets 1000-års jubilæum 1874. På denne rejse udførte han en hel serie - ialt 21 - skitser af skibene, landskaberne og menneskene. Det er interessant her at se tidens naive, forherligende opfattelse af kongemagten fremstillet. Både disse tegninger og tegningerne af skibe passerende Helsingør har jeg i 1972 klippet til, monteret og ladet indramme.

I 1867 flyttede Hother med sin mor til København og blev sat i lære i Cumanns maskinværksted. Efter udstået læretid arbejdede han som svend hos Burmeister og Wain, indtil han havde samlet så meget

sammen, at han kunne gennemgå tegnekursus på Polyteknisk Læreanstalt. Han havde fået udsættelse med militærtjenesten, men efter at den var udstået i 1874 fik han straks ansættelse som maskinassistent ved De Sjællandske Jernbaner, som senere overgik til statsbanedriften. Efter i 1886 at have fået et stipendium til en studierejse til England blev han i 1887 udnævnt til maskiningeniør ved jernbaneværkstedet i København. I 1897 blev han maskininspektør for Statsbanernes 3die maskinsektion, omfattende statsbanerne på Fyn og værkstedet i Nyborg. Efter en omorganisation i 1903 fik han tillige det sydlige Jylland samt den jyske midtbane under sig og fik bopæl i Fredericia.

Efter at Caroline og Hother i 1867 var flyttet til København tilbragte han al ledig feriestund hos sin onkel og tante, Åhmann's, i Helsingør. Her sluttede han sit ovenfor nævnte livslange venskab med den 7 år yngre fætter, Oscar, og her traf han sin første kone, den yndige Harriet (1860-92), datter af lodsboholder, capitainlt. Elias Christian Tuxen (1812-91) og forfatterinden Fanny f. Seemann (1832-1906).

Harriet gik i skole med Oscars søster Anna og kom derfor meget i Åhmann's hus, hvor Hother traf hende mens hun endnu var en lille skolepige. Harriets forældre var bange for den 9 år ældre "forfører" og prøvede at holde de to unge fra hinanden, men da Harriet var groet til, mødtes de i skjul. Såvidt jeg kan se forlovede de sig dog først i påsken 1882, da Hother var 30 og Harriet 21 år. Jeg er i besiddelse af nogle meget søde digte fra Hother til Harriet. De viser, hvor forelsket til op over begge ører han var i hende. I slutningen af dette kapitel har jeg citeret en beretning, som Hother på sine gamle dage begyndte at skrive om Harriet.

Hother fik lejlighed til nogle udenlandsrejser før han giftede sig. Således var han i 1882 i Berlin, Dresden og Sachsisk Schweiz sammen med Oscar og den ligeledes 7 år yngre maler og tegner *Alfred Schmidt* (1858-1938), der senere blev kendt gennem Blæksprutten og Klods-Hans og som efter århundredeskiftet blev anset som den største danske humoristiske tegner. Hans naturalistiske skoling kan minde om Hothers streg og man kan spekulere på, om de skulle have gået i samme tegneskole.

16.6.1883 giftede Hother og Harriet sig og flyttede ind på Lampevej

22 A. Her blev deres 2 første børn, tvillingerne, født. De døde allerede året efter og det var måske grunden til at Hother og Harriet i 1886 flyttede til Svanemosegårdsvej 10, 2.sal, hvor Viggo (min far) og Ellen blev født. Harriet døde af tuberkulose kun 32 år gammel og 3 år senere, 3.4.1895, giftede Hother sig med *Sophie Brorson* (1860-1934), med hvem han fik børnene Karen og Christian.

Apropos Lampevej, så knytter der sig en lille historie til dette gadenavn, som forsvandt på grund af et mord, "Lampevejs-mordet".

I 1889 blev en mand, der netop havde hævet 3000 kr. for et prioritetslån, fundet dræbt i grøften. Pengene var væk. Mistanken faldt på en restauratør, som havde fulgtes med den myrdede, men politiet kunne intet bevise. Den lokale befolkning var imidlertid ikke i tvivl om, at restauratøren måtte være gerningsmanden, og nysgerrigheden efter at se en "rigtig" morder gav hans restaurant så stor søgning, at restauratøren foretrak at sælge og emigrere til USA. På sit dødsleje tilstod han mordet. Folk på Lampevej bad derefter kommunalbestyrelsen om at ændre navnet på den berygtede vej, og fra 1.1.1906 kom den til at hedde Howitzvej.

Harriet og Sophie er omtalt senere i afsnittene "Harriet og slægterne Tuxen, Seemann og Ryge" og "Sophie og slægterne Brorson, Haslund og Winding".

I 1886 tegnede og udgav Hother et "Kort over Kjøbenhavn", som jeg i 1975 lod genoptrykke og udgive på Strandbergs Forlag. Fra det Kongelige Bibliotek har jeg fået en fuldstændig fortegnelse over de ikke færre end 103 kort, som udkom i perioden 1842-1914, men de fleste af dem er kun planer, som findes i leksika eller andre bøger. Såvidt jeg ved er Hothers kort det første, som indeholder en fuldstændig oversigt over "Kjøbenhavns lokale Kommunikationer", dvs. Telegrafvæsen, Postvæsen, Jernbaner, Dampskibe, Sporveje, Omnibuslinjer, Drosker, Færger, Telefon Selskabet, Kjøbenhavns Bypost og Bybudene med fyldige oplysninger om køretider, betingelser og takster. Det er interessant læsning for den, der kan lide historie. Det er f.eks. morsomt at læse om bybudene. De sorterede under politiet og var klædt i hvide frakker med skilt i huen og en plade med tjenestenummer og ekspeditionens bogstav på brystet. De påtog sig f.eks. udbringning af pakker, flytning af møbler og ombæring af cirkulærer. Nogle af deres opgaver peger tilbage mod en ældre tid,

da det var farligt - og uanstændigt - for en dame at færdes alene i byen. Prisen "For at ledsage paa Spadseretoure" og "For Ledsagelse til og fra Theatre" var 50 øre pr. time, efter kl. 11 aften dobbelt taxt. Institutionen bybude eksisterede kun i få år. Den er et eksempel på, hvor hurtigt udviklingen kan gå. I vore dage vil postvæsenet snart møde en alvorlig konkurrent fra fax'en. Jeg forudser, at telefonapparaterne en skønne dag vil blive afløst af kombinerede telefon/fax-apparater, som automatisk slår over fra telefon til fax og tilbage igen alt efter karakteren af det indgåede signal. Det vil blive endnu et stød mod den allerede nu næsten uddøde kunstart: Brevskrivning. Apropos Hothers kort: Kraks Vejviser udkom ikke med kort før 1892 og kortet blev første gang udsendt som særtryk i 1929. Politikens kort over København udkom første gang i 1949.

Hother byggede een af de første benzinmotorer i Danmark, men da han ikke kunne få den til at gå tilfredsstillende, sejlede han en dag i dårligt humør ud og sænkede den i havet. Tænk hvis vi havde haft den i dag! I det hele taget er det lidt trist at tænke på alle de ting, som går tabt, fordi samtiden bliver træt af dem og ikke tillægger dem nogen fremtidsværdi. Jeg tænker f.eks. på de karbidlamper fra farfars sejlbad, som stod i kælderens i "Hytten", og som Ole og jeg legede med. Jeg tænker også på alt Hothers fotografiske udstyr. Farfar var en ivrig amatørfotograf, som noterede alt ned om belysningstider (som ofte var på flere sekunder selv om det var personer, der blev fotograferet) o.s.v. Han benyttede et gammelt kassekamera, hvor negativerne blev optaget på store indstillelige glasplader, som han selv fremkaldte. Positivbillederne blev kopieret ved sollys. Jeg husker, hvordan alle vindueskarme i "Hytten" ofte var fulde af rammer, hvori glaspladens negativbillede blev overført til de karakteristiske brune aftryk. Efter Hothers død ved jeg ikke, hvad der blev af alt dette fotoudstyr, men i min tidlige ungdom har jeg i hvert fald været i besiddelse af kameraet uden selvfølgelig at bruge det. Da jeg til min konfirmation i 1931 fik mit første klapkamera har jeg vel smidt Hothers gamle museumsstykke væk. Hvor ubetænksomt!

For at blive lidt ved alt det, der smides væk: Tænk hvis jeg fjols havde gemt min barndoms legetøjstog med mine 2 damplokomotiver, der nu sælges for tusinder af kroner stykket - eller mit meccano - eller blot mine mekaniske regnemaskiner fra 1946-47! Eller hvis vi havde

beholdt "Madam Blå" og mange andre husholdningsting, der i dag er samlerobjekter. Eller hvis vi havde beholdt det "OPROP! Til Danmarks Soldater og Danmarks Folk!", som tyske fly kastede ned over København den 9. april om morgenen, og som vi havde så mange af - eller nogle rationeringsmærker - eller Tænk på det, I unge i familien!

Hother var som sagt teknisk interesseret - i stort som i småt! I "Hytten" lavede han et snoretræk, så han kunne ligge i sengen og åbne lemmerne til hønsehuset, når solen stod op og der ikke længere var nogen fare for ræven. Når han cyklede ud havde han altid en hundepistol i lommen, så han kunne skræmme hunde væk, der måske ellers ville bide ham i benet.

Omkring 1920 startede private klubber de første radioudsendelser. Hother var een af de første i Nyborg, der fik radio, og jeg husker ham sidde med høretelefonerne for ørene og dreje sig frem til Lyngby Radiostation (tror jeg det var) og begejstret råbe til Sophie, hver gang han fik kontakt. Lyden kom og gik, så der måtte drejes hele tiden. Ikke desto mindre fremgår det af et brev, at han engang inviterede sine venner til middag med påfølgende koncert i radioen. Det skrattede og peb fælt, men det var dog mere overkommeligt end at tage den lange vej til København for at overvære en koncert i Tivoli's koncertsal. Men det gjorde Hother, der var meget musikalsk, iøvrigt ofte. Han rejste i det hele taget meget, ikke blot med toget, hvortil han havde frirejse over hele Europa, men også med båd og cykel. I 10-året 1906-15 har han således omtalt 2 cykelture i Danmark og 12 udlandsrejser (deraf 5 med cykler medbragt i toget til Tyskland). Rejserne gik iøvrigt også til Norge, Czekoslovakiet, Østrig, Schweiz, Italien, Spanien og Frankrig. Alt dette kan man se af de familiealbum, som Hother påbegyndte (3 stk. omfattende perioden 1851-1918), og som jeg har fortsat (foreløbig 8 album fra 1916 til dato). Det er iøvrigt det sjove ved Hother's fotografialbum, at de næsten kun indeholder billeder af seværdigheder i de lande, han besøgte, næsten ingen af familie og venner. Dengang var det en sjældenhed at komme ud at rejse, så der var noget at vise frem. Familie og venner havde man jo hver dag derhjemme. Daglige billeder var sjældne. Når familiemedlemmerne skulle fotograferes skete det i et "Photographisk Atelier" - i stiveste puds - som regel

lænende sig op ad en smuk stol eller et andet smukt møbel. På sine gamle dage udarbejdede Hother "Historiske synkronistiske Tabeller", som dog ikke nåede at blive udgivet før hans død i 1926 og derefter hurtigt forældedes. Over en 15-årig periode fra slutningen af 1880'erne førte han et nøje specificeret og analyseret husholdningsregnskab. De 4 bøger har jeg idiot engang smidt væk. Jeg fortryder, fordi de kunne have kastet lys over en borgerfamilies liv i disse 15 år.

I 1909 konstateredes det, at Hother havde sukkersyge. Han led desuden af mavebesvær og efter mange sygemeldinger tog han - efter i 1913 at være blevet Ridder af Dannebrog - i 1915 sin afsked. På det tidspunkt havde hans maskindistrikt 138 lokomotiver og beskæftigede 638 mand. Der kørtes 570.000 lokomotivkilometer og brugtes 6355 tons kul om måneden.

Efter sin afsked flyttede Hother og Sophie tilbage til Nyborg, hvor de lejede villa "Nova" på Svendborgvej. I 1923 købte de villa "Hyttten" på Christianslundsvej for kr. 18.000. Huset har 7 (ret små) værelser + loggia og fuld kælder. Det lå højt og frit med udsigt over Storebælt, men var derved mere udsat for blæst end Hother og Sophie havde regnet med. Efter den strenge vinter 1923-24 fik de derfor indlagt centralvarme. Nu er der ført en vej op mellem "Hyttten" og Rasmussens gartneri og hele området bag "Hyttten" er bebygget og har skiftet karakter. - Jeg var 10 år gammel da Hother døde og jeg husker ham som en streng mand som vi var lidt bange for. Det var nok helt forkert. Det skyldtes vist hans martialske udseende og det, at han ikke beskæftigede sig ret meget med os. Han sad som oftest ved sit skrivebord. Imens fik Ole og jeg lov til at lege på gulvet og læse i de gamle årgange af Blæksprutten, som farfar havde ladet indbinde. Vi syntes, at Alfred Schmidts tegninger var de morsomste. Jeg husker f.eks. "Jensen er valgt" (Københavns første socialdemokratiske borgmester 1903) og de mange tegninger af I.C. Christensen med en ræv bag øret og C.Th. Zahle med det ene øje knebet sammen. En enkelt gang kaldte farfar os ind til sig og lavede et stykke gammeldags legetøj til os. På hver side af en papskive tegnede han en hest med rytter i forskellige positioner. Ved hjælp af snore i hver side kunne han derefter få papskiven til at rotere og det så grangiveligt ud, som om hesten galopperede.

Nej, farfar var ikke streng. Han var en "Pater familias", der krævede orden i tilværelsen, men han levede udelukkende for sit arbejde og for sin familie. Nu, da jeg er lige så gammel som farfar var da vi lå på gulvet i hans kontor i "Hytten", ved jeg desuden, at man bliver mildere med årene. Men jeg ved også, at man kræver mere tid til de ting, man vil have gjort færdige før man dør. Det er måske ikke altid let for ens nærmeste.

En erindring falder mig ind. Jeg havde i gymnasiet en god ven, *Knud Olsen*. Hans far, *Rasmus Olsen* (1874-1943), der var chef for Statsbanernes Centralværksteder i København, blev som ung civilingeniør ansat hos Hother. Rasmus Olsen fortalte mig engang, at det kunne hænde, når vejret var godt, at ingen i værkstederne kunne finde chefen. Så var farfar stukket af sted og var taget ud at sejle på Nyborg Fjord med sin båd. Er det ikke et tiltalende, menneskeligt træk hos den "streng" mand?

Blandt min farfars papirer har jeg fundet begyndelsen til en beretning, som han har villet skrive til min far og Ellen om deres mor, Harriet. Han er ikke kommet længere end til indledningen, før han måtte give op. Skriften og sammensætningen af ordene er helt mod hans sædvane ubehjælpelig. Jeg slutter deraf, at beretningen er nedfældet på papiret kort før hans død, måske i 1926. Det er typisk, at man i livets sidste stadium søger tilbage til sin barndom og ungdom, og her har han ved at skrive til sine to ældste børn genopfrisket sin ungdoms kærlighed. Men han begynder med refleksioner over alderdommen. Da formen som sagt er ubehjælpelig har jeg forkortet beretningen, men farfars tanke var endnu klar. Hother skriver:

"Kære Viggo og Ellen,

I er endnu begge unge. Jeg ved af egen erfaring, at så tænker man ikke så meget på fortiden. Det er helt naturligt nutiden, som optager en. Højest skænkes fremtiden de spekulationer, som er nødvendige for selvopholdelsen. Sådan skal det også være, men alligevel burde der måske skaffes nogen tid til at tænke på de slægtled, som er gået forud for os. Man dømmes jo altid efter sig selv i alle livets forhold. Sådan er det også gået mig. Når man bliver gammel sker der efterhånden en stor forandring i ens sind. Den farve eller tendens, som

ens sanser og tilbøjeligheder satte på ens livsførelse, forflygtiges. Tilbage bliver ikke asken af et udbrændt bål, men de virkelige, de sande livsværdier. Jeg tror alle ældre har det på den måde, hvis de tænker lidt over den forløbne del af deres liv. Man ser, hvor man har gjort fejl. Man tilgiver lettere end man gjorde som ung. Men først og fremmest: Man får større kærlighed og agtelse for dem, som er gået bort, og dermed også interesse for at samle, hvad der endnu kan oplyses om dem. Desværre er det da ofte for sent. De, som kunne give en oplysninger, er borte. Det føler jeg i høj grad nu, hvor jeg står som den ældste i slægten og kun med en svag hukommelse". (Dernæst følger det lille stykke, Hother skrev om sin far Jens, og som jeg har citeret i forbindelse med omtalen af ham.)

Hother skriver videre:

"Jeg havde den lykke at beholde min mor indtil jeg var 50 år. Hende har I kendt, og skønt I kun var børn på 14 og 12 år, da hun gik bort, tror jeg I mindes hende med veneration. Det glædede mig, at professor Bang ved vort sølvbryllup hædrede hendes minde på så smuk en måde. Hun var også ualmindelig elsket og æret. I hele vor slægt var hun den, som vi alle kom til med vore sorger og bekymringer. Hun havde både hjerte og forstand og hendes råd var altid kloge og forsonlige.

Efter at min mor, min søster (som allerede døde 14. december 1868) og jeg i 1867 var flyttet til København, var vi endnu så stærkt knyttet til den gamle familie Åhmann, at vi tilbragte hver eneste ferie som gæster i deres hjem.

Her traf jeg Harriet Tuxen, som skulle blive jeres mor. Hun og Anna Åhmann var endnu kun skolepiger, 7 år gamle i 1867. Harriet tilbragte al den tid hun kunne hos Åhmann's. Det var hendes kæreste sted og jeg lærte hende egentlig udelukkende at kende gennem hendes besøg der, hvor hun frit kunne være ganske sig selv."

Her slutter beretningen, som først nu skulle til at begynde. Svaghed må have standset Hother.

Da Hother døde var der - som ventet - en perfekt orden i alle hans forhold og bestemmelser. Hans formue var 45.024 kr. og hans skattepligtige indtægt 8.762 kr. (Pension og renteindtægt).

Efter Hother's død, mens kisten endnu stod i hjemmet holdt hans søn Viggo en lille tale, til hvilken jeg har flg. notat:

"Samlet omkring dig for sidste gang - sige et sidste farvel, før du forlader hjemmet. Naturligt ved adskillelsen at gå tilbage i tankerne gennem de svundne år - lige fra vor første barndom i København - Nyborg - Fredericia og de sidste 10 års otium i Nyborg. Når minderne fra disse år passerer forbi - tegner sig billedet af en god, kærlig, opofrende fader - af en mand, der var trofast og pligtopfyldende i sin gerning - under udøvelsen af denne var sig det store ansvar bevidst, der hvilede på hans skuldre og som aldrig sparede sin arbejdskraft - men også en mand og fader, der efter endt gerning vendte glad tilbage til sit hjem, som elskede sit hjem over alt på denne jord, som aldrig kunne være lykkeligere end når han kunne stænge sin dør og samle alle omkring sig i hjemmet. Mor og vi børn, det var den lille verden, der for dig var hele livet. Alle vi her, der var inden for hjemmets 4 vægge følte og nød godt af din store kærlighed og din store opofrelse".

Min biologiske farmor Harriet og slægterne Tuxen, Seemann og Ryge

Hother's første hustru Harriet var født 1860. Hendes far var *Elias Christian Carl Tuxen* (1812-91). Tuxen-slægten er stor og omfatter mange prominente personligheder. Den fylder ikke mindre end 36 spalter i Dansk Biografisk Leksikons 3die udgave. Slægten nedstammer fra *Lorentz Tuxen*, der 1612 var sognepræst i Sydslesvig, og består hovedsagelig af præster og søofficerer, men omfatter iøvrigt også politikere og mange akademiske fag samt kunstnere, bl.a. maleren *Laurits Tuxen* (1853-1927).

En fætter til Harriet's far, *Nicolai Elias Tuxen* (1810-91), direktør for Orlogsværftet, var fadder for min far Viggo. En anden fætter var far til civilingeniør *Oscar Tuxen* (1874-1953), der i 1917 blev direktør for Nordisk Kabel- og Trådfabrikers fabrik i Middelfart og åbnede sit hjem for mine nygifte forældre. Dengang var deres søn *Erik Tuxen* (1902-57) kun 15 år gammel. Som 30-årig sammensatte han sit eget jazz-orkester med så fornemme navne som *Leo Mathiesen* (1906-69) og *Kai Ewans* (født 1906). I 1936 gik han frivilligt ned til en fjerdedel af sin hidtidige indtægt, fordi han blev leder af Statsradiofoniens symfoniorkester, en stilling som han beholdt indtil sin altfor tidlige død.

Jeg ejer et lille koloreret stik af Harriet's farfar, kommandørkaptajn *Nicolai Henrik Tuxen* (1785-1844), samt et par billeder af andre af Tuxen-officererne.

Harriet nedstammer ligesom Hother's anden hustru Sophie fra salmedigteren, biskop, dr. theol. *Hans Adolph Brorson* i Ribe (1694-1764). Een af dennes døtre blev gift *Fogtmann*. Deres datter blev gift med Harriet's farfar, ovennævnte Nicolai Henrik Tuxen. En halvkusine til Harriet, *Holga Fogtmann* (1850-1927), passede far og Ellen 1892-95. Vi havde forbindelse med hende til hendes død. Hun boede i Toftegårds Alle i Valby og drev en lille dukkeforretning fra sin lejlighed.

Harriet's mor, *Fanny Tuxen*, var datter af kgl. skuespiller, senere justitsråd og toldinspektør i Nyborg, *Corfitz Seemann* (1800-75), der var gift med den 3die af den kendte, begavede, herskesyge og tyranniske dr. med. og kgl. skuespiller *Johan Christian Ryge's* (1780-1842) børn. Han var læge i Flensborg, da han efter avertissement fra Det Kgl. Teater aflagde prøve og "bestod med glans". Fra 1813 blev han i Oehlenschlägers barske helteroller eet af dansk scenekunsts største navne (Palnatoke, Hakon Jarl). Også komiske roller fremstillede han med lune og myndighed (Per Degn). Tillige var han teaterets dygtige, men påholdende økonomidirektør. Der var fjendskab mellem ham og *Johanne Louise Heiberg* (1812-90). Det fremgår af hendes "Et Liv genoplevet i Erindringen" og af skuespillet "Fra Regnormenes Liv".

Robert Neiiendam giver i "Episoder og Personligheder fra Teatrets Verden" et portræt af det besynderlige menneske og den geniale skuespiller Dr. Ryge. Her skal kun nævnes nogle pudsige småtræk fra hans privatliv: Da hans første, jævnbyrdige hustru *Christiane Bekker* (1784-1819) var død efter at have skænket ham 8 børn, giftede han sig under sin stand med garderobeforvalterske *Betty Anthon* (1794-1860), som han gav titlen Ornatrice. Da de efter vielsen kørte fra Slotskirken foreslog hun, at de herefter skulle sige du til hinanden. "Nej", svarede han, "Lad det blive ved det gamle". Han ønskede også i fremtiden at være hendes overordnede.

Dr. Ryge giftede sig først med Anthon 4 uger før deres første barn fødtes, så forholdet mellem dem har været af sexuel og praktisk natur.

Deres samliv var højst besynderligt. De delte en lejlighed i Lille Strandstræde, men han var nærmest kostgænger hos hende. Fru Phister hørte ham engang sige: "Hør, De, Anthon, der kommer en gæst til mig i aften: Jeg skal altså have en portion ekstra".

Dr. Ryge havde den besynderlige ide, at han nummererede sine børn og ved dåben (efter de normale navne) gav han dem numre på latin. Han fik 7 børn med Anthon og nåede altså op på nummer 15, Decimaqvinta. Fanny Tuxen's mor var nummer 3, Tertia.

Når Dr. Ryge blev rasende, vidste han ikke hvad han gjorde. Han havde nær dræbt sin svigersøn, kgl. skuespiller *Corfitz Seemann* (1800-1875), da han som kong Christian den Fjerde i "Elverhøj" drog sværdet mod ham, fordi Seemann gav ham forkert stikord. Ryge's forsvar var ikke alene fantasifuldt, men også ufrivilligt komisk: "Jeg har aldrig draget sværdet så smukt som ved denne lejlighed", sagde han.

Efter en fætter til Harriet, *Thomas Secher-Hansen* (1878-1949) arvede jeg en gipsafstøbning af den marmorbuste af skuespiller Ryge, som står i Det Kgl. Teaters skuespillerfoyer.

Fanny Tuxen's bror *Frederik Seemann* (1840-1912) blev direktør for Frederiksberg Sporveje og fik bl.a. 2 sønner, *Herbert* f. 1888 og *Verner* f. 1889, der skønt fætre til Harriet var på fars alder og blev hans ungdomsvenner. Professor *Harald Westergaard* (1853-1936) var en fætter til Fanny og den i sin tid kendte stadsingeniør *Harald Rygner* (som havde taget navneforandring til et navn, der minder om Ryge) (1878-1965) var en kusinesøn.

Vestre fængsels organist, frk. Karen Ryge, som ofte kom i vort hjem var også beslægtet med os.

Fanny Tuxen skrev for sin datter en beretning om de første 6 år af hendes liv (nemlig den bevægede periode 1860-66, i hvilken hendes mand (ligesom min mors farfar) deltog i krigen 1864. Den lod jeg mangfoldiggøre og udsende til familien som julegave i 1976. Det skyldtes imidlertid nærmest en tilfældighed, at Fanny blev forfatter. Da hendes svoger på opfordring af forlagsboghandler *Frederik Wøldike* (1832-83) havde oversat en børnebog fandt hun denne så slet, at hun besluttede sig til at skrive en bedre, og 1867 udsendte hun under pseudonymet "Eva" nogle af de små historier, som hun i årenes løb havde fortalt Harriet. Dette førte hende til at skrive flere

end 20 børne- og ungpigebøger, ofte med moralsk eller pædagogisk sigte og altid forherligende hjemmelivet, som for hende selv formede sig yderst harmonisk og til det sidste gav hende et lyst livssyn på trods af Harriet's og hendes første 2 børnebørns tidlige død. Passager af hendes bøger er citeret 2 steder i *Søren Mørch's* (f. 1933) "Den ny Danmarks Historie 1880-1960), men med harcelerende bemærkninger. Han betragtede hende som *Emma Gad's* (1852-1921) forgænger. Af breve og et interview med hende i "Illustreret Tidende" - foruden hvad min far har fortalt mig om hende - forstår jeg, at hun ikke blot var et kærligt, men også et vågent og fremskridtsvenligt menneske. I et interview i "Kvindernes Blad" omkring 1895 siger hun således: "Der rører sig jo nu til Dags saa mange stærke Kræfter blandt Kvinderne, og jeg, som nu selv er gammel, ser det med Glæde og Sympati og haaber, at de maa føre til et rigere og lykkeligere Liv for mange". Søren Mørch's vurdering af hende bør derfor ikke læses som en kritik af personen, men kun af forhold i tiden, som ingen kan være uenig med ham i.

Den elskelige Fanny blev af sine børnebørn Viggo og Ellen kaldt "Mammi", og det er med tanke herpå, at min mor også valgte at kalde sig "Mammi" overfor sine børne- og oldebørn (selvom hun insisterede på at være "mor" for sine børn).

Min faktiske farmor Sophie og slægterne Brorson, Haslund og Winding

9a. *Sophie Brorson* (1860-1934) var datter af korpslæge *Christian Brorson* (1829-84) og *Ida Haslund* (1836-1912). Christian Brorson's far var storkøbmand i Søby og byggede bl.a. Sæby Havn. Det er fra ham, familiens penge, som vel nu er opbrugt, stammede. Både Sophie og Harriet er, som det fremgår af stamtavlen, efterkommere efter biskop *Hans Adolph Brorson* i Ribe. Derfor kendte familierne Waagensen og Brorson hinanden og Sophie besøgte Hother og Harriet på Svane-mosegårdsvej.

Ida Brorson (1836-1912) var født Haslund og kusine til den kendteste Haslund, maleren, professor *Otto Haslund* (1842-1917). Et af hans bedste billeder hænger nu på Christiansborg. Det forestiller maleren *August Jerndorff's* (1846-1906) 4 børn og hans egne 5: Ole stående ved klaveret, Kaj dirigerende, Jørgen siddende på gulvet og "Tvil-

lingerne" Tulle og Misse liggende i vuggen. Familien har gennem årene haft en del tilknytning til Waagensen'erne.

Ole Haslund (1877-1962) etablerede en stor antikvitetforretning (*Ole Haslund's Hus* på Amagertorv). Han skrev i 1935 en morsom bog, "Møbler og Mad", en forløber for ugepressens antikvitetspalter krydret med opskrifter afstemt efter interiøret. I 1940 oprettede han *Ole Haslunds kunstnerfond*, som uddeler legater til danske kunstnere. På sin 13. ha store landejendom *Ræveskiftet* ved Hornbæk lod han opføre 12 huse, som om sommeren stilles til rådighed for kunstnere og journalister.

Jørgen og *Misse* omtales under min tante *Ellen*, *Misses* søster *Tulle* fik 7 børn, hvoraf *Hans* (f. 1919), der nu er læge i Flensborg, blev gift med *Anette Jacobi*, (1905-90), som 1946-58 levede papirløst med min bror *Ole*. *Gerda* blev gift med professor, dr.theol. *P.G. Lindhardt* (1910-88), *Holger* blev direktør for *Ole Haslund's Hus* efter onkelens død og bor nu efter antikvitetforretningens ophør på "Ræveskiftet", hvor han opdrætter walisiske ponyer. *Tulles* svoger var forfatteren og journalisten *Andreas Winding* (1881-1950), hvis søn *Ole Winding* (1906-85) ligeledes var forfatter og journalist.

Christian og *Ida Brorson* fik 5 børn: 3 drenge, der alle gik på *Herlufsholm* og fik usædvanlige skæbner i USA, Danmark og Sydafrika, og 2 piger, den yngste *Marie* (altid kaldes *Ritta*), og den ældste, min farmor *Sophie*.

9e. *Ritta* (1869-1956) blev i 1888 gift med landskabsmaleren *Isak Louis Napoleon Jensen* (1858-1908). Mindre kunne ikke gøre det end denne besynderlige navnesammensætning!

Ritta var en personlighed, fuldstændig ligeglad med, hvad folk syntes om hende. Hun boede om vinteren i sit hus på *Ingemannsvej 4* på *Frederiksberg* og blev af naboerne betragtet som en original, fordi man ofte så hende gå rundt på villavejene og feje hestepærer op til at gøde sin have med. Jeg husker også en typisk bemærkning fra hende. Een af hendes jævnaldrende veninder var frk. *Arlaud*, datter af *Oscar Arlaud* (1836-1907), forfatteren af "Bevingede Ord" 1878. Frk. *Arlaud* var en lille, nervøs dame. Hun var bl.a. bange for, at hun pludselig skulle falde død om på gaden. "Det skal du såmænd ikke bryde dig om", sagde tante *Ritta*, "jeg har aldrig set nogen døde blive liggende på gaden. De skal såmænd nok komme og hente dig".

Ritta og Louis Jensen fik 2 børn, Svend og Ida, som begge døde længe før deres mor.

Svend (1890-1947) tog sin mors pigenavn Brorson. Han blev læge og giftede sig med den smukke *Ida Jensen* fra Silkeborg. Hans praksis lå på Thorvaldsensvej og han var vor huslæge så længe han levede. Svend og Ida fik sønnen Hans, der også er læge.

Svend's søster, der som nævnt også hed *Ida* (1895-1936), giftede sig med hans studiekammerat *Vilhelm Prag* (1890-1976), der i 46 år (fra 1920-66) var praktiserende læge på Rustenborgvej i Lyngby.

Vilhelm og Ida Prag's 2 sønner *Niels* (f.1918) og *Jørgen* (f. 1920) legede som børn med Ole og mig bl.a. ved de årlige børneselskaber hos "tante Ritta". Niels Prag, som i familien altid hed "Mølle", blev praktiserende læge i Helsingør. Han har 3 børn, Jørgen, som er læge, og Ida og Torben, som begge er cand.mag.'er, samt 7 børnebørn. Niels's bror Jørgen er derimod forblevet ugift. Han, som altid er blevet kaldt "Lillebror", blev agronom og pelsdyravlerkonsulent. Han nyder nu sit otium i sit hyggelige hus "Røverreden" i Hurup. Han er noget af en filosof og blev da også interviewet i Thisted Dagblad i anledning af sin 70-års fødselsdag.

9a. *Sophie* (1860-1934) var en gammeldags, sparsommelig husmoder. Jeg husker således, hvordan hun brugte tændstikkerne 2 gange, når hun tændte gaskomfuret i "Hytten", (tændte det ene blus ved det andet), og hvordan hun formanede Ole og mig om ikke at tænde lyset, når vi gik i seng om aftenen, så længe vi kunne se den mindste smule i tussmørket.

En anden erindring om, hvor påpasselig hun var med pengene, fortjener at nævnes. Der var i "Hytten"s have en grusgang, der var flankeret af pragtfulde gamle lavendelhække. Ole og jeg blev sat til at klippe lavendlerne af i lange stilke. Farmor bandt dem derefter sammen i bundter af 10 stilke, og når det blev torvedag gik vi tidligt om morgenen ind til Nyborg og solgte lavendelbundterne til en torvehandler for 1 øre pr. bundt.

Men det må siges, at Sophie intet krævede for sig selv. Det fremgår bl.a. meget tydeligt af nogle breve fra Ellen til Viggo i forbindelse med sølvbrylluppet i 1920. Sophie var noget indesluttet af natur og kunne virke streng, fordi hun stillede samme krav til andre som til sig selv og bedømte andre ud fra sine egne forudsætninger. Hendes

opgave, at opdrage 2 stedbørn sammen med to egne børn, var ikke let, særlig ikke da hun først blev gift næsten 35 år gammel. Men alle udsagn fra Viggo og Ellen viser, at hun aldrig gjorde mindste forskel på børnene og at Viggo og Ellen elskede hende som havde hun været deres egen mor. Børnene følte sig som "eet kuld" og det var en selvfølge, at Viggo's børn skulle arve Karen.

Efter Hother's død nytårsaften 1926 blev Sophie og Karen boende i "Hytten" i Nyborg i nogle år, indtil farmor i 1930 solgte villaen og hun og Karen flyttede til en kvistlejlighed Rathsachsvej 7 på Frederiksberg. I 1932 købte farmor en grund i Kildekrog for 1000 kr. og året efter opførte hun et lille sommerhus til 2000 kr.

I alt lå der nu i og ved Kildekrog 5 sommerhuse tilhørende Ahlmann, Brorson, Haslund, Winding og Waagensen, så familierne holdt stadig sammen. I 1948 købte Kikki og jeg også vort første sommerhus der.

Min far Viggo's søskende Ellen, Karen og Christian

10a og b er tvillingerne, der døde som babyer og er begravet i familiegravstedet på Holmens Kirkegård.

10c. *Viggo Waagensen* (1887-1942), min far, vil blive omtalt senere i et særligt afsnit. Her vil jeg blot som et bevis på det nære forhold mellem far og hans 3 yngre søskende nævne, at der i 1916 cirkulerede en "Blåbog" mellem dem. Det var fars forslag, og han og mor begyndte bogen med at skrive en lang beretning om deres tilværelse. Dernæst blev bogen sendt til Ellen, som skrev om, hvad hun havde oplevet, fra hende gik den videre til Karen, så til Christian, som efter at have skrevet sin beretning sendte bogen tilbage til far og mor. Da bogen efter 5 måneders forløb var udskrevet havde den cirkuleret 3 gange mellem de 4 søskende. Der blev indkøbt en ny bog, men om den stadig eksisterer og om korrespondancen blev fortsat ved jeg ikke.

10d. *Ellen Haslund f. Waagensen* (1889-1954) gik i skole i Nyborg sammen med bl.a. *Inga Christiani* og *Ida Suhr*. Sidstnævnte blev gift med møller *Hans Pedersen* (f.1884), Munke Mølle i Odense. Livet igennem havde Ellen kontakt med dem begge. Det var møller Pedersen, der under et besøg hos Kikki og mig i 1947 kom med flg. klassiske bemærkning. Jeg sagde konverserende, at Odense jo var kendt som millionærernes by. "Ja, vi er 7", svarede den stovte møller. Jeg

glemmer aldrig den selvfølelse, hvormed det blev sagt. Hvad er en millionær i dag? En villaejer, som har betalt sine lån ned! Inflationen har gjort mange mennesker til millionærer uden at de har rørt en finger. Almindeligt timelønsarbejde har aldrig gjort det.

Efter endt skolegang havde Ellen forskellige jobs, bl.a. som medhjælper på Riserup Apotek på Falster, hvor mor allerede arbejdede. I juli 1912 rejste hun til København og blev ansat på overpostmesterens kontor. Da Postgirokontoret blev oprettet i 1919 blev hun kontorassistent dér. Ellen var musikalsk ligesom sin far og sin bror. Hun blev uddannet i violinspil hos kgl.kapelmusikus *Fr. Marke* og gav selv undervisning i violinspil på musikskolen.

Gennem sin slægting, billedhuggerinden *Misse f. Haslund* lærte hun *Misse's* mand (gift 1913) den norske maler *Ludvig Karsten* (1876-1926) at kende og blev hans muse indtil hans død, uden at det gjorde nogle skår i venskabet med den trofaste *Misse*. (Se *Pola Gauguin's* bog: *Ludvig Karsten*). *Misse* blev senere gift med lyrikeren *Hans Ahlmann* (1881-1952) og *Ellen* blev i 1932 gift med *Misse's* bror, maleren og keramikeren *Jørgen Haslund* (1881-1959).

Om *Karsten* flg.: Han boede i 1900-05 i Paris og var elev af *Carrière* (1849-1906). Bekendtskabet med *Edvard Munch* (1863-1944) fik stor betydning for ham, men han udviklede sig selvstændigt og blev en fremragende kolorist.

Karsten var den af de yngre norske malere, som *Munch* bedst kunne lide, og *Karsten's* kærlighed til *Munch* og hans kunst var så gløden, at den lignede gudsfrygt. Han tog nødigt hatten af for nogen, men hvis *Munch* kom ind rejste han sig altid straks.

En lille episode fortæller lidt om *Karsten's* karakter. Det var den sommer *Karsten* boede hos *Munch* i *Asgårdsstrand*. *Karsten*, hvis far var velhavende, lånte rask væk tøj og lærreder af sine venner uden at give noget til gengæld. Da *Karsten* havde arvet sin far opdagede en af hans fattige venner, at *Karsten* havde penge. Han gik til ham og sagde: "Er det sandt at du har penge?"

"Hvorfra ved du det?"

"Jeg har set det på skattekontoret. Det er for galt. Her går du i mine bukser".

"Nå, nå", sagde *Karsten*, "husk nu på, at du taler til een, som er rig".

Fra 1910 arbejdede *Karsten* mest i København. Herfra skal nævnes

en episode, som optog københavnernes meget i februar 1912. Kulden var den vinter særlig hård, og mange lokaler blev taget i brug som varmetuer for fattige, bl.a. ventesalen i den gamle, endnu ikke nedrevne banegård. Efter en bedre middag følte 3 herrer: malerne *Gudmund Hentze* (1875-1948) og Karsten og kunsthandler *Grosell*, trang til "at gøre godt". De købte 20 flasker brændevin og smuglede dem ind i varmetuen. Det varede ikke længe før dette gjorde sin virkning på de halvsultne, forkomne hjemløse, og politiet måtte tilkaldes for at holde styr på vildskaben. Først efter et par dages forløb kom de 3 "mæcener" frem af busken med en uforbeholden og angerfuld erklæring om, at de havde handlet tankeløst, og de tilbød at erstatte de skete materielle skader.

Det er ikke stedet her at omtale Karsten's kamp med farven og med at blive anerkendt som een af de største. Maleren og forfatteren *Mogens Lorentzen* (1892-1953) karakteriserede ham engang således: "Ludvig Karsten - et mærkeligere menneske har sjældent udviklet vidunderligere evner her i Skandinavien. En kæmpe af omfang, men stilfærdig i sin fremfærd, samtidig rå og ridderlig, drøj og letrørt. Lidenskabelig koncentration om sit arbejde, sensibel og stædig blev han ved - som han selv sagde - til farven fløjter."

Nok om det. Tilbage til Ellen: Efter at hun i 1912 var flyttet til København, boede hun hos Misse, hvor far og mor besøgte hende. Her traf hun Karsten, som hun først præsenterede for mine forældre i 1922. Jeg husker Karsten fra besøg på Vestre Fængsel. Han var skrækkelig hidsig, og engang blev han så vred over, at far ikke var nået rettidigt hjem fra kontoret, at han drejede om på hælen og gik igen - med en ulykkelig Ellen.

Misse var et varmt og naturligt menneske. Nogen tid efter, at hun var blevet gift med Karsten, fortalte denne, at han havde en datter født uden for ægteskab anbragt et eller andet sted. "Vil du så se at få hende hjem til os" sagde Misse straks, "hun skal ikke vokse op uden et hjem".

Misse akcepterede som nævnt forholdet mellem Karsten og Ellen, der som hans muse blev en let genkendelig model til mange af skikkelserne i hans billeder. Pola Gauguin skriver: "Ellen Waagensen måtte ofre sit slanke fine legeme som model til Kristusskikkelsen" (i Golgata-billederne). I nogle af Skagen-billederne var Ellen's søster

Karen også (påklædt) model. De mange billeder, som Ellen fik af Karsten, og som hun - eller rettere sagt hendes senere mand Jørgen - lidt efter lidt solgte for en slik, handles nu for svimlende summer. Hvis Ellen havde levet og havde beholdt billederne, ville hun i dag være mangemillionær. En lille kultegning af Ellen, som jeg i 1948 købte for 50 kr., er netop blevet solgt til Kobberstiksamlingen for 9000 kr., skønt det jo var som kolorist, Karsten gjorde sig så stærkt gældende.

Karsten døde i Paris efter et fald i fuldskab ned ad en trappe. Misse og Ellen tog sammen ned og hentede hans urne. Karen fortalte, at de havde haft det så morsomt i toget hjem, at de glemte urnen i bagagehylden. Den blev senere fremskaffet og nedsat i familiegravstedet i Oslo.

Nogle år senere var Ellen i Paris med Karen. De kom hjem med rødlakerede negle, hvad der var noget ganske nyt på vore breddegrader, i hvert fald i vore cirkler. Jeg kan huske, hvor heftigt det blev diskuteret ved et selskab hos far og mor.

Ellen fik ikke egen lejlighed før i februar 1923. Den lå Nyhavn 17, men allerede året efter flyttede hun til en lille kvistlejlighed i Holmens Kanal 28. Her besøgte Ole og jeg hende engang imellem og overnattede. Efter at hun i 1932 var blevet gift med Jørgen flyttede de i 1934 til en større lejlighed Vingårdsstræde 11, først på 3die sal, så på 2den og til slut på 1ste sal, hvor Jørgen havde et kunstgalleri. Økonomisk havde Ellen det altid svært, ikke mindst på grund af sin elskelige men letsindige Jørgen. Jeg husker, hvordan vi fik de mærkeligste ting at spise hos Ellen: Mågeæg (som dengang var billige), muslinger (som vi bar hjem i en blikspand fra Gammel Strands fisketorv) og store torskehoveder (som gav en masse kød).

Ellen havde, som flere breve viser, et blødt og kærligt sind, og hendes aldrig svigtende pligt troskab i sit arbejde er al ære værd. Men hun var desværre storryger og døde da også under store lidelser af lungekræft på Kommunehospitalet i København 1954. Jeg kan endnu se hendes fortærede ansigt for mig.

10e. *Karen Waagensen* (1896-1971) blev i 1911 på grund af sin far's tiltagende sygdom, indskrevet på frk. Langs kursus i Silkeborg, hvorfra hun i 1912 tog realeksamen. Efter at have gået til hånde hjemme i godt et årstid kom hun i foråret 1913 i landvæsenlære

og blev derefter fodermester på forskellige gårde, indtil hun kom på landbrugsskole i Lyngby. I begyndelsen af tyverne vendte hun tilbage til hjemmet på grund af sin fars svaghed og sin bror Christians sygdom. Da Christian døde i 1923 mente Hother, at hun burde blive hjemme, men Sophie havde en anden opfattelse. I et brev af 6.4.1924 til Viggo og Grethe skriver hun således: "I Fredags rejste saa Karen, jeg savner hende jo. Fader er i Grunden vred fordi hun ikke bliver hjemme og overtager Haven, men hvorfor skulle hun dog det, det er jo slet ikke hendes Interesse at gå her med os to gamle, nej jeg er glad for at hun følger sin Lyst og hvis det kommer til at gaa for dem og hun ikke kommer til at slide alt for meget i det er det jo en stor Tilfredsstillelse". Den sidste bemærkning refererer til, at Karen i 1924 sammen med en veninde fra landbrugsskolen, Ellen Christensen (født 1899) påbegyndte et fælles landbrug. Det måtte opgives, fordi Ellen året efter giftede sig med forsøgsleder, dr. agro. *Viggo Steensberg* (1898-1956).

Efter Hothers død nytårsaften 1926 vendte Karen permanent tilbage til hjemmet og blev nu hos sin mor. Efter dennes død i 1934 flyttede hun sammen med sin slægtning frk. *Anna Rink*, en apotekerdatter fra Helsingør, som var i familie med Brorson'erne. De delte en lejlighed Ved Skansen 5 på Amager om vinteren og boede om sommeren i "Hytten" i Kildekrog. Det var i "Hytten" jeg kort efter min hjemkomst fra Sverige i maj 1945 fik ideen til, hvordan konverteringsforretningerne kunne organiseres, og straks tog til *Helmer Lönborg* (f.1919) med min ide. Det blev grundlaget for firmaet "Lönborg & Waagensen", som jeg dog trådte ud af allerede i 1948.

Da Karen den 16. januar 1946 blev 50 år var hele familien samlet til en fest i lejligheden på Amager. Jeg var under krigen reelt blevet skilt fra Jenny i Sverige og nærmede mig nu de 30 år uden at have fundet en anden. Det syntes Karen, der var i godt humør, var for dårligt, og hun sagde til mig: "Bent, nu må du sørge for, at der sker noget i familien. Du må enten gifte dig eller have købt et hus eller en bil eller sådan noget inden årets udgang". Jeg husker det så tydeligt, fordi jeg jo nåede alle 3 ting i 1946.

I 1940 havde frk. Rink købt en stor nabogrund til "Hytten" og opført et bornholmsk stenhus, "Bokul", hvor hun og Karen senere tilbragte somrene. Derefter blev "Hytten" solgt.

Det var typisk for den tid og det miljø, Karen og frk. Rink levede i, at de var og forblev "De's", skønt de var i slægt med hinanden og boede og rejste sammen i næsten 30 år.

Anna Rink døde allerede i 1964. Karen fik leddegigt og led meget i sine sidste leveår. Hun døde i 1971 på Else-Marie Hjemmet i Humlebæk, hvor hun havde boet nogle år. Karens urne er nedsat i gravstedet på Holmens Kirkegård.

10f. *Christian Waagensen* (1897-1923), blev efter sin konfirmation i 1911 - ligeledes på grund af faderens sygdom - indmeldt i Hesselager Kostskole, hvorfra han blev student i 1915. Straks efter sommerferien begyndte han på Holbøll og Galster's kursus til Officersskolen, men måtte ved juletid holde op og blev 29.12.1915 indlagt på Vejle fjord Sanatorium med tuberkulose. Først i maj 1917 vendte han tilbage for at holde efterkur i hjemmet. I de følgende år var Christian beskæftiget i en bank, afbrudt af kurophold i Danmark, Norge og Italien, men 12.5.1923 døde han kun 26 år gammel.

Christian har i "Blåbogen" beskrevet den behandling, han fik på Vejle fjord Sanatorium. Den var helt ny og skulle have givet gode resultater. Jeg citerer:

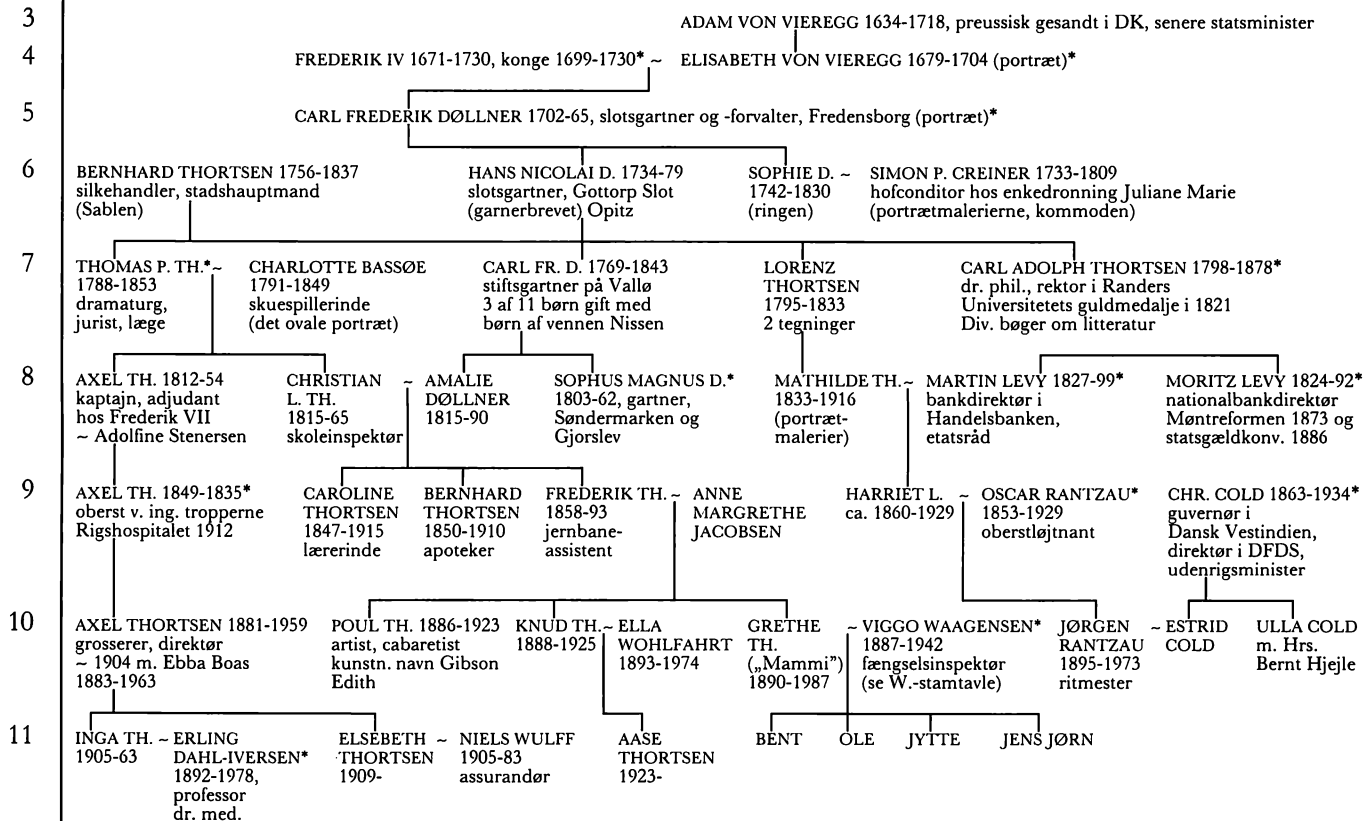
"Man begynder med lysbehandling. Man ligger ganske nøgen på en bære og bliver bestrålet af lyset fra nogle store elektriske kvartslamper. Lyset er de ultraviolette stråler som findes i sollyset og som Finsen var den første, der fandt. Man ligger med sorte briller og store skærme ned over ansigtet for at det ikke skal skade øjnene. I dette lys ligger man indtil 20 minutter hver anden dag. Når man har været der 2-3 gange er man næsten som en kogt krebs over hele kroppen - det svier og klør og berører een den gode nattesøvn. Heldigvis fortager det sig hurtigt og så bliver man brun som en nigger. Virkningen af dette lys er god - man får bedre appetit og bliver ikke træt. Efter 6 gange lys skal man så i røntgen. Det er en nederdrægtig omgang - men det er det, der skulle være det egentlig helbredende. Man bliver lagt på en briks og dækket godt til med tykke gummimåtter undtagen lige på det sted, der skal bestråles, og over det sted er så lampen. Når det hele er indstillet får man en klokke i hånden for at kunne ringe, hvis der sker noget, og så forlader lægen værelset. Lampen bliver sat i gang i det tilstødende værelse. Det laver et forfærdeligt spektakel og stød får man hvert

øjeblik. Det hele varer en lille time og i al den tid må man ikke røre sig. Jeg har nu fået bestråling 10 steder og skulde så være færdig med denne omgang. Det værste er den sløvhed man føler i de 3 uger, det står på. Jeg føler mig meget dårligt tilpas. Nu er jeg jo heldigvis kommet i lys igen. Princippet i behandlingen er: Røntgenbestrålingen på de syge steder helbreder - men samtidig dannes der giftstoffer i blodet. Denne "blodsygdom" bliver så kureret ved lyset. Det skal jo nu vise sig ved undersøgelsen, om det har hjulpet noget." Christian var en smuk, elskelig og af alle afholdt ung mand. Jeg kaldte ham "Farbæk" og husker ham fra Hother's og Sophie's sølvbryllupsfest i 1920 i "Villa Nova" - måske er det min første sikre erindring. I 1921 boede Christian i 4 måneder hos mine forældre i Horsens og arbejdede på fængselskontoret.

Christian testamenterede sit skrivebord til mig. I brev af 1.6.1923 skriver Sophie: "Kære Viggo og Grethe. I Morgen bliver Skrivebordet sendt afsted. I vil nok opbevare det godt til Bent bliver saa stor, at han kan værne om det som Christian sagde. Her sender jeg Nøglen. Det er jo med Vemod jeg sender det bort. Det har baade været min elskede Far's og min elskede Dreng's, og de har begge holdt saa meget af det og bevaret det saa godt, og nu vil jeg haabe, at kjære lille Bent vil faa mange glade og lykkelige Timer ved det". Det gjorde jeg, og senere er skrivebordet overgået til "min" Viggo. Hverken Ellen, Karen eller Christian fortsatte slægten.

THORTSEN

*• Oversigt over nogle forfædre samt mere kendte indgifte
De med * afmærkede personer er nævnt i Dansk Biografisk Leksikon og/eller Kraks Blå Bog.*

Stadshauptmand Bernhard Thortsen

6. Silke- og klædehandler, stadshauptmand i København *Bernhard Thortsen* (1756-1837) indvandrede fra Holsten, og han er den ældste Thortsen, vi kender. Han var gift med Dorothea Karberg (1765-1847), f. i Sønderborg. Jeg har et lille naivt maleri af hende. Hendes slægt menes endnu at leve i Sønderjylland.

Bernhard - som i familien kaldes stadshauptmanden - kender vi intet til som handelsmand. Hans største interesse var foruden familien Københavns borgervæbning, det, der i dag nærmest svarer til hjemmевærnet. Efter hans død holdt "Vaabenbrødrene" - et borgerligt-militært skydekompani, som blev stiftet i 1833 i Bernhards embedsperiode - en mindefest til hans ære. Der blev udgivet et lille skrift bl.a. indeholdende en nekrolog og en mindetale. Hans borgerlige erhverv omtales overhovedet ikke. Nekrologen fremdrager bl.a. hans opstigen i graderne fra Corporal i 1783 over Capitain og Chef for Rosenborg-Compagnie 1808 (med bopæl på Rosenborg Slot) til Stadshauptmand i Kiøbenhavn og Chef for sammes Borgervæbning i 1831. Set med nutidens øjne er det ejendommeligt, at han først nåede sin slutstilling i en alder af 75 år og beholdt den til sin død 81 år gammel. Vi lægger også mærke til, at han først blev Ridder 72 år gammel og fik Dannebrogsmændenes Hæderstegn 80 år gammel. Af mindetalen citeres flg.: "En ædel Olding er blegnet, for hvis Sølverhaar vi have sømmelig Ærefrygt; en ædel Olding er blegnet, om hvis faderlige Hierte Kierligheds og Hengivenheds Roser snoede sig; En ædel Olding er blegnet, der tidt sad og glædede sig i denne Kreds og som i Ord og Gierning var Vaabenbrødrenes sande, faderlige Ven Gud havde forundt vor hensovede Ven mange, mange herlige Jordegglæder og tildeelte ham stundom tunge Sorger, saa havde han ogsaa forlenet ham med en sjelden Kraft, til at bære dem. Der sad han - den kraftige, elskelige Gubbe i den sildige Aftenstund hos sin ædle Viv og mellem glade Børn og Børnebørn; der spirede huuslig Glædes Kiærminde frem for ham, medens hans lyse Erin-dring svævede tilbage til den svundne Vaar".

Der foreligger ikke nogen samlet fremstilling af Københavns Borger-væbnings historie, men i Københavns Stadsarkiv og fra Carl Bruun: "København I-III" har jeg indhentet en række oplysninger, hvoraf

jeg skal gengive de vigtigste.

Der har siden middelalderen eksisteret et borgerligt ombud under magistratens ledelse. I 1658-59 deltog denne Borgervæbning i Københavns forsvar, men allerede ved enevældens indførelse i 1660 afstod den for at blive genoprettet i 1663 under en kongelig udnævnt stadshauptmand. Alle officerer og menige i korpset aflagde ed til Arvekongen og det kongelige hus.

Borgervæbningen reorganiseredes flere gange i forbindelse med truende krigsfare. Efter slaget på Reden i 1801 blev indrulleringen i Borgervæbningen i 1903 en pligt for byens mandlige indbyggere. Under Københavns belejring i 1807 mønstrede Borgervæbningen ca. 4000 mand, men hertil kom et i 1789 oprettet Artillerikorps på ca. 1000 mand. Af andre ikke militære korps nåede Studenterkorpset ca. 800 og Livjægerne ca. 330 mand.

Gennem tiderne har Borgervæbningen haft en række opgaver, som mere eller mindre er faldet sammen med brandkorpsets, politiets og vægternes opgaver. Jeg ved dog ikke, om Borgervæbningen havde sådanne opgaver, da Bernhard Thortsen fra 1831 til 1837 var dens chef.

Borgervæbningen nedlagdes i 1870 og i stedet oprettedes det frivillige korps Københavns Væbning.

Der eksisterer et par farvelagte stentryk af Bernhard Thortsen i den af Frederik VI anordnede farverige uniform. Desuden ovennævnte mindetale og forskellige dokumenter samt hans æressabel, som nu tilhører Peter.

Bernhard havde 4 børn: Den ældste, Thomas Peter, fra hvem vi nedstammer, forlod Danmark og sin kone under penible omstændigheder i 1825, efterladende sig 2 drenge på 13 og 10 år. Datteren Louise døde 1831 og sønnen Lorentz 1833. Det er således ikke uden grund, at der i mindetalen står: "Gud tildeelte ham stundom tunge Sorger". Kun den yngste, Carl Adolph, gav ham ingen sorger, bortset måske fra at han ikke fortsatte slægten.

Bernhards ældste søn Thomas Thortsen

7a. *Thomas Peter Thortsen* (1788-1853), jurist, læge, dramaturg, blev student med udmærkelse 1804, tog filosofikum 1805 og den juridiske embedseksamens teoretiske prøve 1809. Samme år ansattes han som

kopist i Økonomi- og Kommercekollegiet (der senere forenedes med Generaltoldkammeret), 1810 blev han auditor ved Kongens Livkorps og i 1816, kun 28 år gammel, chef for Handels- og Konsulatskontoret. Året efter fik han titel af virkelig kammerråd.

Samtidig med, at han skabte sig denne hurtige karriere, viste han stor interesse for skuespilkunsten. I årtierne omkring århundredeskiftet brød nye tanker frem inden for teaterverdenen, bragt frem i Danmark af *Knud Lyhne Rahbek*, (1760-1830) (som i 1872 havde skrevet "Breve fra en gammel Skuespiller". Heri beskrev han behovet for en "dramaturg", nærmest svarende til nutidens sceneinstruktør). Dramaturgen var tænkt som oplysningstidens dannede mand. Han skulle være orienteret om enhver side af skuespilkunsten og kunne vejlede sine skuespillere om stykkernes ide og hver rolles karakter og fra første færd retlede, "instruere" dem. Rahbek fik oprettet en teaterskole, hvis første elementære krav til eleverne var "nøjagtig memorering", et krav, som der tidligere blev taget meget afslappet på. Af *Thomas Overskou*: "Den danske Skueplads", citeres: "Fra Forestillingernes reglementerede Begyndelse fik Skolen et eget Theaterblad i Ugeskriftet "For Skuespilyndere", hvilket blev udgivet af Thomas Peter Thorsen, en ung Student, der med Smag og god dramaturgisk Indsigt forenede megen Interesse for det Kald, han havde givet sig, og en priselig Stræben efter Upartiskhed. Han greb Sagen an paa den eneste rigtige og gavnlige Maade, idet han sammenholdt den af Forfatteren givne Charakter med Skuespillernes Udførelse af den og fremhævede det Gode eller efterviste det Urigtige i Rolleopfatning, Comportement og Betoning. Iblandt det, som han oftest blev foranlediget til strengt at dadle, var netop den, især hos det mandlige Personale, saa store Usikkerhed, at der undertiden forekom grove Fortalelser, Pauser og Forvirring. At Ankerne ogsaa jævnlig gjaldt de Spillendes forskellige Udtale af fremmede Ord, og det sædvanlige i, at et Stykke gik taaleligst ved den første Fremstilling af det, viiste noksom, at der ikke var nogen virkelig Skole (Rahbek viste megen slaphed og ligegyldighed som leder af den teaterskole, som han selv havde fået oprettet. B.W.'s anmærkning), thi ved den vilde naturligvis Eenshed i Udtale være blevet paaseet, og Opførelsen med enhver Forestilling tvertimod have vundet i Fasthed og Runding. Det var til stor Skade for Indretningen at den

høist fornødne Correctiv ophørte med Theateraarets Slutning, fordi Thortsen forlovede sig med en af Eleverne, den skønne og talentfulde Jfr. Bassøe, hvem hans Kritik forresten ikke havde skaanet". Forlovelsen fandt allerede sted i 1806, da Thomas var 18 år og *Charlotte Bassøe* (1792-1849) lige fyldt 16. Hun var datter af den norskfødte garderobeforvalter *Peter Bassøe* (1753-1815) ved Det Kgl. Teater. Slægten kan føres tilbage til *Peter Hieronymusen Basso*, der fødtes ca. 1690 i Frederikshald i Norge og omfatter mange embedsmænd. I 1811 giftede Thomas og Charlotte sig, og hun opgav sin skuespillerkarriere. Theatermuseets tidligere direktør, *Robert Neiiendam* (1880-1966), beklagede dybt dette, og overfor min mor har han omtalt Thomas som "den snob til Thortsen".

Thomas fortsatte sin interesse for teaterverdenen samtidig med sit arbejde i ministeriet. Han skrev lige til 1823 anmeldelser af Det Kgl. Teaters forestillinger til teaterbladet "Thalia", ligesom han oversatte adskillige stykker til teateret. Thomas var unægtelig en flittig og begavet mand.

Men pludselig skete der en for familien ubegribelig katastrofe. Thomas forlod i 1825 sin hustru og sine 2 små drenge og drog til Berlin. Han sagde farvel til sin juridiske karriere og sin teater-hobby og begyndte et lægevidenskabeligt studium. Hvorfor dog?

Forklaringen kom 2 år senere: Ved kongelig resolution kasseredes alle hans bestallinger i Danmark og Hertugdømmerne på grund af bedrageriske embedsforhold. Men da var Thomas allerede halvt igennem lægestudiet i Berlin. 1829 erhvervede han doktorgraden ved en afhandling om koldbrand. Han praktiserede derefter i Dresden, Berlin og Havelberg (i Brandenburg), hvor han døde i 1853. Det vides ikke, om han giftede sig igen i Tyskland, men ritmester Jørgen Rantzau har truffet tyske officerer af navnet Thortsen, som mente, at de måtte nedstamme fra Thomas.

Det er næppe sandsynligt, at Thomas svindlede for at skaffe sig penge til sine teaterinteresser. Udgifterne hertil lå mest i de helt unge år. Han kan heller ikke være blevet træt af sin kønne kone, for hvorfor skulle han så lade hende male af professor C.A. Lorentzen (1746-1828)? Jeg tror, han simpelthend har levet over evne. Mon ikke en del af de møbler og antikviteter fra empiretiden, som vi havde i vort hjem, stammede fra ham?

Hvorom alting er, den gode Thomas var en alsidig begavelse og en energisk natur. Han er biograferet i Erslev's Forfatterlexicon Kjbh. 1868 og i Dansk Biografisk Lexicon 1887-1905 (1.udgave), men er udeladt i de 2 senere udgaver.

Jeg har ikke fundet oplysninger om, hvordan Charlotte økonomisk blev i stand til at opdrage sine 2 drenge, der var 13 og 10 år gamle, da faderen forlod Danmark. Men det lykkedes jo! Da den yngste, min oldefar Christian, blev gift, knyttede Charlotte sig stærkt til hans kone, Amalie Døllner.

Men lad mig begynde med Thomas og Charlottes ældste søn.

Axel "von" Thortsen og hans efterkommere

8a. *Axel "von" Thortsen* (1812-54). Der er vist ingen tvivl om, at "von'et" er en tilsnigelse. (Har han arvet et karaktertræk efter sin far?). Axel blev kammerjunker, kaptajn og adjutant hos Frederik VII og grevinde Danner, før han døde kun 42 år gammel. Han var gift med *Adolfine Stenersen* (1824- 1908), der var født i Dansk Vestindien. De nåede kun at få eet barn:

9a. *Axel Thortsen* (1849-1935), som blev oberst ved Ingeniørtropperne og bl.a. forestod opførelsen af Rigshospitalet (1910). Han havde desuden sin egen officersskole. Ind imellem fik han tid til at gifte sig med *Emma Hansen* (1854-85), datter af brændevinsbrænder *William Hansen* i Helsingør. De fik 4 børn, hvoraf kun skal nævnes:

10a. *Axel Thortsen* (1881-1959), som slog sig på forretningslivet. Han blev den første direktør (1905-15) for A/S Jernkontoret, oprettet af F. L. Schmidt og Co. Senere blev Axel grosserer, 1904 giftede han sig med *Ebba Boas* (1883-1963), datter af grosserer og trælasthandler *William Boas*, der forinden havde været direktør for den ligeledes af F. L. Schmidt og Co. oprettede Aalborg Portland Cementfabrik, og Britta f. Rydberg.

Axel og Ebba fik 2 døtre,

11a. *Inga* (1905-63), der blev gift med professor, kirurg *Erling Dahl-Iversen* (1892-1978), og

11b. *Elsebeth* (f.1909), der 1930 blev gift med *Gustav Wulff* (1902-71) og 1933 med broderen, forsikringskonsulent *Niels Strøyberg Wulff* (1905-83).

Thomas og Charlottes næste søn: Christian

8b. *Christian Lassen Thortsen* (1815-65), skoleinspektør ved Larslejstræde Skole. Han var een af de 177 studenter, som i 1835 blev optaget på Københavns Universitet. Den kendteste af denne årgang var vel botanikeren Anders Sandøe Ørsted (1816-72), en nevø af fysikeren H.C. Ørsted (1777-1851) og den retslærde premierminister Anders Sandøe Ørsted (1778-1860). Christian giftede sig 1845 med *Mathilde Charlotte Amalie Døllner* (kaldet Amalie) (1815-90). Da vi gennem hende har haft mange personlige bånd til Døllner-slægten og har ejet og ejer en mængde ting, der er gået i arv i denne slægt, vil den blive omtalt særskilt.

Da Christian i 1864 blev indkaldt og sendt til Sønderjylland, måtte Amalie sælge indbo for at klare sig. Hun gik en dag ned ad trappen med 3 litografier. Tilfældigvis mødte hun sin bror, *Peder Emil* fra Søbygård, som var på vej op belæst med landbrugsprodukter til hende. Han bar billederne tilbage til lejligheden og tog Amalie og børnene med sig til Søbygård indtil krigen var forbi. Sådan holdt familierne sammen i midten af forrige århundrede.

Christian og Amalies børn Caroline, Bernhard og Frederik. (Min morfar).

Christian og Amalie fik 5 børn, af hvilke kun den yngste videreførte slægten. (2 døde tidligt og er ikke medtaget her):

9a. *Caroline Frederikke Thortsen* (1847-1915), mors elskede "tante", blev uddannet til almueskolelærerinde i Løgstør. Da hendes bror Frederik døde i 1893 opgav hun lærerindegerningen og flyttede sammen med sin bror Bernhard for at de i fællesskab kunne opdrage Frederiks 3 børn. Det var en vanskelig opgave, da børnene var temmelig forskellige, men de påtog sig den med stor alvor og kærlighed, omend ikke altid på den pædagogisk rigtige måde.

Caroline's omgangskreds bestod dels af familien, dels af hendes ungdoms venner. Blandt familiemedlemmerne var hun især knyttet til tante *Angelica* på Einsiedelsborg, pastor *Baumanns* i Store Magleby og *Mathilde Levy*, der som enke blev boende i lejligheden Ved Stranden 2. Her var Caroline og mor til the hver onsdag eftermiddag. Caroline gik i det hele taget ofte til "the" om eftermiddagen, og min mor, som blev kaldt "søster", var altid med. Af Caroline's ungdoms-

veninder kan nævnes fru *Christiane Olesen*, f. Nielsen (1851-1932), gift med fabrikant *Chresten Olesen* (1845-1920), der etablerede De danske Spritfabrikker ved opkøb af en række mindre virksomheder. Fru *Caroline Bestle*, f. Hassert (1851-1916), gift med vinhandler *Georg Bestle* (1855-1933), og fru *Augusta Hassert*, som boede i Frederiksberggade. Mor huskede mange små træk. Således gav fru Olesen hende altid et ganske bestemt stykke chokolade og fru Hassert havde en puf, hvor mor lagde sig på knæ og iagttog livet i Frederiksberggade, mens damerne pludrede i baggrunden.

Da Bernhard i 1905 flyttede fra den fælles lejlighed blev familiens økonomi slået i stykker og Caroline måtte søge en billigere lejlighed. Poul og Knud var allerede flyttet hjemmefra. Tante og mor kom først til at bo i Sankt Pederstræde 34 og flyttede senere til Birkegade 4. Her kunne de fra vinduet se ned til en bagerforretning med de lækreste kager. Af og til købte de en lille brun lerskål med en stjerne i midten, fyldt med piskefløde med skind på. En lille skål kostede 3 øre, en stor 5 øre. Som nabo havde de i Birkegade en fru *Lemcke*, som havde et "Artistenheim" i Victoriagade. Hendes søn, *Malte Lemcke*, byggede i 1932 med mig som medhjælper den første radio, som vi havde i hjemmet på Vestre Fængsel. Den var en gave fra mor til far juleaften 1932. Malte lærte mig også at bygge små krystalradioer, som det var spændende at bruge i skoletimerne. Vi forbandt antenneledningen med en radiator. Det var tilladt for mig i adjunkt *Carl Rønning-Jensen's* (1897-1957) matematiktimer, men i andre timer måtte vi snyde os til at lytte.

9b. *Bernhard Thortsen* (1850-1910) blev uddannet hos apoteker *Quitzauf* på Smallegades Apotek og hos apoteker *Piper* og blev cand.pharm. allerede 19 år gammel i 1869. Jeg ved ikke, hvordan uddannelsen formede sig i forrige århundrede, men den har nok været en del forskellig fra i dag.

Allerede 26 år gammel blev Bernhard apoteker på det nyoprettede Griffenfeld Apotek, som indtil 1964 lå Nørrebrogade 53 og som ikke må forveksles med det nuværende Griffenfeld Apotek i Griffenfeldsgade 37, som først blev etableret i 1972 ved flytning af Åboulevardens Apotek.

Bernhard og hans søster Caroline påtog sig som nævnt en stor opgave, da de tog deres afdøde yngre bror's 3 børn til sig. Hun

opsagde sin stilling som lærerinde og han underholdt både hende og de 3 børn. Som vi senere skal se sparede han intet på mor's skolegang, men også drengene blev sat i betalingsskole (Slomann's Skole). Det var dog tydeligere for deres end for mor's vedkommende, at de selv måtte vise, hvad de duede til. Efter skoletiden måtte de klare sig selv. Det var et samfund, hvor de sociale forpligtelser i langt højere grad end i dag lå hos familierne og hos den enkelte, ikke hos det upersonlige "offentlige".

Bernhard led økonomiske og vel også personlige afsavn på grund af børnene, og han havde ikke evnen til at give dem en normal opdragelse. Han havde måske været ungtkarl for længe og forstod ikke børns mentalitet og behov. Måske har han også følt sig skubbet ud af det daglige familiesamvær. Caroline var den, der - om jeg så må sige for hans regning - hver dag gik hjemme med børnene. Han så hvor nært knyttet til hinanden Caroline og mor blev. Det var næsten, som om de dannede en front mod ham. Han prøvede måske derfor at vinde børnene på anden måde.

Det gav sig mærkelige udslag. Om søndagen gik hele familien ofte til Brønnum på Kongens Nytorv for at spise frokost. Så kunne onkel pludselig finde på at stikke gafflen gennem hele rækken af afskåret pølse og give den til deres hund, som lå ved hans fødder. Caroline og mor tænkte på, hvor gerne de ville have haft råd til at spise lidt mere pølse hjemme. Det kunne også ske, at Bernhard og Caroline gik alene til Brønnum om aftenen. Hvis børnene var hjemme kunne Bernhard da finde på at sende bud efter dem og - sådan opfattede mor det - beordre dem til at klæde sig om og møde op i restauranten for at gå med i Det Kongelige Teater.

Opdragelsen gav sig også andre, mere ejendommelige udslag. Således skulle Knud og mor hver aften - selv når der var gæster (altid Bernhard's apotekervenner) - ved sengetid stille op i stuen. Når Bernhard's ordre "Træd af" lød, skulle de 2 børn slå en række kraftspring hen mod døren, bukke for gæsterne og forsvinde ind i seng. I 1898 havde Bernhard og Caroline oprettet et gensidigt testamente, hvorefter alt, hvad den, der døde først, efterlod sig, skulle tilfalde den længstlevende. De bekræftede derved deres beslutning om at holde sammen og hellige sig opdragelsen og underholdet af Frederik's 3 børn.

Men hvem råder over følelser og længsler? Bernhard forblev ungkarl indtil sit 55 år. På det tidspunkt, i 1905, faldt han pladask for en fraskilt dame, *Anna Marie Nehammer* f. Christensen, og flyttede hen til hende. Året efter forærede han hende ved gavebrev alt sit indbo, møbler, malerier, bøger og smykker, idet han dog forbeholdt sig at bruge og benytte tingene, sålænge han levede.

Fru Nehammer behandlede ham ikke godt, bl.a. blev han henvist til at sove i et pigekammer. Caroline opfattede Bernhard's forelskelse som et forræderi mod familien og knyttede sig derved endnu mere til sin lille niece. Mor fortæller, at onkel senere fortrød, hvad han havde gjort, og ønskede at vende tilbage til sin søster - men da var han allerede for syg til at tage det skridt.

9e. *Frederik Thortsen* (1858-93) min morfar, blev efter 2 år i toldvæsenet ansat som trafikassistent ved de Sjællandske Jernbaner med hjemsted i Roskilde. Min morfar og min farfar var således ansat i samme virksomhed, men i forskellige byer og afdelinger. De har næppe kendt hinanden. Vi ved meget lidt om Frederik, som døde kun 35 år gammel af tuberkulose.

Anne Margrethe Jacobsen (min mormor) og hendes slægt

I Roskilde traf Frederik min mormor, *Anna Margrethe Jacobsen* (ca. 1865-ca.1916), med hvem han giftede sig i 1887. Hun var datter af en velhavende købmand Jacobsen i Roskilde. Han handlede bl.a. med landbrugsmaskiner. Købmand Jacobsen havde 6 børn, af hvilke Anna var den ældste, den smukkeste og hans udprægede yndlingsdatter, men da hun 1886 fik et barn (Poul) uden for ægteskab med Frederik Thortsen slog han hånden af hende uanset at de 2 unge giftede sig året efter. Om det er faderens hårde behandling af sin yndlingsdatter eller om Frederik og Anna aldrig har passet sammen ved vi ikke. Kun står det fast, at Anna forlod sin mand før han døde i 1893 og at hun allerede på det tidspunkt var blevet alkoholiker. Dette var grunden til, at deres 3 børn ikke kom til familien Jacobsen, men blev opdraget hos Frederik's ældre, ugifte søskende, "onkel" og "tante".

Mor huskede, at hun engang omtrent 11 år gammel var alene hjemme, da det ringede på døren. Hun lukkede op, og udenfor stod en tilsløret dame. Hun trak sløret til side og sagde: "Mit barn, jeg er

jo dog din mor". Mor anede intet om sin egen mor, men førte hende ind i onkels værelse. Her satte Anna sig på en stol, tog mor op på skødet og sagde nogle kærlige ord til hende. Siden så mor aldrig sin mor, som døde ca. 15 år senere på Sankt Hans. Hendes liv var en tragedie, som vi aldrig får opklaret.

Af købmand Jacobsen's 6 børn vil jeg desuden omtale *Fanny* (død 1926) og *Adelgrunde* (kaldet Dida). Resten bor fortrinsvis i Roskilde-Køge-området og har en lang række efterkommere. Jeg har fået mange navne fra *Helga Worsøe*, men vi har ingen forbindelse med nogen af dem.

Fanny blev gift med *Julius Brandt* (død 1931), af Ole og mig kaldt "Onkel Juleost". Han var afdelingschef i Magasin du Nord. De kom særligt i de første år - meget ofte på besøg hos os på Vestre Fængsel og jeg husker dem fra min barndom. Deres søn *Carl Brandt* var grosserer og gift med en dame født *Ahlstrand*. Af deres 2 børn havde jeg i 1938 en korrespondance med *Poul Brandt*, der boede Vestergade 78 i Odense og interesserede sig for genealogi. Et andet af Fanny's børn var *Ingeborg* (1906-46), efter hvem mor via "moster Dida" arvede en guldbroche med anker. Den ejes nu af Jytte.

Dida blev gift med *Hans Emil Worsøe*, som fra et tidligere ægteskab medbragte 4 børn og senere fik endnu eet med Dida. Blandt de 4 var *Helga Worsøe* (1905-85), der forblev ugift. I 1946 fik hun til opgave at opbygge og lede Hummeltofte Børnehjem i Lyngby-Tårnbæk Kommune. Sammen med Helga har mor og Jytte flere gange besøgt "moster Dida".

Frederik og Anna's børn Poul, Knud og Ellen Margrethe (min mor)
10a. *Poul Thortsen* (1886-1924), artist, direktør, tog kunstnernavnet Gibson. Poul gik i Slomann's Skole på Jakob Dannefærdsvej og var klassekammerat med skolebestyrerens søn, senere direktør for Kunstindustrimuseet *Vilhelm Slomann* (1885-1962), som var en meget hyppig og velset gæst hos mine første svigerforældre, professor *Edgar Rubin* (1886-1951) og hans kone *Hedevig, f. Thiesen* (1891-1965). Desværre vidste jeg intet om dette sammentræf, mens jeg var gift med Jenny. Det ville have været en enestående lejlighed til at indhente oplysninger om Poul som barn.

Efter endt skolegang kom Poul i lære hos købmand Ørbak i Præstø.

Han var en sød, køn og charmerende ung mand. Det var således typisk for ham, at han ved de lokale baller altid huskede også at byde "bænkevarmerne" op. Dette lille træk er bekræftet både af *Edith Palm*, *Mørkebergs* og af Døllnerne på Søbygård. Købmandsliv lå imidlertid ikke for Poul, og efter en uopklaret uheldig affære blev han af sin onkel - påvirket af fru Nehammer - sendt til en købmand i Thy med kun 50 kr. på lommen.

Men Poul havde andre ønsker. Han ville være entertainer. Han brød ud af købmandstrummerummen og skabte sig en karriere som artist og konferencier. Han stegpede, jodlede og sang, bl.a. i kabaret "Metropol" i København. I 1913 drog han til Warschau og senere til Rusland. I september skriver han således til "Søde lille tante og Søster!": "Jeg ville så gerne have været hjem nu da vi sluttede i "Victoria" her (I Warschau. B.W.'s anm.), men så blev vi strax engageret til det største og fineste Teater her "Aquarium" for hele September og for Oktober har vi faaet Kontrakt til "Corso-Theater" i Lodz og for November til "Apollo-Theatret" i Kiew. Til Januar har vi 2 Kontrakter, een til St. Petersburg og een til "Tivoli" i Trondhjem - hvilket vi tager ved jeg ikke endnu." Senere i brevet skriver han om sin kæreste "Else": "Alle misunder mig hende, sødere lille Artist paa Scenen, bedre og kærligere end hende hjemme kan man vist ikke finde, saa Du kan tro jeg er glad for hende, og vi taler næsten ikke om andet end vore Hjem og vores Juleferie - den har vi jo ogsaa ærligt fortjent efter nu i 1 1/2 Aar hver Nat at have slidt i det paa Scenen!".

Hvad Poul har foretaget sig efter engagementerne i Rusland i 1913 har det været umuligt for mig at efterspore. Han er ikke nævnt i fars dagbøger og har muligvis turneret i Norge og Sverige. Det står fast, at han var tilknyttet cabaret "Vildkatten" i Göteborg som kunstnerisk leder. Ole har en sølv-cigaretæske, som Poul (Gibson) fik, da han forlod Sverige. Den bærer inskriptionen "9.11.1918. Til minne och med tack fra "Kupletförbrytarne". Cabaret Vildkatten. Göteborg". Poul optrådte i Frede Skaarups (1881-1942) kunstnercabaret "Edderkoppen", som blev oprettet 1914 og som ledende kræfter havde bl.a. Robert Storm Petersen (1882-1949) og fars gamle studenterkammerat Christian Gottschalck (1887-1979). Poul kan have optrådt i "Edderkoppen" før han kom til "Vildkatten", men det er mere sand-

synligt, at han først blev tilknyttet "Edderkoppen" efter sin hjemkomst fra Sverige i 1918. På det tidspunkt var det allerede begyndt at gå ned ad bakke for Poul. Han havde pådraget sig en syfilis og måtte snart opgive sin kunstneriske karriere. I Horsens besøgte han ved flere lejligheder far og mor, og i 1921 søgte han forgæves et kontorjob i Vejle. I marts 1922 nåede syfilis'en pludselig hjernen. Han blev af professor August Wimmer (1872-1937) indlagt på Københavns Kommunehospital 6. afd., men blev 14 dage senere overført til Sankt Hans i Roskilde, hvor han døde i 1924.

Poul var - hvornår vides ikke - blevet gift med Edith, som ikke er identisk med den Else, som Poul så forelsket havde omtalt i sit brev fra Warschau i 1913. Edith sagdes at være en datter af een af de kendte cirkus-brødre Ringling, som oprettede det berømte "The Ringling Museum of the Circus" i Saratoga, Florida. I 1920 besøgte Poul og Edith gentagne gange far og mor og de har været til frokoster hos Poul og Edith. Men naturligvis kom Poul og Edith mere sammen med Pouls bror Knud og hans kæreste og senere kone Ella, som boede i København. Ella har fortalt om deres festlige sammenkomster med de optrædende fra "Edderkoppen" og med den svenske revystjerne Ernst Rolf (1891-1932), der i 1917 var et trækplaster i Tivolirevyen og som i 1921 besøgte København med sin egen revy. Edith forlod Poul før hans sygdom brød rigtigt ud og rejste tilbage til Amerika, men efter Pouls død kom hun tilbage til Danmark og besøgte Knud og Ella og efter Knuds død i 1925 Ella alene.

10b. *Knud Thortsen* (1888-1925) gik først i Slomann's Skole, men blev senere overført til Ravnsborggade Skole. Efter endt skolegang blev han sat i elektrikerlære men blev aldrig svend. Axel Thortsen ansatte ham som inkassator for Jernkontoret. I hans efterladte papirer står han anført som toldembedsmand, men jeg har aldrig hørt mine forældre omtale ham som sådan.

Knud var en urolig sjæl, som havde svært ved at finde sig til rette i tilværelsen. Caroline og mor var bange for ham. Engang kom han uventet på besøg i Odense, satte en stige op til vinduet og kravlede ind til Caroline og mor, som han truede til at udlevere alle kontanter. Mor har dog tilgivet ham alt, fordi han ønskede, at der på Caroline's gravsten skulle stå: "Tak for alt, lille tante".

Knud boede i mange år i en lille lejlighed i en sidegade til Jagtvej,

men flyttede senere til Valdemarsgade på Vesterbro. I 1922 giftede han sig med Ella Wolfahrt. Her må vi gå lidt tilbage i tiden.

I midten af forrige århundrede boede der i Dresden en kniplingsfabrikant, som bar det optimistiske navn *Wohlfahrt*. Han er formodentlig een af de mange, som indvandrede - eller hvis forældre indvandrede - fra Østeuropa under progromerne i begyndelsen af århundredet, og som naivt påtog sig det velklingende navn, under hvilket han - eller hans far - startede en ny tilværelse og slog sig igennem til tilfredsstillende kår. Det var jo ikke sjældent, at jøderne i forbindelse med deres flugt til Vesten antog nye, pragtfulde navne: Rubin, Stern o.s.v.

Vi ved ikke, hvor mange børn kniplingsfabrikanten havde, men vi ved, at een af sønnerne savnede interesse for forretning. Han blev murer og gik på valsen. I Danmark traf han en dansk pige, og de blev gift i begyndelsen af 1880'erne i Frederiksborg Slotskirke. De fik 5 børn, 4 piger og 1 dreng. Den næst yngste, Ella Wolfahrt (1893-1974), blev forlovet med Knud. I 1922 giftede de sig og året efter fødtes deres eneste barn, min eneste kusine Aase.

Knud var meget svær at leve sammen med. Ella havde en del penge, da de giftede sig, men Knud brugte rub og stub i løbet af deres kortvarige ægteskab, så Ella efter hans død måtte sidde og brodere og hække babytøj og lyseduge for at kunne betale enhver sit. Det har ikke været let, særlig ikke med et sygt barn.

Knud var imidlertid en festlig fyr, fuld af "practical jokes", og han havde også flere talenter. Han skrev noveller og vittigheder til blade og gik meget op i klassisk musik. Wagner var hans yndlingskomponist. Som maler kunne han måske have bragt det til noget, hvis han havde arbejdet mere intenst med mediet.

Knud og Ella kom som nævnt meget sammen med Poul i København og da Poul senere kom på Sankt Hans besøgte de ham også ofte der. Knud var meget distræt. Ella måtte altid, inden han gik ud af døren, se efter, om han nu skulle have taget både en sort og en brun sko på. Det er endog hændt, at han har bundet 2 slips om halsen uden at tænke over det. Det var Knud, der malede det lille børneskrivebord, jeg fik, da jeg i januar 1924 kom hjem fra mit månedlange hospitalsophold. Foroven havde han malet "Glad Hjærte ' God Lægedom", og det står der endnu.

Knud døde i 1925 efter 2 måneders hårdt sygeleje og blev begravet på Assistents Kirkegård.

11a. *Aase Thortsen*, f.1923, var som barn ude for en ulykke og har siden været plaget af en del uheld, hvorfor hun aldrig har giftet sig. Hun bærer sin hårde skæbne godt, har forstået at indrette sig i tilværelsen og har mange venner. Aase har en del fætre og kusiner på sin mors side, og hun ser mere til dem end til mine søskende og mig, hvilket jeg til min skam må sige ikke er Aases skyld. Det var mig dog en glæde, at jeg gennem nogle somre kunne lade Ella og Aase bo på min sommerejendom Hjalet ved Vordingborg, og også her sluttede de varigt venskab med flere af naboerne. Pudsigt nok traf jeg gennem 2 sommerbesøg i Danmark rent tilfældigt Aase ikke færre end 3 gange på forskellige steder i København.

Min mors barndom

10c. *Ellen Margrethe* (1890-1987) blev som barn og ung kaldet Søster, senere Grethe. Hendes barndom og ungdom indtil hun i 1908 traf far skal omtales her, mens tiden efter hendes 18. år, vil blive omtalt senere sammen med far.

Mor blev som den eneste pige foretrukket og forkælet af onkel Bernhard og specielt af tante Caroline, til hvem hun havde det mest rørende forhold. Som 14-årig begynder hun et brev til tante således: "Kære, kære tante! Du har det da rigtig rart og godt, min egen, allerbedste lille Skattetante". Brevet slutter: "Nu Farvel min allerbedste lille Mussepige". Der er ingen hilsen til Bernhard, som muligvis på det tidspunkt havde mødt fru Nehammer. Tonen i brevet fortsætter fremover, og mor havde til sin død altid et fotografi af "tante" stående fremme eller med på rejser. Forholdet til onklen kølnedes, og mor har fortalt, hvordan hun som bud for tante blev sendt hen til onkel for at bede om penge og hvor pinefuldt det var for hende. Mor blev sat i datidens bedste privatskole, Hanne Adler's fællesskole på Østerbro (Nu: Sortedam Gymnasium). Denne skole, som var blevet åbnet i 1893 af bankier D.B. Adler's datter, Hanne Adler (1859-1947), var den første egentlige fællesskole i Danmark. Hanne Adler drev princippet om fælles undervisning af piger og drenge så vidt, at selv gymnastikundervisningen var fælles. Hun bestemte iøvrigt, at skolen ikke måtte have mere end 2-300 elever, da hun ønske-

de at følge hver enkelt elevs udvikling, og hun bestemte af hensyn til undervisningen, at klassekvotienten ikke måtte overstige 22. Lektionerne var normalt på 30 minutter, for at undervisningen ikke skulle blive sløvende. Hun indrettede en spisesal, hvor eleverne kunne sidde ned og spise ved dækkede borde. Alt dette gjorde selvfølgelig skolen eksklusiv, men derved afprøvedes nye ideer, som det offentlige skolevæsen ikke kunne tage op i praksis. Der skulle gå 53 år før princippet om fælles undervisning af drenge og piger blev indført i den danske folkeskole.

Foruden den glimrende skolegang, som "onkel" skal have ros for at have bekostet, gik mor til dans (med hvide handsker) hos *Waldemar Price* (1836-1908) og gymnastik hos Paul Petersen (1845-1906) i Ravnsborggade. De var landets bedste lærere på deres områder. Da mor var 5 år gammel deltog hun i en opvisning i Odd Fellow-palæet. Hun opførte et solonummer, en øvelse, hvor hun gik bagover og på hænder og fødder gik hen over hele scenen, før hun rejste sig op. Desuden gik mor til ridning, til fægtning og til klaverspil, ikke så lidt for en lille pige - og dyrt må det have været!

Bernhard's andet barn Louise Thortsen

7b. *Louise Thortsen* (1793-1831) blev aldrig gift. Det eneste minde, vi har om hende, er et brev i gotisk skrift fra en bekendt i moderens fødeby Sønderborg, da hun var 10 år gammel. Det er efter skriften at dømme skrevet af en voksen og lyder således:

"An Die Jünfer Lowise Thortzens in Copenhagen mit Gelegenheit.
Liebste Cousine

Hinunten bin ich so frei, ein Stück von meiner eigenen Stickery zum Angedenk zu übersenden. Es soll mir recht lieb sein, wenn Du dich wohl befindest. Mit der aufrichtigsten Hochachtung bin ich stets Deine bereitwillige Dienerin Dorothea Pechmann".

Sonderburg den 25 August 1803."

Bernhard's tredje barn Lorenz Thortsen

7c. *Lorenz Thortsen* (1795-1833), toldforvalter, g.m. *Mechtele Friese* (1801-65). Af Lorentz eksisterer der 2 udmærkede profiltegninger i ovale rammer, den ene hos Viggo, den anden hos mig.

Der synes at have været en hel del toldembedsmænd i både far's og

i mor's slægter. Men det må erindres, at så sent som i 1880 stammede 40% af den danske stats indtægter fra tolden.

8a. *Mathilde Thortsen* ("tante Mathilde") (1832-1916), g. 1857 med etatsråd *Martin Levy* (1827-99). Efter at have taget statsvidenskabelig eksamen i 1852 blev han ansat i generalpostdirektoratet og senere i finansministeriet, hvor han steg til at blive statsgældsdirektør og chef for ministeriets 1. departement. Han var Danmarks befuldmægtigede ved en lang række postkonferencer og sluttede konventioner med en lang række lande. I 1873 udtrådte han af statstjeneren og indtrådte i direktionen for det nystiftede aktieselskab Kjøbenhavns Handelsbank. Ikke desto mindre var han medlem af den i anledning af negeroprøret på St. Croix 1878 udsendte undersøgelseskommission, ligesom han 1875-79 var statsrevisor. Han er afbildet på P.S. Krøyer's maleri "Fra Kjøbenhavns Børs" 1895. 2 store malerier af ham og hans kone, malet 1872 af H.Chr. Jensen (1836-1903) hænger hos mig. Et mindre maleri af ham er blevet mig forevist i Handelsbankens direktionslokaler, Erichsens Palæ (nu Den Danske Bank). Det er malet af P. Rostrup Boyesen (1882-1952) i anledning af Kjøbenhavns Handelsbanks 75-års jubilæum i 1948.

Martins ældre bror *Moritz Levy* (1824-92) var mere udadvendt end den stille og tilbageholdende Martin. Han fik ikke den samme grundlæggende teoretiske uddannelse som Martin, men kom som halvvoxen i handelslære i København og drog senere til Hamburg og Dansk Vestindien. I 1849 vendte han tilbage til Danmark, hvor han hurtigt gjorde opmærksom på sig selv ved at skrive artikler og udgive en pjece "Forslag til en Forandring i det danske Pengevæsen". Man blev opmærksom på hans evner, udsendte ham i 1857 til Hamburg for at undersøge handelshuset H. Pontoppidan og Co.'s forhold, og gjorde ham i 1858 til kommitteret i Nationalbanken, hvor han efterhånden blev den dominerende førstedirektør. Han forestod møntreformen 1873 og statsgældkonverteringen 1886. 1873-76 var han tillige konstitueret møntdirektør og ledede med stor dygtighed overgangen fra sølv- til guldmøntfod.

Moritz Levy omkom under en oversvømmelse, der omstyrtede det hotel i Savoyen, hvor han var på kur. Han blev ligesom sin bror malet af H. Chr. Jensen, og dette maleri hænger i Nationalbanken. Martin Levy og Mathilde fik 4 børn, af hvilke kun 2 skal omtales her:

9b. *Harriet* (ca. 1868-1929) g.m. oberstløjtnant *Oscar Rantzau* (1853-1929), som var min gudfar. Jeg husker at have besøgt ham på Sølv-gades Kaserne (hvor Generaldirektoratet for Statsbanerne nu har til huse), som han var kommandant for.

Oscar var beslægtet med viseforfatteren *William Rantzau* (1832-97), der ledede en række sangerindepavillioner. William er kendt som forfatter af henved 4000 viser (Jomfru, vil De med i Skoven, Fra jeg i vuggen lå - o.s.v.). Han var ven med bogtrykker og forlagsboghand-ler *Julius Strandberg* (1834-1903) der forfattede et meget stort antal skillingsviser. Hans oldesøn, *Hans Jørgen Strandberg*, (f. 1928) videre-fører siden 1966 både bogtrykkerivirksomheden og forlagsvirksom-heden.

10a. *Jørgen Rantzau* (1895-1973), ritmester, g.m. *Estrid Cold*. Jørgen deltog som frivillig i den finske borgerkrig 1917-18 under feltmarskal Mannerheim og meldte sig igen til tjeneste under vinterkrigen 1939-40. Senere deltog han i den danske modstandsbevægelse og sørgede for, at jeg sammen med familien Rubin fik mulighed for at flygte til Sverige med "Marinens sidste skib". Det var en fiskekutter, der var bemanded med afvæbnede søofficerer, der var gået "under jor-den" og på denne måde opretholdt en rute mellem Magleby Skov og Skanør.

Estrid var datter af *Christian Cold* (1863-1934), der 1905-08 var guver-nør i Dansk Vestindien, 1908-21 direktør for DFDS og 1922-24 uden-rigsminister. Fra ham stammer det maleri af Københavns Havn, malet 1877 af Chr. Blache (1838-1920), som hænger hos mig. Een af Estrid's søstre, Ulla, var gift med hrs. Bernt Hjejle (f. 1901).

9d. *Ingeborg*, som var gift med afdelingschef *Oldenburg*, i Nordiska Kompagniet i Stockholm, besøgte jeg under krigen i deres hjem i Saltsjöbaden. De havde 4 børn: *Edith*, g.m. *von Kleberg*, *Grethe*, *Sigrid* og *Astrid*. Der er mange efterkommere efter disse børn i Sverige, men vi har ikke længere nogen forbindelse med dem.

Bernhard's fjerde barn Carl Adolph Thortsen.

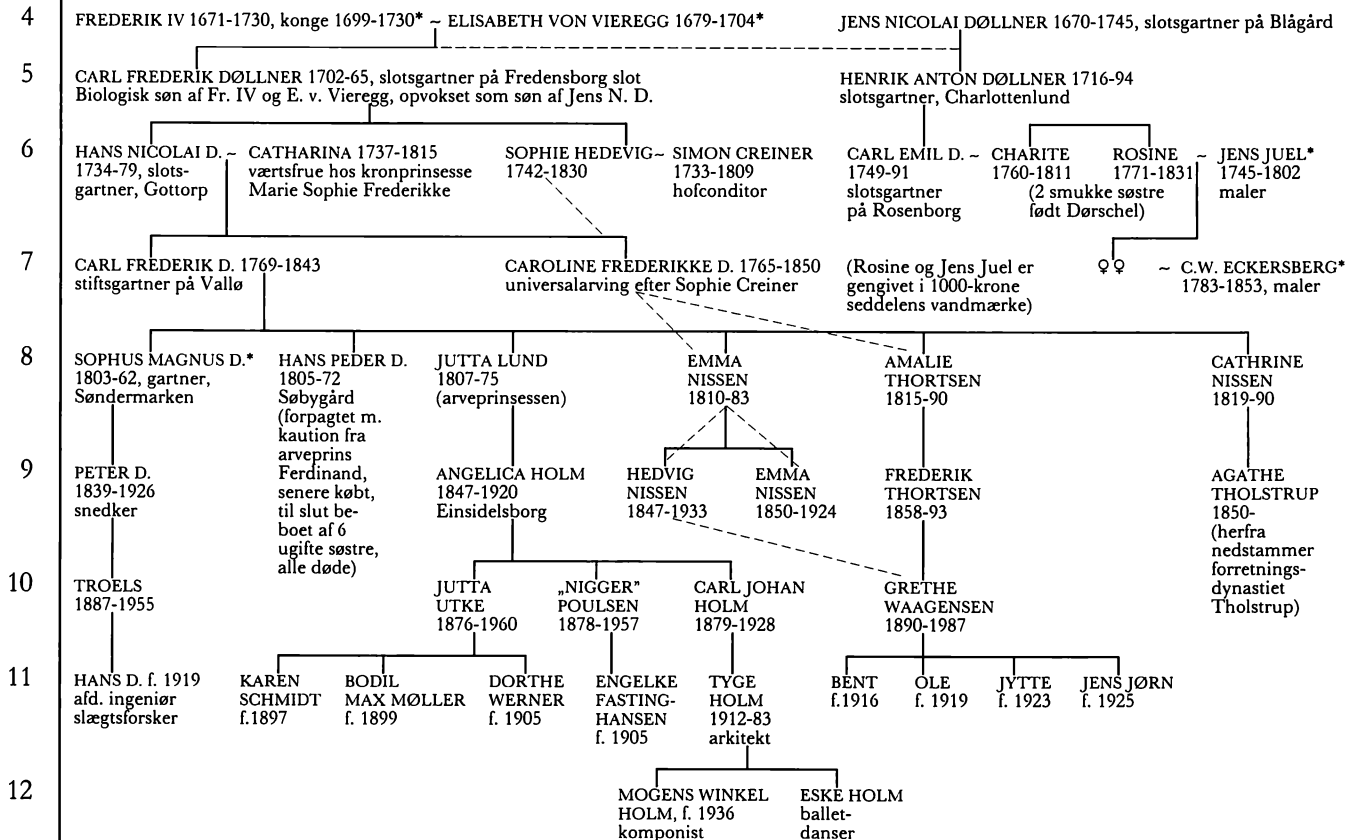
7d. *Carl Adolph Thortsen* (1798-1878), der forblev ugift til sin død, benævnes i *Salmonsens's Leksikon* som skolemand og æstetiker.

Carl Adolph blev student 1817 og studerede derefter en tid teologi, filologi og æstetik, hvorfor han først tog magistergraden 10 år se-

ner. Ved reformationsfesten 1836 opnåede han doktorgraden. 1826 blev han ansat ved den lærde skole i Helsingør. Carl Adolph var en meget litterært interesseret mand. Han følte sig særlig draget til den Heiberg-Hertz'ske kreds, med hvilken han stod på en fortrolig fod. Hans gode ven, forfatteren P.V. Jacobsen's breve giver udmærkede bidrag til forståelsen af hans personlighed. Foruden en række filologiske afhandlinger skrev Carl Adolph jævnlig fine og indgående anmeldelser i "Maanedsskrift for Litteratur", ligesom han har oversat adskilligt. Selvstændige arbejder er hans "Forsøg til en dansk Metrik" (1833-34) - den første af denne art i dansk litteratur - og "Historisk Udsigt over den danske Litteratur indtil 1814" (1839), væsentlig tænkt som lærebog. Den modsvarer nærmest "Litteratur Håndbogen", der nu udgives på Gyldendal's Forlag med støtte af Undervisningsministeriet. 1844-57 var Carl Adolph rektor i Randers, hvor hans portræt hænger i aulaen. Derefter flyttede Carl Adolph til København, hvor han i en række år beklædte formandsposten i "Samfundet til den danske Litteraturs Fremme". Forskellige af hans mindre arbejder er trykt i hans "Efterladte Smaaskrifter" (1880). En illustreret artikel om ham ("En helsingørsk skolemand, Carl Adolph Thortsen") fremkom i "Folk og minder fra Nordsjælland"s julenummer 1986.

DØLLNER

*Oversigt over nogle forfædre samt mere kendte indgifte
De med * afmærkede personer er nævnt i Dansk Biografisk Leksikon og/eller Kraks Blå Bog.*

Slægten Døllner

4a. Slægtled. Jens Nicolai Døllner (ca. 1670-1745).

(Tidligere slægtled i Sachsen er ukendte).

Omkring 1695 blev en sachsisk gartner, *Jens Nicolai Døllner*, ansat ved Gyldenløves Palæ (Charlottenborg), som i 1699 blev overtaget af enkedronning Charlotte Amalie. Senere blev han slotsgartner på Blågård, et lille lystslot på vestsiden af Peblingesøen. Jorderne strakte sig fra den nuværende Farimagsgade til nuværende Slotsgade. Slottet ejedes af Frederik IV's søskende, *Prins Carl* og *Prinsesse Sophie Hedevig*. *Jens Nicolai Døllner* blev gift med *Rebekka Fedt* (efter tysk Vett), der døde 1711.

Jeg vil kun beskæftige mig med 2 af Jens Nicolai's 5 børn, *Carl Frederik* og *Henrik Anton* - men først knytte tråden til kongehuset.

Jens Nicolai's ældste søn Carl Frederik (1702-65), fra hvem vi nedstammer, var den biologiske søn af *Frederik IV* (1671-1730) og den tyske adelsdame *Elisabeth Helene von Vieregg* (1679-1704). Historien ser således ud:

I 1698 blev den 64-årige *Adam Otto von Vieregg* (1634-1718) preussisk gesandt i København. (Han blev senere preussisk statsminister). Han medbragte sin hustru og deres yngste datter, Elisabeth Helene. Den 19-årige Elisabeth blev hofdame hos enkedronningen på Charlottenborg, hvor Jens Nicolai Døllner på det tidspunkt også arbejdede. Her forelskede den 8 år ældre kronprins Frederik sig i hende og gav hende bl.a. en kostbar diamantring. Hun kunne ikke modstå hans stormkur og blev hans elskerinde allerede før han 1699 blev konge som Frederik IV. I 1702 fødte hun kongen en søn, som i største hemmelighed blev givet til Døllner, der senere blev slotsgartner på Blågård. Barnet skulle betragtes som hans og hans hustrus egen søn, men fik fornavnene Carl Frederik. Elisabeth blev så ulykkelig over at skulle afgive sit barn, at hun af sorg og samvittighedsnag forærede Vor Frelsers Kirke dens døbefont.

Forholdet mellem kongen og Elisabeth kunne naturligvis ikke skjules og gav anledning til megen moralsk forargelse og kritik af dem begge. Efter mange intriger ved hoffet, hvor Elisabeth efter sin fars opfordringer satte kongen stolen for døren, lod han sig i 1703 vie til hende "til venstre hånd". Denne juridiske nyskabelse var udtænkt

for at gøre forholdet mere moralsk, men den vakte mere vrede end hvis kongen havde fortsat elskerindeforholdet. Elisabeth's far argumenterede med, at der ikke i biblen fandtes noget forbud mod, at konger og souveræne fyrster kunne gifte sig "til venstre hånd". Men dansk lov havde aldrig kendt "venstrehånds-ægteskaber". Det var og er efter almindelig opfattelse bigami, og det var der dengang dødsstraf for. Men kongen satte sig over loven, ikke i en nødvendig regeringssituation, men af hensyn til sit eget letbenede privatliv. Samtidig med brylluppet gjorde kongen Elisabeth til grevinde og gav hende Antvorskov Gods. Året efter døde hun efter at have født kongen endnu en søn, Frederik Gyldenløve. Dette barn døde 1705 og blev bisat hos moderen.

Alle mente, det var Guds straf over de syndige. Præsterne havde tordnet mod venstrehånds-ægteskabet. Mest modig og vittig var præsten ved Petri Kirke i København, som havde fået tilhold om ikke at nævne kongens forhold til frk. Vieregg (dengang stavet: Viereck). Han udslyngede fra prædikestolen: "Ich darf dich nicht nennen, du grosse Hure, aber du bist in allen vier Ecken der Erde bekannt!". Hvorfra ved vi nu, at Elisabeth fødte kongen en søn før de blev gift, og at denne søn netop er Carl Frederik Døllner?

1.) Elisabeth's mor døde i 1701. Efter denne tid trådte hendes far stærkt frem som hendes rådgiver og forsvarer. I et brev af 20. oktober 1703 til sin ven, den daværende preussiske statsminister, skriver han, at hans datter "havde tvende børn med kongen".

2.) I N.D. Riegels: Udkast til Fjerde Friderichs Historie efter Høyer. København 1795, står der bl.a. om Elisabeth: "Uden at være viet til dette dejlige fruentimmer havde kongen allerede avlet et barn med hende".

3.) Vi ved ikke, hvorfor netop Jens Nicolai Døllner blev valgt som fosterfar for kongebarnet, men unaturligt var det vel ikke. Han havde som indvandrer i 25-års alderen ingen slægtninge eller ungdomsvenner i Danmark og må derfor formodes at være mindre tilbøjelig til at tale over sig. Endnu i 32-års alderen havde han og hans kone ikke fået egne børn. Elisabeth havde arbejdet sammen med ham på Charlottenborg og må have fået tillid til ham. Nu var han slotsgartner på Blågård og således lidt på afstand af København. Alt passede ideelt til formålet.

4.) Barnet har som det eneste af Jens Nicolai's børn fået kongelige fornavne. Jeg tror ikke, gartneren selv ville have dristet sig til at opkalde barnet efter sin arbejdsgiver, prins Carl og kong Frederik. Det er måske Elisabeth, som har gennemtrumfet navnene til sit kongebarn. Hun og hendes far var viljestærke personligheder.

5.) En af Carl Frederiks efterkommere, *Hedvig Nissen* (1847-1933), nedskrev i 1920'erne en stamtavle over slægten Døllner. For tiden indtil 1820 var den baseret på optegnelser af stiftsgartner Carl Frederik Døllner (1769-1843) på Vallø, en sønnesøn af ovennævnte Carl Frederik. Hedvig Nissen, som kom meget i mit barndomshjem, og som jeg kendte godt, da jeg var 17 år og stamtavleinteresseret, da hun døde, skammede sig så meget over "den sorte plet" (den uægte søn) i familien, at hun aftvang sine arvinger det løfte, at nogle optegnelser, hvori flere sider var tilklistrede, skulle destrueres efter hendes død, hvilket da også skete. Det formodes, at optegnelserne dels var den oprindelige stamtavle til 1820, dels "hemmelige" optegnelser om det uægte barn.

6.) Et bevis for, at Carl Frederik virkelig er en søn af Frederik IV og Elisabeth von Vieregg, finder jeg desuden i 2 malerier, som nu er i min besiddelse. De forestiller Carl Frederik og en dame. Spørgsmålet har længe været: Hvem kan denne dame mon være?

Dragtforskeren, dr. scient. soc. Henny Harald Hansen (f.1900) daterer det første maleri til ca. 1740, det andet til ca. 1695. Dr.phil. Poul Eller (f.1925) fra Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksberg Slot antager, at det første billede er malet f.eks. 1731, da Carl Frederik blev gift, mens det andet iflg. klædedragten skal dateres til 1700-1710. Der er altså overensstemmelse mellem de 2 eksperters dateringer. Det synes, som om begge malerier er malet samtidigt, uanset tidsforskellen i klædedragterne. Konservator Mrs. Andrea Hall fra "The National Portrait Gallery" i London er af samme opfattelse.

Billedet af den unge dame kan på grund af klædedragt-dateringerne ikke forestille Carl Frederiks hustru. Han blev gift første gang i 1731 og anden gang 1751. Tilbage er der to muligheder: Rebekka Feldt og Elisabeth. Men hvorfor skulle Carl Frederik finde på at lade sig male sammen med sin mor 20 år efter hendes død, omtrent samtidig med, at han blev gift? Og kan man tænke sig, at en gartnerkone

ville være klædt som damen på billedet ? Og hvilket forbillede skulle have været brugt for maleriet ? Der foreligger intet om andre malerier eller tegninger af Rebekka Feldt, og hvis der gjorde det ville de jo overflødiggøre dette nye maleri. Da de 2 malerier så tydeligt hører sammen, er der næsten ingen anden forklaring end, at maleriet af den unge dame forestiller Elisabeth. Af hende kendes flere malerier og tegninger, som kan have været forbilleder.

Jeg tror det er gået således til: I 1730 døde Frederik IV, og først derefter har Carl Frederik fået at vide, at han i virkeligheden er en søn af kongen og Elisabeth von Vieregg. Han er blevet så chokeret og måske imponeret, at han har ladet sig male sammen med sin nyfundne biologiske mor.

Jeg har meget nøje sammenholdt det malede portræt med en fotokopi af et maleri, som med sikkerhed vides at være af Elisabeth von Vieregg, og jeg er helt overbevist om, at det er den samme pige. Ikke alene er frisuren, hårets længde og de 2 spytkrøller, skikkelsen og klædedragten nøjagtig den samme. Men ansigtstrækkene: Den høje pande, øjenbrynene, den lange næse der ligesom ender i en lille knop, trækkene omkring mundvigene og de lidt pluskæbede kinder, er også nøjagtig ens. Endelig er hele holdningen på de 2 billeder nøjagtig den samme.

Dernæst har jeg sammenlignet maleriet af Carl Frederik med maleriet af moderen og af et billede, jeg har af Frederik IV + andre billeder af ham i bøger. Carl Frederik har sin mors øjenbryn, lange næse endende i en knop, og kindtræk. Derimod har han sin fars pande og aflange ansigt med den smalle mund og karakteristiske hage.

Elisabeth er ikke malet som en glad pige, men som en pige, der bærer sorg. Nogle af Elisabeths ansigtstræk, bl.a. underlæben, genfindes hos hendes barnebarn Sophie Hedevid Creiner. Er det tilfældigt, at Carl Frederik har givet sin datter samme fornavne som Frederik IV's søster? Endnu en indikation ?

5a. Slægtled. Carl Frederik Døllner (1702-65) (kongesønnen).

Carl Frederik var først gartner hos prinsesse Hedevid på Blågård, og endte som slotsgartner og slotsforvalter på Fredensborg Slot. Han ligger begravet i Asminderød Kirke. Ved kirkedøren hænger 2 våbenskjolde med navnetrækket C.F.D. og derunder årstallet 1765.

Af Carl Frederik's fostersøskende skal jeg kun nævne *Henrik Anton Døllner* (1716-94) der blev slotsgartner på Charlottenlund Slot. Hans søn *Carl Emil Døllner* (1749-91) blev slotsgartner på Rosenborg. Han blev gift med den ældste af de 7 smukke "Dørschel"-døtre *Charite* (1760-1811) (se Hans Døllner's kronik i Berlingske Aftenavis 17.5.1965). En yngre søster var *Rosine* (1771-1831), som blev gift med maleren Jens Juel (1745-1802). Rosine og Jens Juel er gengivet i 1000,-kr. seddelens vandmærke. 2 af Rosine og Jens Juels døtre, den ene efter den anden, blev gift med maleren C.W. Eckersberg (1783-1853).

6a. Slægtled. *Hans Nicolai Døllner* (1734-79), søn af Carl Frederik, blev 1765 slotsgartner på Gottorp Slot i Slesvig. Jeg ejer gartnerbrevet herom med kongens (Frederik V's) segl i elfenbenskapsel i seglbåndet. Hans Nicolai giftede sig i 1760 med *Catharina Schiønning* (1737-1815). De fik 9 børn. Efter Hans Nicolai's tidlige død måtte enken flytte til sin familie i 14 år, og da det var vanskeligt for hende at tage sig af alle børnene blev 3 af dem anbragt hos hendes svigerinde *Sophie Hedevig* gift *Creiner*. I 1793 blev Catharina værtsfrue hos kronprinsesse Marie Sofie Frederikke (Frederik VI's gemalinde). Hun var tilstede ved arveprinsesse *Caroline's* fødsel og forblev hos hende til sin død i 1815. Arveprinsesse Caroline blev i 1829 gift med arveprins *Ferdinand* (1792-1863) og døde 1881. Efter Catharina var flere medlemmer af familien Døllner knyttet specielt til Ferdinand og Caroline's hof og arveprinsen hjalp enkelte medlemmer af familien Døllner med uddannelse, militærudstyr og kautioner.

Af Hans Nicolai's søskende skal kun nævnes *Sophie Hedevig* (1742-1830), som i 1765 blev gift i Vor Frue Kirke med *Simon Petersen Creiner*, (1733-1809), senere hofconditor hos enkedronning Juliane Marie (Frederik V's 2.den dronning, der medvirkede til Struense's fald og indtog en fremtrædende stilling 1772-84). Jeg ejer 2 malerier af Simon og Sophie, malet hhv. 1763 og 1765 af Ulrik Ferdinand Beenfeldt (1714-82), da de var hhv. 30 og 23 år gamle. Den finger-ring, som ses på maleriet af Sophie, ejes af Jytte. Jeg ejer desuden en rokokko-kommode stammende fra deres bryllup, samt deres bryllupssang.

Den længstlevende af de 3 niecer, som boede hos Sophie i Fredensborg, *Caroline Frederikke Døllner* (født 1765), blev hendes universalar-

ving. Caroline tog sig på tilsvarende måde af sine brorsbørn, deriblandt min oldemor *Amalie Døllner*, gift *Thortsen* og hendes søster *Emma Døllner*, gift *Nissen*. Ad disse veje har vi arvet de mange ting fra Creiners.

7a. Slægtled. Blandt Hans Nicolai's 8 børn vil jeg kun nævne *Carl Frederik Døllner* (1769-1843), fra hvem vi nedstammer. Han endte som stiftsgartner på Vallø. Af hans 11 børn blev 3 gift med børn af hans ven gennem livet, gartner *Hans Ditlev Nissen* på Sorø Akademi.

8a og efterfølgende slægtled. Af stiftsgartnerens børn vil jeg kun ganske kort følge sporene af 6, hvis efterkommere mine forældre (og jeg) har følt os knyttet til.

8a. *Sophus Magnus Døllner* (1803-62) er den kendteste af alle gartnerne. Han anlagde sammen med Rudolph Rothe (1802-77) Søndermarken i den skikkelse, den har i dag, og udformede senere Gjørsløvs sjældne have. Fra ham nedstammer snedkerfamilien i Alleen i Kastrup: Sønnen *Peter* (1839-1926), sønnesønnen *Troels* (1887-1955) og sønnesønnesønnen *Hans*, f.1919, fhv.afdelingsingeniør, cand.-polyt., som i ganske særlig grad har interesseret sig for Døllner-slægtens historie.

8b. *Hans Peder Emil Døllner* (1805-72) forpagtede i 1830 ved hjælp af en kaution fra arveprins Ferdinand Søbygård på Jungshoved. Gården blev senere købt og gik i arv til sønnen Ludvig og igen til hans søn, *Hans Peter Emil Døllner* (1876-1944), som boede her sammen med sine 6 ugifte søstre. Jeg har besøgt dem på Søbygård og de 3 længstlevende har besøgt mig på Hjalet. Nu er denne gren af Døllner-familien uddød og gården er solgt.

8c. *Jutta* (1807-75) opholdt sig først hos sin gamle bedstemoder ved hoffet og senere hos arveprinsesse Caroline, indtil hun 1841 blev gift med toldforvalter *Lund* (1808-80). Deres datter

9a. *Angelica* (1847-1920), blev 1874 gift med godsforvalter *Jochum Holm* (1843-1929), Einsiedelsborg. Da Caroline Thortsen ("Tante") døde i 1915 flyttede mor til Einsiedelsborg for at forberede sit bryllup. Mor blev derved stærkt knyttet til alle tante Angelica's og onkel Holm's børn, af hvilke jeg kun skal nævne

10b. *Jutta* (1876-1960), gift med grosserer *Knud Uthe* (1871-1962). De boede Schlegels Alle 4 og var meget hyppige gæster i mit barn-domshjem. Jutta og Knud fik 3 døtre:

11a. *Karen* (født 1897), gift med *Harald Schmidt* (1887-1951), direktør for Jernkontoret efter Axel Thortsen.

11b. *Bodil* (Bitten) (født 1899), landbrugskandidat, gift med professor *Max Møller* (1894-1963). Og

11c. *Dorthe* (1905-66), gift med professor *Sven Werner* (1898-1984).

10c. "*Nigger*", gift med læge Knud Poulsen i Korsør.

11a. *Engelke* (født 1905), gift i 1927 med senere generallæge *Rudolf Fasting-Hansen* (1893-1981). Jeg husker deres bryllup i Marmorkirken.

10d. *Carl Johan* (1879-1928), landbrugskandidat, assisterede Bis på Ørnebjerg, druknede med sejlbåd ud for Hjalet. Han er bl.a. far til 11a. arkitekt *Tyge Holm* (1912-83), og farfar til 12a balletdanser *Eske Holm*, og 12b komponisten *Mogens Winkel Holm*.

10f. *Daniel* (Bis) (født 1882), fik udmærkelse til polyteknisk eksamen og drog derefter til Java som administrator for en række sukkerplanter. Af Bis har jeg fået en antik ostindisk malmpotte med låg. Da Bis vendte tilbage fra Java købte han Ørnebjerg, en naboejendom til Hjalet, som han lod sin bror *Carl Johan* bestyre. Han drog senere til Kenya og anlagde en sukkerfabrik.

9b. *Jutta* (1851-1910), blev 1875 gift med pastor *Henrik Baumann* (1844-1916) i St. Magleby, og mor og tante besøgte dem ofte, sommetider gående hele vejen fra København. Deres datter *Ida* født 1885 blev gift med pastor Dencker, og mor og Jytte besøgte Ida Dencker lige til hendes død.

8e. *Emma* (1810-83), gift med skovfoged *Hans Nissen*. De fik 3 børn, af hvilke 9a Hedvig (1847-1933) og 9b Emma (1850-1924), almueskolelærerinde, var 2 ugifte søstre, som boede Svanholmsvej 16 og som jeg begge husker. Hedvig besøgte os regelmæssigt på Vestre Fængsel og var også med på udflugter. Jeg husker at "tante Hedvig" engang sagde, at det var "umoralsk" at sove for åbent vindue. En besynderlig bemærkning, som måske stammer fra, at man ikke måtte gøre det muligt for en ung mand at snige sig ind til en ung pige. I Spanien har man ikke blot jerngitre for vinduerne, man lod også døtrene sove i et værelse bag forældrenes, så al fidelumdej var umuliggjort i hvert fald om natten.

8f. *Amalie* (1815-90), blev gift med skoleinspektør *Chr. Thortsen* (1815-65), min oldefar.

8g. *Cathrine* (1819-90), blev gift med pastor *Johan Nissen*. Fra dem

nedstammer bl.a. den kendte forretningsfamilie *Tholstrup* og blomsterhandler *Svend Rosenstand*, der havde forretning i Dronningens Tværgade.

VIGGO OG GRETHE WAAGENSEN

Viggo og Grethe Waagensen

Viggo Waagensen (22.3.1887-13.12.1942), gift 23.10.1915 med Ellen Margrethe ("Søster", "Grethe", "Nini", "Mammi") Thortsen (23.7.1890-12.6.1987).

Fars barndom

Viggo blev som tidligere nævnt født på Svanemosegårdsvej 10 og døbt 28.5.1887 i Frederiksberg Kirke, hvor alle hans 4 børn senere blev konfirmeret. Viggo fik fornavnene Jens Peter Carl Viggo, Jens efter sin farfar, Peter efter "Onkel Peter", Carl efter "Onkel Carl" og Viggo efter sin farbroder, som døde som baby i 1847.

Viggo havde ikke færre end 7 faddere: Farmor *Caroline Waagensen*, morfar *Elias Tuxen*, mormor *Fanny Tuxen*, direktør for Orlogsværftet *Nicolai Elias Tuxen*, professor *Bernhard Bang*, godsejer *Valdemar Hansen* til Krastrup og Frk. *Sophie Brorson*.

Sidstnævnte blev senere hans stedmor (omend hun fungerede som hans "rigtige" mor og omfattedes med samme sønlige kærlighed).

Viggo har som voksen skrevet en beretning om sin tidligste barndom og den vil jeg bringe her:

"Jeg er født den 22. marts 1887 på Svanemosegårdsvej 10, 2.sal på Frederiksberg, hvor mine forældre beboede en rummelig 5-værelses kvistlejlighed. Min far var den gang 35 år gammel". (Her følger så nogle tidligere gengivne, faktiske oplysninger om Hother og Harriet. Jeg citerer videre:) "Fars virkested var Centralværkstederne i København, som lå der, hvor nu Vestersøhus ved Sortedamssøerne er beliggende. Jeg har flere gange som dreng fulgt far til kontoret, så jeg husker både det og værkstederne samt enkelte navne på hans nærmeste medarbejdere". "Min mor var eneste barn, hun var vistnok meget smuk, men et sart og følsomt menneske, kærlig og god, meget musikalsk, spillede klaver og sang vist også lidt - hvad en mængde efterladte noder synes at vidne om. Hun døde 2. juledag 1892, da jeg var 5 3/4 år gammel. Jeg har derfor kun ganske få erindringer om hende. Min far har praktisk talt aldrig talt til mig og min 2 år yngre søster, Ellen, om vores mor, ikke fordi jeg ikke tror, at de holdt meget af hinanden, og at det var et lykkeligt ægteskab. Det hænger snarere sammen med fars noget indesluttede væsen. Mor

døde af brystsyge, som det den gang hed, dvs. lungetuberkulose, og havde vist været meget svag i de senere år. Først efter at jeg er blevet voksen er jeg egentlig blevet klar over, hvor svære de sidste år af mors levetid også må have været for far. Han var det meste af dagen på kontoret - kontortiden var jo sikkert længere dengang end nu - 2 små børn havde han hjemme, og hvem der egentlig passede os, da mor var syg, ved jeg ikke. Pige må vi sikkert have haft.

Mors udseende og skikkelse er ikke præget i min hukommelse - heller ikke hendes væsen og holdning over for os børn. Men hun har sikkert været en ualmindelig kærlig og opofrende mor. Et brev fra hende, som først nylig er kommet i min besiddelse, vidner i hvert fald derom. Det var til hendes meget gode veninde: Fru Guvernør Helweg-Larsen i Vestindien. (*Sophie Helweg-Larsen*, f. Bauditz var født 1862 i Slesvig og blev i 1888 gift med *Christian Helweg-Larsen* (1860-1934) som, da Harriet døde i 1892, var guvernementsfuldmægtig i Dansk Vestindien. Fra 1912 og til 1916 var han guvernør. I 1917 blev øerne solgt til USA for 25 millioner dollars. BW's anm.). Enkelte episoder om min mor husker jeg dog. Den sidste juleaften hun levede - 2 dage før sin død - var hendes seng flyttet ind i dagligstuen til juletræet, og da dørene blev lukket op, styrtede min søster og jeg hen til hendes seng, hvor vi - såvidt jeg husker - hver fik en lille gave af hende. Jeg ser for mig min søster og jeg legende på gulvet. Soldater, klistret på lange papstrimler med fod, var stillet op omkring os. Mor sad i sin stol og så på os. Hun har sikkert været for svag til at lege med os på gulvet - det har været svært for en mor. Også mindes jeg vort landophold hos en lille gårdmand ved Ravnsholte Skov pr. Lillerød i sommeren 1892. En stente førte ind til skoven, og lige indenfor i skoven spiste vi frokost på en træstub. Jeg synes også at mindes, at min mormor, Fanny Tuxen, var med. Far besøgte os fra lørdag aften til søndag aften. Jeg kan huske, når han om aftenen kom gennem skoven med en lille lygte på en pind. Lygten ligger såmænd endnu i min skuffe".

"Mors død er gået ret upåagtet hen over mig. Jeg mindes i hvert fald hverken selve døden eller begravelsen eller den forandring i hjemmet, som mors død har medført. En tante til mig: Holga Fogtmann (1855-1927) kom i huset hos os efter mors død, men om dette var straks efter eller først senere har jeg ingen erindring om. Hun

styrede så huset for far i de år, der gik, indtil far i 1895 giftede sig igen. I denne periode begyndte min skolegang i Fru Lundings Forberedelsesskole på Amicisvej 19. Mange erindringer om skolen har jeg ikke. Jeg var vistnok en meget stille, noget forsagt dreng, som ikke frejdigt kastede sig ud i kammeratskablivet. En enkelt af drenge blev jeg dog knyttet lidt nærmere til, og jeg mindes da også et enkelt børneselskab hos kammerater. Et fotografi, taget på en skovtur i Dyrehaven, af klassekammerater og lærerinder har fæstnet deres navne i min hukommelse: *Leo Svane, Viktor Dantzer* (faderen arkitekt - en yngre bror har jeg senere truffet), *Louis Ussing* (Provst U.), *Svend Ussing, Erik Pontoppidan, Børge Pontoppidan, Otto Valentiner, Erik Sidenius, Willy Dewulf* m.fl. Kun Een: *Poul Dorph Petersen* (nu bogholder eller kasserer ved Polyteknisk Lærestanstalt) bevarede jeg forbindelsen med efter at have forladt skolen, idet han besøgte os i Nyborg, hvortil min far blev forflyttet i 1897, og jeg også senere har truffet ham hos fælles bekendte. Også *Erik Garde* - læge i Valby - har selv for år siden standset mig på gaden og mindet mig om, at vi var gamle skolekammerater.

Om jeg var flittig i skolen og om jeg havde let ved at følge med er jeg ganske ude af stand til at sige. Men jeg har ikke bevaret mindet om dårlige vidnesbyrd, irettesættelser eller "sidden over", så skolen har vistnok været tilfreds med mig. Og spilopper var jeg vist desværre ude af stand til at lave. Jeg var vist i det hele taget en meget "artig dreng".

Da Hother i 1897 blev forflyttet til Nyborg blev Viggo sat i Realskolen, indtil han i december 1899 blev indmeldt i Odense Katedral-skole. 25.8.1900 skriver han til sin bedstemor Caroline: "Kære Farmor! Nu er jeg jo kommet op i 2den Klasse, som Nr. 6 af 15. Nu kommer jeg ikke for sent om Morgenen, thi nu tager jeg fra Nyborg kl. 5 1/2 og er i Odense kl. 6 1/2. Der har jeg så 1 1/2 Time til at læse over paa mine Lektier. Nattevagten kalder paa mig Kl. 4.50 om Morgenen. Min Rugmelssuppe bliver varmet om Aftenen, og saa staar den i Hø om Natten, saa jeg selv kan tage den. Du ved vist nok at Ellen og jeg har byttet Værelse, saa jeg ikke forstyrrer nogen, naar jeg gaar. I Odense får jeg Kafé au Lait Kl. 11 hos Pedellen i Skolen. Jeg kommer hjem som sædvanlig Kl. 4 1/2".

I 1902 blev Viggo konfirmeret. Der sad 29 til bords, bl.a. *Fanny Tuxen*

og hendes bror *Frederik Seemann*, tante *Ritta* og *Louis Jensen*, onkel *Carl*, onkel *Oscar* og tante *Brigitte*, pastor Brorsons fra Vindinge (*Rasmus Brorson*, som var sognepræst i Vindinge 1892-1913, var et oldebarn af biskoppen og den indtil nu sidste præst i slægten), dr. Brorson fra Odense, sagfører Quists med datteren Inga, stationsforstander Walters med sønnen Carl, som var Viggos bedste legekammerat i drengeårene, og endelig veterinærprofessor *Bernhard Bang* (1848-1932) og hans hustru *Anna f. Klee* (1844-1922). Anna Bang og Hother betragtede sig som fætter og kusine. For at forstå dette må vi gå lidt tilbage i tiden. Det vil huskes, at Hothers far Jens (1816-54), hvis far døde samme år han blev født, efter sin mors død 4 år senere blev opdraget hos moderens søster *Anne f. Fabritius*, der var gift med major *Heinrich Klee*. Deres søn *Frederik Klee* (1808-64), der senere som revisionschef blev en af pionererne i opbygningen af det danske postvæsen, og Jens blev derved reelt brødre og deres børn, Anna og Hother, fætter og kusine.

Inga Quist gik i klasse med Ellen. Hun blev senere gift med skibsinspektør *Olaf Christiani*, med hvem hun fik 3 drenge, *Torben* f. 1916, der blev politiassessor, *Aksel*, der blev ingeniør, og *Frode*, der blev lærer. Efter sin skilsmisse kom Inga meget i mit barndomshjem, hvor hun tit underholdt med sin prægtige sangstemme. Hun blev een af mors trofaste veninder indtil hun i en høj alder døde.

Fars studentertid og beskæftigelse indtil 1919

I 1905 blev far gammelsproglig student som nr. 4/5 (sammen med livsvennen *Knud Nielsen*) af 16. Af hans klassekammerater skal nævnes den senere professor, dr.med. *Svend Lomholt* (1888-1949), som jeg konsulterede i 1942 og som selvfølgelig straks spurgte mig ud om far. Han blev forresten året efter morfar til socialdemokratiets nuværende formand *Svend Auken* (f.1943). Desuden koncertsangeren *Chr. Gottschalch* (1887-1979), der giftede sig med Ellen Holm, bedre kendt som *Ellen Gottschalch* (1894-1981). I studentertiden etablerede han, far, Knud Nielsen og hans bror *Poul Nielsen* en kvartet. Far var ligesom Harriet og Hother meget musikalsk, og Knud tjente ekstra ved at spille i biograferne i stumfilmens tid. Jeg kan huske ham komme ind i smoking, bukke for publikum og sætte sig ved klaveret til venstre for lærredet og akkompagnere filmen, mens han blinkede

ned til os.

Far tog til København og blev indskrevet ved Københavns Universitets juridiske fakultet. I 1906 tog han filosofikum med udmærkelse. Han tog aktivt del i studenterlivet og kulturlivet, indmeldte sig straks i Studenterforeningen og 2 år senere også i det kulturradikale Studenterfamfundet. Han overværede mange foredrag og tog del i diskussionerne, ligesom han meget ofte gik i teatret eller til koncert (man havde jo hverken biografer som vi kender dem, radio eller fjernsyn dengang).

Far kom først til at bo på Studenterhjemmet i Pustervig 8, men flyttede senere til Sankt Hansgade 21 og i oktober 1909 til Frkn. Stubkiærs Pensionat, Sortedamsgade 1, hvor han fik 2 kvistværelser ud mod søerne. Hother betalte for hans ophold i København, men i juni 1908 tiltrådte Viggo en kontorplads hos Ors. Høst og Wamdrup, Stormgade 6, kontortid 10-15 og løn 25 kr. mdl. Det hjalp på økonomien og gav nogen praktisk erfaring.

Da far var nærsynet, blev han kasseret på sessionen i 1907.

I juni 1910 blev far dimitteret fra universitetet med "laudabilis" (176 points). Derefter blev han en tid sagførerfuldmægtig, men søgte i løbet af efteråret 1910 uden held ansættelse i adskillige ministerier såvel som i politiet.

Det er således ikke rigtigt, når *Martin Nielsen* skriver, at far "ganske givet i sin tid af ideelle grunde gik ind i fængselsvæsenet for at hjælpe og reformere". At far derimod, da han først var "kommet indenfor", straks fremkom med reformforslag, er en anden sag.

Det endte med, at far 1.1.1911 tiltrådte en stilling som fuldmægtig hos borgmester *Carl Tvermoes* (1863-1917) i Ribe. Dengang var borgmestrene kongeligt udnævnte og som regel jurister. Far sluttede hurtigt bekendtskab og venskab med andre jurister i byen.

Mens far var i Ribe overværede han både i sin egenskab af byrådsfuldmægtig og som efterkommer afsløringen 5.7.1911 af den statue af biskop Hans Adolph Brorson, som er opstillet på sydsiden af domkirken.

1.3.1912 blev far fuldmægtig i Elbo Herred ved Fredericia og fra 1.4.1913 by- og herredsfuldmægtig samt byrådssekretær hos borgmester, dommer *Karl Stephensen* (1861-1934) (far til arkitekt, chefredaktør *Hakon Stephensen* (1900-86) ved Politiken). Embedet indbragte

far omkring kr. 3.000,- om året. Samtidig lejede han en 2-værelses lejlighed.

29.5.1913 beklædte far for første gang retten og 4.6.1913 står der i dagbogen: "Udlægsforetning i Harndrup pr. bil. Lærte at køre". Det skal selvfølgelig tages med et gran salt, men det er sjovt at en korrekt embedsmand som far, endog en dommerfuldmægtig, turde sætte sig til rattet uden det førerbevis (nu: kørekort), som var blevet indført 5 år tidligere. Men selvfølgelig: Der var plads nok på vejene dengang, og såvidt jeg husker var højeste tilladte hastighed 60 km/timen helt op i tyverne.

I anledning af sit forestående bryllup byttede far 1.10.1915 sin 2-værelses lejlighed ud med en rummelig 3-værelses lejlighed på torvet i Middelfart med udsigt over Lillebælt. Den årlige leje var 400,- kr.

16.7.1916 købte far kutteren "Jytte" for 537,50 kr. kontant. Mor fortæller, at hun og far ganske ansvarsløst sejlede en lang tur med den, mens mor var højgravid, men det gik jo godt. Jeg blev født 8.8.1916.

1.10.1916 fik far et agentur for Brand-, Syge- og Ulykkesforsikringsselskabet "General". Det undrer mig, for jeg kan ikke forestille mig noget mindre forretningsmæssigt end min kære bundhæderlige far. Den, der lokkede far på den galaj, var Knud Nielsen, som kort forinden var blevet organisationschef i "General". Far startede med at sikre sig Ellens brandforsikring og forsikringen af sine forældres tjenestepige. Jeg tror ikke, han tegnede flere forsikringer senere. I 1917 gennemgik far, der allerede i 1914 havde deltaget i et samariterkursus, politiskolens kursus for politifuldmægtige. Han forberedte sig til en karriere i politi- eller fængselsvæsenet.

Lad mig slutte dette afsnit med nogle uddrag af fars breve:

Brev 11.3.1908 til forældrene:

"I Søndags var der sædvanlig Familiemiddag men denne Gang hos Onkel Carl. Det bedste ved det hele var skam, at jeg vendte hjem rigt belæst, idet Onkel fik den udmærkede Ide at foranstalte en lille Udrydning i sine Klædeskabe. Udbyttet for mig var: 8 kulørte Manchetskjorter, 1 hvid ditto, 1 Slips, 2 hvide Veste og en splinterny stiv Filthat, som han selv var blevet ked af. Manchetskjorterne var naturligvis alle udrangerede p.gr. af Slid, og Manchetterne derfor

flossede i Kanterne, men naar de nu kommer hjem, efterhaanden som de bliver snavsede, kunne det maaske tænkes, at Moder kan sømme dem over, eller hvad der nu skal gøres ved dem. Da jeg er blevet saadan begavet med Skjorter er der jo nok baade til Fader og mig, hvis Fader da ikke er blevet ked af kulørte Skjorter".

Brev 2.5.1910 til Fader:

"I maa kunne forstaa, at det gælder for mig om at komme ind der, hvor jeg hurtigst kan komme frem. Naar Valget staar mellem et af Hovedstadens mest ansete Sagførerfirmaer og en Provinssagfører, bør naturligvis det første foretrakkes. Men blot jeg selv var rigtig klar over, hvad jeg vilde. Skulde det vise sig, at Sagførervejen ikke skulde føre til noget, og at jeg maa slaa over i noget andet, saa gaar jeg ud fra, at dette ogsaa lettere lader sig gøre her i Byen. Bankvæsenet ligger mig ikke saa helt fremmed og kunne godt tiltale mig. Ministeriet - ja, Lysten dertil har jo aldrig været stor - men det var da ikke utænkeligt, og jeg vilde jo efterkomme et af Eders største Ønsker derved - men til at gifte mig paa er det jo ikke i de første 10 år".

Brev 22.9.1910 til Fader:

"Allerførst maa jeg sige Dig saa uendelig mange gange Tak for den dejlige Rejse. Maaske jeg ikke paa Turen var, som jeg burde være, men jeg vil bede Dig tilgive mig det. Det var sandelig ikke Viljen, der manglede, men jeg kan godt se nu og kunde det forresten ogsaa under Rejsen, at jeg mange gange var altfor stille og indesluttet. Det er mig selv vanskeligt at forklare hvorfor, særlig da hele Rejsen jo dog var saa storartet, som den var".

Mors læretid og beskæftigelse indtil 1915

(Under slægten Thortsen omtalte jeg mors barndom, men jeg synes mor nu hører hjemme sammen med far).

2. juli 1906 - samme måned som mor fyldte 16 år - afsluttede mor sin skolegang med at tage "Fjerde studerende Klasses Eksamen til Brug ved Udtrædelse af Skolen til Fagstudier eller anden Virksomhed" fra Hanne Adlers Fællesskole. Hun tiltrådte straks uden sommerferie sin lære på Griffenfeldts Apotek, hvor hun deltog i alt forefaldende arbejde såvel i officinet som i laboratoriet og blev undervist i teori på apoteket. Hendes onkel Bernhard Thortsen indstillede hende derfor 25. februar 1910 til den i april samme år

berammede pharmaceutiske medhjælpereksamen, som hun bestod med udmærkelse.

Kort tid efter, 5.9.1910, døde onkel, og da tante ikke havde råd til at blive boende lod hun 1.4.1911 sine møbler opmagasinere og drog til sin tante Angelica og hendes mand godsforvalter Holm på Einsiedelsborg. Her blev hun hele sommeren, indtil hun 1.9.1911 lejede en lille lejlighed Sortebrødretorv 23, 2. sal i Odense. Det viste sig at være et meget uroligt sted, idet der i stueetagen fandtes en café "Den Gyldne Nøgle". Det havde hverken tante eller mor, der var lige impulsive, tænkt på. De havde blot spurgt en tilfældig politibetjent, hvor der var en ledig lejlighed, og havde taget den første den bedste. I mellemtiden var der sket følgende: Mor var i august 1910 blevet ansat hos apoteker J.P. Gūmoes (1862-1933) på Riserup Apotek ved Nr. Alslev på Falster, hvortil Ellen Waagensen kort tid efter kom. Mor var imidlertid utilfreds med stedet og rejste i oktober 1911 til Odense og flyttede ind hos tante, hvor hun bidrog til huslejen. Hun fik ansættelse på Odense Løve Apotek og herfra stammer bekendtskabet med *Tonny Larsen*, *Ove Blumehagen* (f.1891) og *Heerings*. 1.11.1913 kom mor i nogle måneder i huset hos Tønnys forældre for at lære husholdning. Hun tog imidlertid allerede 1.2.1914 et vikariat i Skagen. Her lærte hun *Martha Almind* (1889-1977), kaldet "Krølle", at kende. Med sit gode hjerte tog mor sig straks af hende, og dette fortsatte lige til Krølle kom på plejehjem, uanset at deres "kemi" ikke stemte overens. Krølle var en ensom sjæl, som havde svært ved at omgås mennesker, og hun blev en "tante" for os og har f.eks. tilbragt alle juleaftener hos far og mor, senere hos Kikki og mig. Vi har et par gange haft hende med til Norge og selv da vi et år holdt juleaften hos Grethe og Helmer Lönborg, tog Kikki og jeg Krølle med.

Krølle havde jomfrunalskheden tilfælles med mange af borgerskabets ugifte kvinder fra den tid. Men hun beklagede sig aldrig. Hun var lykkelig for sin sidste lille lejlighed, Holmbladsgade 10 på Amager, hvor der lå aviser spredt ud over hele gulvtæppet, så man måtte springe fra den ene til den anden for ikke at tilsmudse gulvtæppet. Hun var ligeledes glad for sin "sundudsigt". Når man gik ud i karappen, åbnede vinduet og stak hovedet ud, kunne man lige ane lidt blå for enden af den lange, triste Holmbladsgade. Det var

Øresund. Krølle fik i mange år klaverundervisning af Karen Ryge. Hun nåede ikke meget længere end til at spille skalaer. Tilsidst fik hun en stiv finger. "Det skal bare have sin tid, Bent" sagde hun i årevis. En naiv optimisme, som jeg altid tænker på, når jeg prøver at bilde mig selv ind, at det ikke går fysisk tilbage med mig.

I 1934 inviterede Krølle mig på en sommerferierejse (planlagt af Jutta Utke) til de østrigske alper, Venedig og Gardasøen. Jeg lavede en smuk, illustreret rejseberetning til hende som tak for den store gave. Næste år overtog jeg administrationen af Krølles formue, men måtte midlertidigt afgive den til Ole, da jeg i 1943 flygtede til Sverige.

Da Krølle blev gammel nok til at få aldersrente (nu: folkepension) nægtede hun det i mange år. Hun syntes det var socialt ydmygende og det tog mig adskillige år at få hende overbevist om, at det var penge, hun selv havde betalt gennem skatten, og at tiderne iøvrigt havde forandret sig.

Mor blev kun 3 måneder i Skagen. 1.5.1914 blev hun ansat hos apoteker *Valdemar Lange* i Ferritslev mellem Odense og Nyborg. Mor var blevet advaret mod ham, fordi han var en særling og nogle mennesker var onde mod ham og hans lille hund. Men det æggede kun mor til at søge stillingen. Til ansættelsen knytter sig flg. historie. Da mor præsenterede sig ville apoteker Lange gerne se en skriftprøve. Mor satte sig hen og skrev: "Kære tante! Du kan tro, jeg er glad, fordi jeg fik stillingen. Apotekeren er sådan en rar mand og her er så dejligt." Mor blev i Ferritslev til hun giftede sig. Fra Ferritslev stammer venskabet med læge *Vilhelm Lauesen* (1886-1953) og hans kone Erna (1893-1980). Vilhelm blev senere overlæge ved sygehuset i Rudkøbing, og venskabet fortsattes specielt også med datteren, billedhugger *Gudrun Lauesen* f.1917 og hendes mand, forfatteren *Ib Kock-Olsen* f.1914. Mor er i Ferritslev blevet fotograferet sammen med kollegaen *Hans Frederik Hansen* og den omtalte hund Katinka. Tante døde 25.5.1915 og fra denne dato kalder far ikke længere mor for "Søster", men for Grethe. Kælenavnet mellem de to var dog Nini ("Nin'er").

Jeg tror, at det var vanskeligt for mor at gifte sig, så længe tante levede, fordi de følelsesmæssigt var så stærkt knyttet til hinanden - men muligvis også, fordi tante økonomisk var afhængig af mor.

Far og mor mødes 1908. Forlovelsестiden 1910-15

Far og mor traf hinanden 25.1.1908 ved et selskab med dans hos *Harald Elsass*, direktør for De Forenede Linnedvarefabriker, hvis datter *Signe* og *Knud Nielsen* var forelskede i hinanden.

Knud og Signe blev gift 6.6.1908 og fik 31.10.1908 datteren *Inge* som far var fadder for. Ægteskabet blev en tragedie. Begge parter var alt for unge og uerfarne. 4.8.1910 skriver far f.eks. i sin dagbog: "Søster og jeg tog ud til Knud og Sigge. Fandt Knud i grædefærdig stand og Sigge nærmest sindsyg. Knud kom sig dog lidt og fortalte om sit og Siggens sørgelige samliv."

Fars og mors kærlighedsforhold, som først førte til ægteskab efter mange års forløb, varede derimod livet ud. Mor har fortalt mig, at der allerede ved det første møde i januar 1908 var kontakt mellem hende og far. Hun havde hørt om ham og koket stillet sig hen bag en dør og ventet, til han nærmest tilfældigt opdagede hende. Men trods sympatien mellem dem (de var hhv. 20 og 17 år gl.) sås de ikke igen før mere end 1 1/2 år senere. 25.9.1909 står der i dagbogen: "Hos Knud om aftenen sammen med frk. Klingsay (*Ebba Klingsay*, senere gift *Harboe*) og frk. Thortsen, hvem jeg fulgte hjem."

Dernæst viser dagbogen, at far traf "Frk. Klingsay og frk. Thortsen" 3 gange til, før han 9.1.1910 for første gang fik lejlighed til at være alene med frk. Thortsen. 25.1. begynder de at ses næsten hver dag, og 30.1. tager mor initiativet og ringer til far. 2 dage senere frier far og mor siger "ja".

1.2.1910 er derfor forlovelsesdagen, som far og mor hele livet igennem holdt i hævd, og "Frk. Thortsen" bliver i dagbogen til "Søster", det kælenavn, som mor bar i sin egen familie (ene pige mellem 2 brødre). 10.2. underretter mor sin tante om forlovelsen og 3 dage senere præsenteres far for tante. Den 19.2. rejser far til Fredericia for at fortælle sin egen familie om forlovelsen og ugen efter kommer *Sophie* til København for at hilse på mor. Først 3.6. præsenteres mor for familien i Fredericia.

Bortset fra den nærmeste familie blev forlovelsen iøvrigt holdt hemmelig indtil 2.6.1910, da far bestod sin embedseksamen. Han tog direkte fra eksamensbordet ud til sin forlovede "Søster" og sammen tilbragte de aftenen med at udskrive kuverter og afsende de forlovelseskort, som de havde ladet trykke i forvejen. Først nu efter

veloverstået embedseksamen var det passende at forlove sig. Lad os dvæle lidt ved denne forlovelse, som kom i stand mellem 2 unge og målt med vore dages alen meget uerfarne mennesker, men som dog førte til et meget lykkeligt ægteskab.

Forlovelsestiden var ikke uden problemer. Jeg havde nær sagt: Selvfølgelig ikke.

Der var for det første modsætningen mellem Hother og Sophies konventionelle, borgerlige miljø, hvor man var flittig og gjorde sin pligt, og mors og tantes romantiske fantasiverden. Det var særlig svært i begyndelsen. F.eks. låste mor sig under eet af sine første besøg i fars hjem inde på sit værelse, fordi hun ville færdiggøre et håndarbejde, som hun ville overraske og glæde farmor med. Sophie blev imidlertid vred, dundrede på døren og sagde: "Her i huset låser vi os ikke inde". Mor måtte grædende åbne døren og ideen og stemningen var ødelagt.

Farfar og farmor var oprindelig mod forlovelsen, fordi mors far var død af tuberkulose og mor så så tynd og svag ud, at de frygtede, at hun ikke kunne sætte sunde børn i verden og måske heller ikke ville leve længe. Paradoksalt nok var det farfars og farmors egen søn, Christian, der døde af tuberkulose kun 26 år gammel, mens mor blev næsten 97 år.

Endnu et slag for farfar og farmor var det, da deres ældste datter Ellen efter Riserup rejste til København og snart faldt sig til rette blandt kunstnere (via Haslund-familien) i et bohememiljø, som lå uendelig fjernt fra farfars og farmors gedigne provinsmiljø.

Der var også indbyrdes vanskeligheder mellem far og mor i forlovelsestiden. Det ville være mærkeligt andet. Tilpasningsvanskeligheder er almen-menneskelige og problemerne bliver ofte større, jo mere forelsket man er i hinanden. Men far og mor havde begge en vilje til at bøje sig mod hinanden og være søde mod hinanden. I 1910 havde man i højere grad end i dag taget en uigenkaldelig, forpligtende beslutning, når man forlovede sig. Der er noget smukt i, at denne beslutning i fars og mors tilfælde førte til så megen lykke i deres ægteskabelige liv.

På denne baggrund finder jeg det ikke forkert at skrive om nogle af forlovelsestidens tilpasningsvanskeligheder. Allerede 20.3.1910, altså før der er gået 2 måneder efter forlovelsen, står der i fars

dagbog: "Skiltes om Aftenen i Gadedøren på en Måde, der fjernede sig betydeligt fra den sædvanlige, idet en lille Uenighed var Skyld i, at jeg pludselig forsvandt uden at sige Farvel". Næste dag "lykkedes det os at komme til Forstaaelse ovenpaa Gaarsdagens Begivenheder. Jeg maatte indrømme min Fejltagelse og fortrød bittert, hvad jeg havde gjort og tænkt". 17.6.1910 står der: "Da jeg kort efter satte mig for at læse "Politiken", men "Søster" paa en spøgende Maade søgte at forhindre mig deri, blev jeg rasende, fik under Slagsmaal revet Avisen fra hende, ganske vist i Stumper og Stykker, og bad hende gå F.i.V. og lade mig læse i Ro. Selvfølgelig kom jeg nu netop ikke til at læse i Ro; Angren kom op i mig. Jeg maatte ud, ned for at faa et nyt Exemplar af Avisen, men først og fremmest for at blive alene med "Søster" og bede hende om Tilgivelse. Hun havde imidlertid sat sig ud paa Altanen for at læse, og da jeg kom ud for at spørge hende, om hun vilde med ud for at spadsere, fik jeg det Svar, at hun lige havde sat sig tilrette. Jeg gik saa alene, vred på mig selv og længselsfuld efter at bede om Tilgivelse." Flere sådanne sammenstød er nævnt. Kanterne skal slibes af. Det er kun naturligt mellem unge mennesker. Det synes imidlertid efter fars dagbog altid at være ham, der har båret sig forkert ad, men de har nu nok været "lige gode om det". Men det var altid far, der gav efter og bad om tilgivelse. Mor er efter fars død ofte vendt tilbage til dette og har givet udtryk for, at hun ville have ønsket, at far oftere havde sat sin vilje igennem over for hende. Men far beskyttede altid mor og hvor meget hun betød for ham fremgår bl.a. af en indførsel 15.4.1911. Far og mor boede fra 1.1.1911 i hver sin by og sås ikke så meget, som de gerne ville. Efter en sådan adskillelse har far skrevet: "Jeg var alene i Kupe- en til Roskilde, heldigvis da, for aldrig har en Afsked været mig sværere end denne, og rart var det, at jeg kunne give de Taarer, som jeg havde svært ved at holde tilbage, frit Løb. Naar jeg senere tænker derpaa har jeg altid en Følelse af, at jeg burde skamme mig over, at jeg som et voksent Mandfolk giver mig til at græde over den Slags Ting. Og dog, intet kan jo gøre mig saa bedrøvet som Tanken paa ikke i lange Tider at skulle se min egen elskede Pige - derfor maa disse Taarer, der fældes uset af andre, vel også have deres Berettigelse. Maaske er det mangel på Selvbeherskelse, det er muligt, man Taarerne er nu engang fældet, og det bliver næppe de sidste, som

en Afsked med Søster giver Anledning til. Forresten tror jeg, at hun har en hel Del mere Selvbeherskelse paa det Punkt, end jeg har, og det kan jeg næsten misunde hende. Thi at Afskeden inderst inde ikke skulle være lige saa svær for hende som for mig, det er der ikke Grund til at tro."

Men mor var en ung, livlig og koket pige og derfor eftertragtet af sine mandlige kolleger, hvor hun end kom hen. Det må have været svært for far, som boede i det fjerne Ribe. For mor var det sværeste i denne periode at vænne sig til tanken om ægteskab. På bagsiden af en kuvert (afsendt af far fra Ribe 29.1.1912) har hun således hastigt nedkradset flg. lille (næsten ulæselige) vers:

*Naar jeg engang faar Kjole lang
og Haaret kunstigt snoet
saa tror jeg alt i mig blir dødt
for jeg er ikke født
til Pynt og saadan no'et.
Nej, jeg vil ej forandre mig
den mindste lille Smule.*

*Jeg vil altid være lille -
aldrig voksen, tung og stor -
Skønt jeg siger: Ih du milde
kan I tro mig paa mit Ord:
Aldrig længre end til Knæet
skal min Nederdel mig naa.*

*Jeg vil hoppe, jeg vil springe
Jeg vil danse let på Taa
som paa Sommerfuglevinge
vil jeg rundt i verden gå*

*Jeg vil klatre i min korte
Kjole op i Lindens Træ
Dax og Jolly - min Escorte
holder Vagt i Lindens Læ*

*Aldrig længre end til Knæet
Nej, det gør slet ingenting
Hvordan skulde jeg fra Træet
ellers komme i et Spring?*

*Nej, jeg maa have frie Lemmer
Frihed ja i eet og alt
Baand og lænker fast mig hæmmer
og saa gør jeg alting galt*

*Jeg vil aldrig nogensinde
ha' en "flot" Frisure sat
og en Hat med Hattepinde
Pyh, nu blir' jeg ganske mat*

*Og selvfølgelig - forloves -
giftes - giftes ! - nej jeg takker
I am nicht so very fjolly!
Kom nu her min Dax og Jolly*

*Følg mig I to gode venner
vi som ej til "Kærest" kender
Alle andre kan tage sin
danske Dax og Jolly min*

På samme tid skrev mor: "At være forelskede er som at drømme sammen, at være gifte er som at snorke sammen." Er det et Søren Kierkegaard citat eller tager jeg fejl?

Mor har fortalt mig, at der engang var et brud i forlovelsen. Det kan ikke have været "officielt", for i så fald ville det fremgå af fars dagbøger. Det eneste fingerpeg er måske, at det familiære "Søster" i marts-april 1912 blev til det mere højtidelige "Ellen Margrethe". "Bruddet" kan derfor være sket i foråret 1912 efter at mor var kommet i livligt selskab i Odense og havde skrevet det lille citerede digt. Men det kan også være sket i vinteren 1914, hvor mor forlod Odense og tog et 3 måneders vikariat i Skagen. Far besøgte hende ikke dér. På vejen hjem ville det have været naturligt, om mor havde gjort et

ophold eller i hvert fald hilst på far i Middelfart, men det forventede far ikke. Der skete så det mærkelige, at mor alligevel uventet gjorde ophold på gennemrejsen. Far har skrevet herom i sin dagbog for 1.5.1914: "Paa forretninger hele Dagen paa Landet, hvorfra jeg først kom hjem med Toget kl. 12 1/2. Hvad der herefter skete, kan jeg ikke udtrykke i Ord, men det var som Følelser, der var dræbt i mig. Eller vågnede og først kl. 6 1/2 Morgen skiltes vi paa Middelfart Banegaard, idet Søster rejste til Odense for derpaa at tage videre til Ferritslev Apotek, hvor hun skulle tiltræde en Plads."

Igen var det mor, der tog initiativet, ligesom ved forlovelsen!

Imellem de måske lidt vanskelige perioder var forholdet mellem far og mor meget lykkeligt og begge hjalp hinanden og havde viljen til at få et godt liv sammen.

Jeg vil nævne en enkelt episode, fordi den er karakteristisk både for mor og for tidsånden:

Der står i fars dagbog 15.7.1913: "Havde om Aftenen Besøg af Søster fra 6 1/2 til 9. Hun kom for at tale med mig i Anledning af, at cand. Johansen havde opført sig mere end uforskammet overfor hende. Vi spiste Middag sammen paa Hotellet". 2 dage senere står der: "Kl. 4 rejste jeg til Odense. Søster og jeg talte først med Johansen, senere med Apotekeren, men uden egentlig at komme til noget Resultat. Den første var blot uforskammet og den sidste vævede. Kl. 12 3/4 rejste jeg."

Når far og mor var sammen nød de altid de timer, de kunne være alene, til at få talt ud med hinanden i skæret af en hyggelampe, efter at den familie, de nu besøgte, var gået i seng. Men de sov altid hver for sig og det er sikkert ikke blevet til mere end kys og kærtegn før 1.5.1914, måske endda, hvad der i dagens Danmark lyder utroligt, først efter brylluppet. Mor har i hvert fald fortalt, at far aldrig "rørte hende" før efter brylluppet. Længere kan vi ikke komme, og det er jo også ligegyldigt. Mor og far fortsatte helt til brylluppet med at bo hver for sig, hvad enten de mødtes i Fredericia, Middelfart eller København. Det er ikke senere omtalt, at mor har overnattet i fars lejlighed. Tværtimod kan man så sent som i august 1915 - 2 måneder før brylluppet - se, at mor under et besøg i Middelfart ikke boede hos far. 9.8.1915 står der: "Grethe flyttede fra Højskolehjemmet, hvor hun hidtil havde boet, ud til Borgmesterens". 28.8.1915 var

både mor og far inviteret til stort bryllup i Middelfart. Far skriver udtrykkeligt, at mor boede hos "frk. Borup".
Det var andre tider dengang!

Ved forlovelsen i 1910

Far og mors bryllup

23.10.1915 blev far og mor gift i Krogsbølle Kirke. Brylluppet blev holdt af tante Angelica og onkel Holm, der var godsforvalter på Einsiedelsborg. Dette gods, der ligger direkte ud til vandet på Nordfyn, blev i 1932 omdøbt til Egebjerggård og nogle år senere delvis udstykket. Jeg vil lade far selv fortælle om brylluppet ved at citere fra hans dagbog:

"23. Lørdag. Tidligt oppe og varmt Bad paa Hotellet. Morgenkaffe paa Banen og derefter med Toget 8.15 til Kappendrup. Traf i Toget Far, Mor og Karen i reserveret 2den Klasse. Blev i Kappendrup hentet med Vogn og paa Einsiedelsborg modtaget af hele Familien. Fru Dr. Poulsen (Nigger) og Holger samt Lund. Ogsaa "lille Brud" lod sig se og deltog i Frokosten, men trak sig derpaa tilbage, medens de fleste af os andre tog en Spadseretur ned gennem Alleen til Vandet, desværre i Støvregn, som havde varet fra Morgenstunden og vedblev hele Dagen. Solen lod sig ikke se paa Himlen, men til Gengæld straaledede alt saa meget mere omkring os. Kl. 4 kørte vi til Kirke, hvor først Far førte mig op til Alteret, hvorefter Onkel Holm førte Grethe i Dansetrin og iført en henrivende lille kort Kjole og Slør op ad Kirkegulvet. Pastor Witt forrettede Vielsen. Efter denne kørte Grethe og jeg i Brudekaret tilbage til Einsiedelsborg. I Middagen deltog Pastor Witt og Hustru, Læreren og hans kone, Læge Møller og hans Moder. Kl. 8 kørte vi til Toget alene, bagefter Familien Waagensen. I Odense var Fru Larsen og Fru Lütken paa Banen. Belæsedede med Kofferter, Blomster og Pakker naaede vi Middelfart lidt over 12 og rullede hjem i Bil og holdt vores Indtog i vort nye Hjem. Her havde Familien Stephensen pyntet og ordnet, og meget var der at se, saa det blev sent inden vi kom til Ro".

Mor har senere fortalt, at hun på bryllupsdagen - selv i kirken - græd meget, fordi hun hele tiden tænkte på tante, som var død 5 måneder forinden. Det var så synd for far, sagde hun.

Næste dag står der i dagbogen:

"24. Søndag. Dagen tilbragte vi med at slaa Kasser op og ordne. Middagen spiste vi hjemme. Den bestod af bajerske Pølser. De første 8 dage, inden vi kom helt i Orden, fik vi Middag fra Chr. Rasmussen". Men hvordan blev nu det samliv og det ægteskab, som blev grundlagt efter mere end 7 års bekendtskab og mere end 5 års forlovelse? Lad

mig først fortælle lidt mere om mor.

Mere om mor

Mors romantiske og livlige væsen er allerede omtalt i forbindelse med forlovelsestiden. Men et menneske har ikke bare medfødte egenskaber. Det må også forstås ud fra de forhold, hvorunder det er vokset op. Når talen er om mor, er der to forhold, som har haft særlig stor betydning.

Det første er, at mor ikke voksede op i en normal familie. Hvor velmenende og opofrende mors onkel og tante end var, så kunne de ikke give børnene den forståelse, tryghed og kærlighed, som er hovedhjørnestenen i ethvert hjem. Mor tog ingen skade af den grund. Hun var stærk. Hun var et viljemenneske. Hun ville, at hendes ægteskab skulle blive lykkeligt og at det hjem hun skabte, skulle blive et dejligt hjem for børnene. Det fulgte hende altid, at hun ville være "god". Så sent som 27.1.1935 skriver far i sin dagbog: "Grethe har besluttet at være god, rigtig god mod andre - og glad! Kan hun blive mere god og glad end hun er? Det har vel nok været en rigtig Søndag!" Mors vilje til at være god fulgte hende lige til det sidste, hvilket fremgår af kapitlet "Mors lange enkestand og død".

Men dette "at ville" og "at være god" må ikke overdrives. Der skal være en vis balance i tingene. Man har også lov til at tage lidt hensyn til sig selv. Ellers slider det på ens nervesystem.

Et andet forhold, jeg vil pege på, er, at samfundet i løbet af mors lange liv ændrede sig mere end nogensinde tidligere i historien. Det er enormt svært at skulle omstille sig så meget. For mors vedkommende tænker jeg ikke så meget på sexualmoralen, selv om udviklingen på dette område har vendt fuldstændig op og ned på begreberne. Mor var nemlig hverken konventionel eller dømmende. Hun var romantisk og kunne forstå fri kærlighed, blot den udsprang af "kærlighed". Derimod kunne hun ikke akceptere sex mellem mennesker, som kun var fysisk tiltrukket af hinanden, men ikke følte noget for hinanden.

27.2.1937 havde Ole i anledning af sin 18 års fødselsdag ungt bal. Næste morgen kaldte far mig til sig og fortalte mig, at han netop havde fundet et kondom bag sofaen i dagligstuen. "Det chokerer ikke mig, men vil du ikke af hensyn til mor sørge for, at det ikke

sker oftere. Det ville gøre mor meget ondt, hvis hun skulle se sådant noget", sagde han. Jeg måtte fortælle far, at jeg overhovedet ikke havde deltaget i festen. Også jeg følte væmmelse ved, hvad jeg hørte. Mine følelser lignede i mange år mors på dette område.

Da jeg var barn talte mor aldrig med mig om kønslivet, ligesom jeg aldrig har set mor nøgen. Den fysiske kærlighed var noget privat mellem voksne, det var netop det "romantiske". At pornografien i 60'erne brød frem til overfladen må have været svært for mor, men hun prøvede at lukke øjnene for, hvad hun så i aviser og ugeblade. Hvor forskelligt man forholder sig til det menneskelige legeme vil jeg illustrere ved et lille billede fra Pattaya i Thailand, hvor det menneskelige legeme udstilles til salg døgnet rundt. Caroline havde pådraget sig en halsinfektion og gik til læge. Han undersøgte bl.a. omhyggeligt hendes bryster. Men forinden lagde han et håndklæde over dem, så han på intet tidspunkt fik dem at se. Og det skete i Pattaya!

I denne "syndens hule" havde vi en anden oplevelse. Ved strandpromenaden ligger et lille åbent tempel, hvis ene rum er fyldt op med udskårne træ-penis'er, store og små, tykke og tynde, malede i mange forskellige farver. Det er et frugtbarhedstempel. Hvis man ønsker sig børn kan man gå her ned og bede til Buddha. Hvis ønsket går i opfyldelse snitter man som tak en smuk træ-penis og giver den til Buddha. En tidlig morgen ved 6-tiden kom vi forbi. Ved siden af templet havde munkene indrettet en bod, hvorfra de solgte blomster, røgelse og penis'er til folk, som ikke selv kunne snitte dem. Her var altså hverken tale om pornografi eller souvenirs, men ganske simpelt om en naturlig religiøs handling.

Et forhold, som jeg tror ramte mor endnu hårdere end den seksuelle frigørelse, var kvindefrigørelsen, kvindens indtog i erhvervslivet og opkomsten af børneinstitutionerne. Hun talte ofte om det, da jeg var barn. Denne udvikling var direkte rettet mod alt, hvad mor stræbte efter og følte var det bedste: En lykkelig kærnefamilie, hvor mand og kvinde elskede hinanden og deres børn, hvor det var kvindens lykke at gå hjemme og gøre alt så godt som muligt for sin mand og sine børn og mandens lykke at have kvinden og børnene som centrum og mål for hele sit virke.

Helt fra romantikkens tid har der været klartskuende mennesker,

som forstod, at de erotiske følelser ikke var nok til at bære to mennesker lykkeligt gennem et ægteskab. Interessesfællesskab og overensstemmelse i gemyt er i det lange løb vigtigere, men hvor ofte følger det i sporene af en forelskelse? Følgen blev, at kvinderne, der dengang manglede uddannelse og var nødvendige for hjemmenes drift, let blev undertrykte og ulykkelige. Mange kvindelige forfattere ligesom skreg efter at kvinderne skulle få adgang til en uddannelse, så de kunne opnå selvstændighed og blive regnet for mandens ligestillede. Frigørelsen kom imidlertid først rigtigt i gang som følge af den tekniske udvikling. Da produktionen af flere og flere varer blev flyttet fra hjemmene til fabrikkerne blev arbejdskraft frigjort i hjemmene og efterspurgt i erhvervslivet. Ulla Dahlerup (f.1942) udtrykker det således i en kronik i Politiken 2.11.1986: "I dagens Danmark er der ikke mange hjemmegående husmødre under 45 år. Husmoderrollen er uddøende, et rudiment ligesom pingvinens kraftløse "vinger". Det dyr flyver ikke mere. Historien har kørt husmoderrollen over, støvet vil begrave den i hjulsporene. Hjemmeslaven er lukket ud af buret, kun de sidste kysser endnu lænken".

Når mor hørte tanker i denne retning skar det hende i hjertet. Det var jo et direkte angreb på hendes livsidealer. Hvis "tiden" havde ret, så havde hun bygget på sand. Engang forlod en ung pige os, fordi hun hellere ville arbejde på fabrik, selv om hun ikke, som hun udtrykte det, kunne leje et værelse, der var så godt som det, hun havde hos os. Mor forstod ikke eller ville ikke akceptere, at det var "friheden", pigen søgte. En anden gang, mor og jeg var uenige, var under en truende sygeplejerskestrejke i 1942. Mor var forarget over, at sygeplejerskerne tænkte på deres løn, fordi "det at være sygeplejerske skulle være et kald". Børnehaver? Mor kendte ikke noget værre. Hun skulle nok selv tage sig af sine børn og opdrage dem, ingen andre skulle lære dem, hvad der var rigtigt og forkert.

Lille elskede mor: Tiden gik dig imod. Men måske vil udviklingen engang give dig ret i noget. Der er jo almindelig enighed om, at små børn i mange tilfælde ikke har mulighed for at være så meget sammen med deres mor, som de gerne skulle være. Men der er også enighed om, at det er sundt for lidt større børn at tilbringe noget af deres tid i en børnehave, hvor de kan få den afslibning, som de gamle dages store børnefamilier ofte gav, samtidig med, at de lærer

og leger. En dag vil samfundet vel blive så rigt, at det har råd til at tilgodese både hensynet til kvinderne og til de små børn. Men eet skal du vide: Den kærlighed, du har ødslet på os børn, vil altid være en uvurderlig værdi, vi bærer i os.

Mor bringer sommetider min tanke hen på Nora før hun gik fra Helmer, hun blev aldrig rigtig "voksen", "realistisk", hun så ikke verden som den faktisk var, men så den, som hun ønskede, den skulle være. Mor har som nævnt ved flere lejligheder talt med mig herom. Men hvad det ville have ført til er ikke godt at vide. Mor kunne være sig selv, fordi hun havde den tryghed altid at have sin rolige mands fulde støtte og udelte kærlighed. Men af og til har hun vist følt, at hun overspillede sin rolle, for hun var klog nok til at vide, at hendes synspunkter engang imellem var koketteri. Dette var f.eks. tilfældet, når hun kastede hele sin kærlighed på enkelte personer og fuldstændig urimeligt og eensidigt nedvurderede andre, hovedsaglig offentlige personer, som hun ikke kendte personligt. Heri lå der meget koketteri.

Mor var altid med på moden. I januar 1923 kom hun således pludselig hjem med pagehår. Hun spurgte mig (6 år gl.) hvad jeg syntes om det, og jeg skal have slået armene om halsen på hende og så kærligt, som det var mig muligt, sagt: "Jeg synes, mutter er lidt grim". Mor var intelligent, hurtig og samvittighedsfuld. Hun høstede megen ros, da hun i marts 1929 ved Frelsens Hærs Fængselsafdelings bazar ved sit livlige, vindende væsen solgte langt mere end de øvrige assistenter.

Senere, da mor i sin rastløshed påtog sig lønnede erhverv, elskede hendes arbejdsgivere hende for disse egenskaber. Men hendes naivitet, som skyldtes, at hun havde levet et beskyttet liv og ikke erfaret eller villet erkende, hvor træske mennesker kan være, i forbindelse med hendes samvittighedsfuldhed, førte i nogle tilfælde til en vis udnyttelse af hende med deraf følgende bitterhed fra hendes side.

I marts 1938 tilbød Theo Johansen mor at blive kompagnon i "Poudre Velour". Det lød meget spændende, da kosmetikken var udmærket og Theo havde mange kontakter, ikke mindst inden for teatrets verden på grund af Tudlik. En dag blev far og mor inviteret til frokost på "fabrikken", men far fandt den så rodet, at han frarådede

mor et kompagniskab. Kort tid efter søgte en tidligere straffet person far om hjælp og præsenterede sig uden at kende forbindelsen mellem Theo og mor som repræsentant for "Poudre Velour". Mor bakkede ud af foretagnet.

Mor blev derefter i december 1938 ansat som "visitatrice" i Brydes magasin "Buldog" på Nørrebrogade. Hendes job var at kontrollere, at det kvindelige personale ikke tog varer med sig hjem når de forlod forretningen. Ikke noget særlig rart arbejde.

I januar 1941 begyndte mor på kommissionsbasis at sælge et bogværk, som hed "Den gyldne Bog om Kvinder". Det blev udgivet af reklamemanden og forlæggeren Aage Piora og solgt på sin snobværdi. Uden køb fik man ikke sit billede i bogen, med mindre man da var meget prominent. Ingen i familien brød sig om det, men mor fortsatte dog og fik i løbet af et par måneder solgt ca. 60 bøger. Efter en lang pause genoptog mor i januar 1942 arbejdet med - efter opgivne emner - at sælge et værk, der hed "Kunst i Privat Eje". Mors salgsområde var Aarhus, men da hun selv skulle afholde alle opholdsudgifter var udbyttet meget magert. Mor sled i det dagen lang og aftenerne med, det undergravede hendes helbred og tilsidst opgav hun - meget mod sin natur - at fuldføre arbejdet.

Først efter fars død fik mor et arbejde, som virkelig interesserede hende. Hun blev forretningsfører i Kunstforeningen Fremtiden, og her blev hun iøvrigt ansat af tidligere statsadvokat Schlegel (1892-1976), der var blevet direktør i Bikuben og formand for Fremtiden. Ligesom mor altid stillede store krav til sig selv, stillede hun det også til de unge piger, vi havde i huset. Nogle få blev hendes venner, og så blev de det for livet, men i mange forhold opstod der spændinger, og i perioder skiftede vi piger med utrolig hast, næsten fra måned til måned. Det sled på mors nerver og må også have været en belastning for far. Mor måtte gennem hele sit ægteskab - helt fra Middelfart-tiden - på mange rekreationsophold i Danmark og Sverige, men kom af og til uventet hjem før tiden.

Mens far var absolut uinteressert i forretning var mor tiltrukket af den spænding, der lå deri, ganske som hun elskede at spille i Tivoli. Men hun manglede alligevel totalt forretningssansen. Hun lærte aldrig, at man ikke skal købe, når man selv ønsker det, men når andre vil sælge, og kun sælge, når andre absolut vil købe. Og hun

lærte aldrig at tinge om prisen.

Mor begyndte i 30'erne at interessere sig for dansk billedkunst og købte en del malerier. Denne interesse holdt sig lige til hendes død. Hun blev ven med mange kunstnere og en ikke ukendt gæst på udstillinger og i gallerier. Mange dejlige billeder har mor efterladt os. Hun elskede at give, og alle vi i familien ejer ting, som mor har købt og givet os med speciel tanke på hver enkelt af os.

Det mest væsentlige ved mor var måske nok, at hun i sin natur havde en charisma, som gjorde hende afholdt, ja elsket af næsten alle, som hun kom i berøring med. Denne charisma beholdt hun lige til sin død.

Efter fars død fandt mor et lille brev, som far havde skrevet 13. juni 1940. Det lød: "Til Dig - min elskede lille Nin'er - har jeg kun eet at sige: Ingen Mand kan have været lykkeligere i sit Ægteskab end jeg - og jeg har saa usigeligt meget at sige Dig Tak for, at det ikke kan gøres i Ord. Jeg har kun eet Ønske, at Børnene maa slutte Kreds om Dig, og at Du maa faa mange lykkelige Aar sammen med dem. Ingen kan fortjene det som Du. Og saa tilgiv mig, at jeg ikke altid har været overfor Dig, som jeg burde. Men det lykkes vel ingen, hvor højt han end elsker den Kvinde, han har valgt til Livsledsagerinde. Og elsket Dig - det har jeg.

Din egen Viggo"

Dette brev bar mor hos sig lige til sin egen død i 1987.

Lidt mere om far

Far var retsindig, det står fast. Han havde desuden en smuk, naturlig myndighed. Men da han havde megen godhed og medfølelse i sig, foretrak han bløde løsninger. Hans svaghed - hvis det da er en svaghed - var en vis mangel på "brutalitet". Det lyder grimt, men "handlekraft" er ikke det rigtige ord. Jens Jørn vil foretrække at tale om fars langmodighed. Far kunne godt handle for det ubetinget godes skyld og det gjorde han også. Der manglede ikke initiativ. Men han havde efter min mening svært ved at træffe en beslutning, hvorved et overordnet hensyn, der i øjeblikket ville gøre ondt på nogen men på langt sigt ville være rigtigt, kom til at gå forud for de mere nære og bløde hensyn.

Jeg tænker i denne forbindelse bl.a. på hans uforsigtige kaution for

Boye og på hans usikkerhed, da der i 1942 var tale om, at Jytte skulle følge med en dansetrup og optræde i Hamburg. Far ville så nødtigt skuffe Jytte, og jeg tror det var min meget bestemt udtrykte modstand, der slog hovedet på sømmet. Undskyld Jytte!

Jeg tænker også på fars og mine samtaler de sidste måneder før far døde.

I relation til mor tænker jeg bl.a. på det lange tøjr, far gav hende, da hun i begyndelsen af 30'erne begyndte at købe malerier, som de i virkeligheden ikke havde råd til at købe, og senere på hans tilbageholdenhed i forholdet til Piora. Han skulle måske mere bestemt have rådet mor fra begge dele, det er svært at vide.

Men i Fængselsvæsenet var far den myndige, handlekraftige chef.

Far og mor's samliv

Far og mors ægteskab var præget af på den ene side af fars stabile, nøgterne, milde og gode, men af og til lidt indesluttede og måske for udslettende væsen. På den anden side af mors romantiske, flagrende, impulsive, livlige væsen, der let påkaldte sig opmærksomhed i vennekredsen.

Efter mors død har jeg fået adgang til en del breve og til de dagbøger, som far førte gennem hele sit liv. Derved har jeg fået øjnene op for nogle sider af far og mors samliv, som jeg som barn ikke kendte noget til eller ikke tænkte over.

Far og mor var født og opvokset i viktariatiden, hvor både sociale og seksuelle konventioner låste borgerskabet fast. I det ydre ændrede første verdenskrig ganske vist meget. I krigens sidste år slog folk sig løs i det omfang, de kunne, ligesom det skete under anden verdenskrig. Ingen kendte jo dagen i morgen, og det gjaldt derfor om at leve her og nu. Den borgerlige kultur, omgangsformerne, traditionerne, det officielle syn på kærlighedslivet o.s.v., overlevede dog alligevel i det store og hele frem til omkring 1960.

Ved at læse fars dagbøger har jeg opdaget, hvor ofte far og mor fra midten af tyverne og til midten af trediverne gik ud og morede sig, restauranter, teatre, natklubber (Riddersalen, Adlon, Valencia). Far har næppe haft helt råd til det, og jeg hørte ham engang sige til mor, at nu måtte de holde op med at gå ud at spise med *Knud Nielsen*, da de ikke havde penge til det. Den største "lokker" i dette

spil var utvivlsomt *Boye*, som altid gik ud uden sin kone, men det var da dejligt, at far og mor sammen kunne nyde også den del af tilværelsen.

Det skete også, at mor, når far om aftenen kom hjem fra een af sine inspektionsture til optagelseshjemmet "Lyng" i Jylland, tog ind og modtog ham på Hovedbanegården. Så gik de ud at spise og danse og tilbragte natten på Grand Hotel som to nygifte. Næste formiddag, altid en søndag, kom de glade hjem til deres unger. Det var meget sødt.

Senere skiftede billedet. Da mor kom i overgangsalderen blev samlivet af og til lidt vanskeligt. Det skyldtes også det ydre forhold. Vi 4 børn "fyldte" efterhånden så meget i huset, at der ikke var lejlighed for far og mor til at være uforstyrret sammen. Men det skyldtes måske allermest, at mor hverken havde en brugelig uddannelse eller erfaring i at omgås "almindelige" mennesker. Jeg tror hun med sin rastløse natur pludselig følte sig "til overs".

Kort efter, at jeg i februar 1940 var blevet ansat på Københavns Rådhus, ringede far en dag til mig og spurgte, om jeg ikke før jeg gik hjem ville komme over på hans kontor på fængslet. Her satte han mig ind i hele situationen.

Jeg husker en anden gang, nogle år før, da jeg endnu boede i det lille karlekammer over garagen, at far fortalte mig, hvor meget det ville betyde for mor, hvis vi kunne vise hende, hvor meget vi holdt af hende. "Det betyder altid meget for ethvert Menneske til enhver Tid at faa at vide, at man er elsket", sagde han, "men særlig meget betyder det for Mor netop for Tiden." Derfor skrev jeg et brev til mor, hvori jeg udtrykte følelser, som jeg ellers ville have været for sky til at vise. Nogle dage senere fortalte far mig, hvor lykkelig mor var blevet for brevet, og takkede mig. Måske var jeg som den ældste søn den eneste, far talte med om problemerne.

Lad mig ikke gå dybere ind i denne periode her. Jeg er fuldt og fast overbevist om, at far og mor helt ville have overvundet deres små vanskeligheder, hvis far havde fået lov til at leve - ligesom forlovelses-tidens vanskeligheder i sin tid forsvandt. Far og mor elskede hinanden og behøvede hinanden, og forskellene i deres naturer bidrog til at holde deres ægteskab levende og varmt, fuldt af ægte følelser. Der er ingen tvivl om, at fars og mors ægteskab var inderligere og

lykkeligere end de fleste ægteskaber. Det blev aldrig et vaneægteskab. Jeg kunne illustrere dette med mange små træk, men vil kun nævne to.

Når far kom hjem fra kontoret var det første han gjorde altid at gå hen til mor og give hende et kys, uanset om der var gæster i huset. Dem hilste han på bagefter.

Jytte skriver, at da mor og hun forlod hjemmet for sidste gang efter fars død sad Jytte og ventede på mor i den bestilte taxa. Hun ventede og ventede og gik tilsidst ind i det tomme hus. Her fandt hun mor knælende midt på gulvet i dagligstuen. Mor bad til Gud og takkede for de mange lykkelige år, hun havde haft sammen med far og børnene i dette hjem.

Det gode, borgerlige hjem

Ingen - absolut ingen - kan have haft et bedre barndomshjem end fars og mors fire børn havde. Vi var deres halve liv, en udelelig bestanddel af deres indbyrdes kærlighed. Et par gange blev hensynet til os næsten for meget for far, som f.eks. da han engang uventet fik mulighed for at invitere mor med til Göteborg, hvor han opholdt sig i embeds medfør. Han ringede hjem efter mor, men hun vægrede sig ved at overlade os børn til vor unge pige. Det har mor ofte fortrudt senere. "Det var så synd for far", sagde hun flere gange i sin alderdom, når vi talte sammen.

Børnenes betydning for far og mor fremgår allerede af, hvad mor skrev i "Blåbogen" den 25. juli 1916 - 2 uger før jeg blev født:

"Ja, I kan tro, vi er glade hver eneste Dag - Livet er jo en Fest for os begge. Nu venter vi hver Dag vor lille Prins eller Prinsesse - hun staar paa Tærskelen til vort Kongerige og tøver blot med at banke paa. Forleden kom den lille Bambusseng. Jeg græd af lykkelig og højtidelig Forventning, da jeg saa den. Ja, er det dog ikke vidunderligt, at et saadant Mirakel kan ske, og allerinderst tør jeg heller slet ikke tro derpaa, før jeg ser det lille Barn ligge og knytte de smaa Hænder. Viggo er glædestraalende over den eventuelle Faderværdighed - lykkelige lille Barn, der kommer til Verden i saa lyse og lykkelige Omgivelser."

Så blev jeg født og flyttede med mine forældre til 3 forskellige byer, før far 1. januar 1922 blev fængselsinspektør i København og vi

flyttede ind i Vestre Fængsels inspektørbolig, en villa med have. Denne blev det egentlige barndomshjem for os 4 børn. Jeg var dengang 5 år, Ole var 2 og Jytte og Jens Jørn blev først født 2-3 år senere.

Huset forekom os stort. Det var dog kun på ca. 10 gange 10 meter i 2 etager med veranda og fuld kælder + 3 store loftsrum. I 1931 fik vi centralvarme indlagt fra fængslet. I haven var der både et lindelysthus og en pagode. Midt i græsplænen knejsede 2 store bøgetræer, en blodbøg, som snart blev fældet, og et almindeligt bøgetræ, som nu også er væk. Et hjørne af haven blev senere beplantet med bærbuske og her elskede far at spise, når vejret var til det, mens mor foretrak at spise inden døre af hensyn til fluer og andre insekter. Inspektørboligen er forresten nu - i 1990 - den eneste resterende tjenestebolig ved fængslet, og det er valgfrit for inspektøren, om han vil benytte den eller ej. De øvrige 8 tjenesteboliger for det overordnede personale er alle nedlagt, ligesom kuskeværelset og portnerboligen allerede var det i 1922. Vestre Fængsel undergår for tiden en kraftig renovering, bl.a. indlægges der varmt vand i alle celler.

Noget af det jeg bedst husker fra de første år, var de 2 store "salatfade", som blev brugt til at transportere fangerne mellem Vestre Fængsel, Politigårdens Fængsel og Fængslet på Nytorv, der ved "Sukkenes Bro" er forbundet med domhuset. Disse "salatfade" var motordrevne, men de gamle hestetrukne "salatfade" stod endnu i garagen. Den daglige transport af mad til Politigårdens Fængsel og Nytorvs Fængsel foregik derimod endnu i nogle år med en hestetrukken ladvogn, og fængslets eneste hest stod ensom i stalden, hvor der var bokse til ialt 8 heste. Da man skilte sig af med den, blev det lille kuskeværelse over stalden ledigt, og det var det, jeg fik far til at leje til mig, da jeg var 19 år gammel. (For 10 kr./md.). I dag råder fængslet over ca. 10 biler, deraf 3 helt moderne "salatfade".

Hestevogne var endnu i tyverne ikke sjældne, og det var mange gange, vi så løbske heste ude på gaden. En enkelt gang sprængte løbske heste foran en tospænder hegnet mod jernbanearealet, og heste og vogn styrtede gennem stenhuggerens udstilling af gravsten ned ad baneskråningen, så de ilde tilredte heste måtte skydes. En anden gang løb en løbsk hest ind i det grønne område langs ringmuren og blev standset af en betjent.

Men mor og far sørgede også for spændende oplevelser til deres børn. Da Ole og jeg var små, fik vi en dag at vide, at vi skulle sejle med damperen til Helsingør. Her gik vi ned på kajen, men under eet eller andet påskud skulle vi vente her sammen med far og mor. Umiddelbart før lejderen blev taget, gik vi imidlertid ombord igen. Mystik, mystik! Skulle vi tilbage til København? Så fortalte mor, at vi skulle til et andet land - Sverige - hvor der var bjerge, noget, vi aldrig havde set, og hvor folk talte anderledes end i Danmark. Det blev en herlig dag med lange spadsereture på Kullen, robåd til "Djupadal" og "jordgubbar med grådde".

Efterhånden som vi blev større, blev foretagenderne større. I 1933 rejste far og mor med Ole og mig til Berlin, Dresden, Sächsische Schweiz og Prag, og i 1936 tog alle de 4 børn med til Jena og Stad-troda.

Ethvert hjem har sine vaner og traditioner. Ikke alt brød jeg mig om. Hver eneste morgen året rundt skulle Ole og jeg vaske os og tage koldt styrtebad sammen med far. Badeværelset kunne opvarmes med et gasblus, men jeg mindes ikke, at det nogensinde blev brugt. Først da vi i 1931 fik centralvarme og varmt vand indlagt ophørte disse prøvelser.

En anden ting, vi ikke kunne lide, var, at vi hver søndag formiddag skulle hjælpe far med at gøre rent og skifte halmen i det gamle hønsehus, som var indrettet i den ene ende af skuret i gården. Herfor fik vi hver 10 øre. Det var måden at give os lommepege på, måske pædagogisk rigtigt, men det var surt arbejde. Det er mærkeligt, at jeg efter dette fik lyst til selv at drive hønseri og i nogle år med liv og lyst gik op i at rense ud, fodre høns, kontrollere æglægning, sælge æg o.s.v. Men det bekræfter igen, at når man arbejder for sig selv bliver tingene pludselig morsomme.

Mor var meget romantisk og fuld af søde påfund. Da jeg tog mine første skridt i hjemmet i Middelfart syede hun små sølvbjælder på mine sko, så hun altid kunne høre, hvor jeg var. Jeg havde, ligesom mine søskende senere, altid mor omkring mig. Det er en lykke for et lille barn altid at være omgivet af kærlighed og omsorg.

Da jeg blev lidt større men stadig lå i tremmeseng, havde jeg på mit natbord en lampe, hvortil mor havde syet en skærm at et særlig romantisk stykke stof. Hver aften, når jeg var kommet i seng, hjalp

mor og jeg hinanden med at finde alt, hvad der skjulte sig i mønsteret: Der var både pandekagehuset, som hørte julen til, ildfluen, mågeæggene og sneglen, som spiste af jordbærrene.

Mors fantasi var næsten grænseløs. Engang tog hun Ole og mig med på nøddetur i Hareskoven. Vi gik og gik uden at finde nødder, men pludselig fandt Ole og jeg under en busk en mængde nødder. Det gik ikke op for os, at mor havde haft dem med hjemmefra og kastet dem, uden at vi havde opdaget det. Stolte vendte vi hjem til far og fortalte om vort held.

Når Ole og jeg vågnede søndag morgen, var to små bakker, som stod på vore natborde, altid blevet fyldt med lidt "slik", så vi kunne mærke, at nu var søndag, en speciel dag. På vore fødselsdage var hele bordet fyldt af slik lagt i fantasifulde mønstre, hvori vi kunne læse både "Tillykke" og vort navn og alder. Denne tradition og mange andre har jeg selv fortsat da mine børn var små, og Viggo fører den nu videre ligesom mine søskende har gjort med deres børn.

En tradition, som tiden er løbet fra, er, at far en aften hver uge læste højt for mor, Ole og mig af klassisk børnelitteratur. I 1929 læste vi således: Ivanhoe, Tre Mand i en Båd, Fra den gamle Fabrik og af Jules Verne: Kaptajn Steens vidunderlige Hændelser. Imens syede og reparerede mor vort tøj, mens Ole og jeg ordnede frimærker, rabatkuponer eller lignende. Da Ole og jeg voksede fra disse aftener blev de fortsat med oplæsning for Jytte og Jens Jørn.

Blandt de årligt tilbagevendende begivenheder husker jeg, hvordan vi hvert år dagligt undersøgte, om vintergækkerne nu nåede at bryde frem til Oles fødselsdag 18. februar.

Store Bededags aften gik vi altid tur på Christianshavns Vold, lyttende til Vor Frelsers kirkes klokkespil, således som københavnernes har gjort i århundreder. Bagefter kørte vi hjem til the og varme hveder. Det var lige hvad vi trængte til efter at have gået og frosset på Volden.

Når foråret kom og kakkellovnsæsonen var forbi blev der gjort "forårsrent" i flere dage. Alle gardiner blev taget ned og vasket, alle bøger blev taget ud i haven og banket. Kakkellovnene havde jo efterladt bunker af støv i vinterens løb.

Efter forårsrengøringen blev lysthuset i haven "åbnet". Alle "tanter". både de "rigtige" og familiens venner, kom en eftermiddag til choko-

lade og kager og så var sommeren begyndt.

Efter hvert skoleårs afslutningshøjtidelighed gik vi hen til en af de små haver i Pilealle og spiste mors medbragte smørrebrød, mens drikkevarerne blev købt på stedet.

Så kom sommerferierne, hvor Ole og jeg i mange år boede hos farfar (så længe han levede) og farmor i Nyborg og fra 1928 til 1933 også hos proprietær Jørgensens på Christianslund, lige syd for Mid-delfart. Deres jorder gik ned til Gamborg fjord, og her lå familiens store lystkutter "Bror", som havde indbragt dem i snesevis af kapsej-lads-trofæer, og med hvilken vi hver søndag sejlede Lillebælt tyndt. En ting, som specielt interesserede mig, var bygningen af den første Lillebælsbro. Jeg tilbragte timer på skrænten ved Kongebrogården og fotograferede den sidste sænkekasse, da den 19 juli 1932 løb af stabelen (på Jyllandssiden), blev bugseret ud på sin plads og vendt rundt i vandet med et mægtigt sprøjt.

I fars sommerferie lejede vi os ofte ind et sted: 1923 Lundeberg, 1926 Nyborg Strand, 1928 Kridthuset, Hornsherred, 1930 Hou, Langeland, 1932 Elsehoved, 1933 Reersø, 1935 Kikhavn og 1939 Samsø.

Det var forunderligt at komme hjem efter hver sommerferie og se, hvor utroligt alting var groet til i haven.

Sommerens clou var dog Tivoli-turen. Een gang om året og kun een gang fik Ole og jeg lov til at komme i Tivoli med far og mor. I vort stiveste puds gik vi ind lige før kl. 16, på hvilket tidspunkt entreen steg. Vi så først eftermiddags-forestillingen på pantomimeteateret med Pjerrot, Harlekin og Colombine, og derefter gik vi ned til søen og spiste mors dejlige medbragte mad. Citronvand købte vi på stedet. Eet år havde far dog flottet sig og reserveret det bedste bord på Høg's terrasse, så vi rigtig kunne se plæneforestillingen. Efter denne prøvede vi forskellige forlystelser, indtil fyrværkeriet satte punktum for dagen og to meget trætte drenge kørte hjem i sporvognen, linie 10, med deres forældre. Jeg tror vi lå og sov på træsåderne. De balloner, vi havde med hjem, hang under loftet over vore senge, men næste morgen lå de slatne på gulvet.

I løbet af efteråret skulle æbler og pærer plukkes ned ved hjælp af en særlig frugtplukker, monteret for enden af en lang stang. Det tog lang tid. Dernæst skulle frugten sorteres og æbler og pærer

indpakkes i avispapir og lægges på hylder i loftsrummene, så vi kunne have til hele vinteren.

En anden ting, der skulle gøres, var at lægge æg ned i "vandglas", et glasagtigt stof, der blev opfundet i 1823. Æggene lå så i en stor zinkbalje i viktualiekælderen. Herfra tog vi gennem hele vinteren, hvad vi skulle bruge. Men æggene egnede sig nu mest til madlavning. Det er svært at forstå i dag, men dengang lagde høns faktisk ikke eet eneste æg i de lange vintermåneder.

Mens vi er ved det huslige: Vi havde "ung pige" i huset, en overgang endog 2, som delte pigeværrelset. Pigens første job om morgenen var at rense kakkellovnen og fyre op. Dernæst skulle der pudses sko. Selv vi børn stillede vore sko uden for døren om aftenen og fandt dem pudsede, når vi vågnede om morgenen. Sådan gik dagen for kvinderne med arbejde, som er ukendt for moderne mennesker. Stopning af strømper og pudning af sølvtøj og messingbeslag tog lang tid. Derfor er det ikke mærkeligt, at funktionalismen slog så hurtigt igennem. Jeg var een af dens ivrigste fortalere. Vi fik enkle sorte ebonithåndtag på alle døre i stedet for de gamle smukke messingbeslag. Det var et æstetisk tilbageskridt, men rationalisering fremfor alt! Vi fik et elektrisk ur, som aldrig skulle trækkes op og som altid gik rigtigt. Det var mere nødvendigt end tidligere, nu da vi havde fået radio og skulle høre pressens radioavis og "Familien Hansen". Det var også praktisk, efter at S-toget var ført ud til os i 1934 og der var en køreplan at overholde. Før gik vi blot ud og ventede, til der kom en sporvogn.

Hvordan spiste vi i mine forældres hjem, da jeg var dreng i tyverne? I næste kapitel om "Far og mors vennekreds" beskriver jeg en selskabsmiddag i 1925, men i det daglige var alt meget beskedent.

Grundindstillingen til, hvordan man spiste, var helt anderledes end i dag. Farmor sagde altid: "Mad er en Guds Gave, derfor maa man ikke smide Mad væk". Vi skulle spise op. Dette synspunkt var blødt op i mine forældres generation. Vi børn måtte gerne levne, hvis andre havde øst for meget op til os. Men hvis vi selv havde taget for meget skulle det selvfølgelig spises. Vi måtte vælge hver 2 ting, som vi aldrig behøvede at røre. For mit vedkommende var det spisefedt og rå tomater. Ellers måtte vi ikke være kræsne. Indstillingen i hjemmet var puritansk. "Man skal bo over sin Stand, klæde sig efter sin

Stand og spise under sin Stand", sagde min far af og til. Desuden fik vi at vide, at det ikke var pænt at tale om maden. Jeg har aldrig hørt mine forældre tale om, hvordan maden skulle tillaves eller hvordan de enkelte retter smagte.

Om morgenen fik vi havregrød med mælk og derefter the og rugbrød med ost eller syltetøj. Kun om søndagen fik vi hvedebrød, men først efter, at vi havde spist rugbrød. Skolemaden var "klemmer" ligesom i dag, og dem smurte mor altid. Når vi kom fra skole fik vi kakao med nogle stykker skåret brød til, hvis vi var sultne.

Middagen var dagens hovedmåltid og bestod altid af 2 retter, først grød eller suppe for at "lægge bund". Det var ofte byggrød eller risenvandgrød, om efteråret og vinteren med kogte pærer i, eller grød af nedfaldsæbler. Den bedste grød vi kendte var fljlsgrød med sukker og kanel og saftevand til, men den var en sjældenhed. Supperne kunne være havresuppe, bygsuppe, hyldebærsuppe, hvidkålsuppe, grønkålsuppe, varm mælk med tvebakker, semuljevælling eller om sommeren kærnemælkskoldskål. En dag om ugen fik vi øllebrød lavet af brødrester. En dejlig forret var norsk øllebrød med rugbrødstoppe til, lavet i et æggebæger af sukker, rugbrød og måske en anelse syltetøj rørt sammen med margarine. Vi brugte altid margarine (kaldt smør). Jeg kan huske den tid (indtil 1925), da man kun kunne købe ufarvet margarine og pigen derfor måtte stå i køkkenet og ælte et farvestof ind i margarinen, så den kom til at ligne smør. Ved enkelte lejligheder fik vi dog smør, som da kaldtes græssmør for at markere, at det kom fra kørerne. Det ligefrem duftede af nyslået græs.

Middagens hovedret kunne være stegte sild, hornfisk, selleribøffer, grønsagsbøffer, æbleflæsk, blodpølse, svinehjerter, svinelever, haschis, biksemad (hvis der var rester efter et selskab), kartoffelfrikadeller, fyldt hvidkålshoved (i min fars barndomshjem kaldt "Viggos hoved med far's indeni") eller brændende kærlighed (et bjerg af kartoffelmos overhældt med små flæsketerninger brunede i deres eget fedt). De lækre ting var medisterpølse og frikadeller (som vi kun måtte tage i forhold til det kvantum kartofler, vi spiste til). Hakkebøf og crebinetter var søndagsretter. På fødsels- og festdage kunne det hænde, at vi fik hamburgerryg, flæskesteg eller det endnu dyrere: kyllinger, og abrikosgrød med fløde. Til retterne fik vi som regel

kartofler, af og til jordskogger eller i begyndelsen af tyverne kål-rabier, noget, vi fik at vide tyskerne levede af under krigen. (Første verdenskrig). Ris og pasta fik vi sjældent i vort hjem.

Maden blev kogt eller stegt på vores store komfur ved hjælp af koks og høkassen blev flittigt brugt.

Til maden blev der altid kun drukket postevand. Jeg mindes ikke, at min far nogensinde til daglig har drukket øl for slet ikke at tale om vin. Det smittede af på mig, og jeg skulle blive 30 år, før min kone og jeg flottede os med at drikke en lys pilsner til søndagsmiddagen. Det var stadig kun vand til daglig i en årrække.

Vi børn fik aldrig kaffe, men derimod the. Den kaffe, de voksne fik, bestod som det var almindeligt dengang for at spare, af halvt kaffe og halvt tilsætning. Tilsætning blev fremstillet af 50% rug eller byg, 40% cikorie og 10% sukkerroer.

Vores unge pige fik selvfølgelig det samme at spise, som vi gjorde - men hun spiste altid alene i køkkenet, stakkels pige! Hverken hun eller vi kunne vist forestille os, at det kunne være anderledes, og med de klasseskel, der var i befolkningen på det tidspunkt, kunne vi nok heller ikke have haft glæde af at tale sammen.

Det var jo også sådan, at vi som børn både i skolen og når vi kom i hinandens hjem, blev spurgt: "Nå, og hvad hedder så du?" og dernæst næsten uværgerligt: "Og hvad er din far?"

Jeg tænkte ikke som dreng på disse klasseskel, det kom først i gymnasiet. Jeg kan således huske, at jeg i sommerferien 1932 tilfældigvis mødte pastor Johs. Engel, der havde konfirmeret mig året før, på Nyborg Strand. Jeg var på vej på cykel med nogle ting, som jeg skulle aflevere for farmor til en bekendt. "Nå, og hvad laver du så her?", spurgte pastor Engel. "Jeg skal aflevere disse ting", svarede jeg, og så blev jeg pludselig blussende rød, fordi jeg tænkte på, at pastor Engel måske troede, jeg havde et job som bydreng. Det ville have været en plet på min fars ære, og jeg tilføjede derfor stammende: " - men jeg er altså ikke bydreng, det er noget, jeg skal bringe ud for min farmor". "Nåh, ja, ja", svarede pastor Engel.

Skønt vi havde ung pige i huset måtte vi een gang om måneden have vaskekone. Mor havde dagen i forvejen lagt tøj i blød i store kar i vaskekælderens. Tidligt om morgenen blev der fyret op under den store grukedel. Så kom vaskekonen og fyldte grukedelen. Hun rørte

rundt i den med et stort træskaft med et kryds i den ene ende. Det kogende varme tøj blev løftet op og skrubbet på et vaskebræt. Mor hængte det duftende rene tøj op på lange snore i haven. Vaskedagen var en festdag, hvor der blev indkøbt et 5-øres wienerbrød til hver, som deltog i vaskeprocessen.

Men jeg husker, hvor træt den stakkels vaskekone var om aftenen, når hun skulle hjem og passe sin egen familie. Jeg husker også, hvordan hendes hænder så ud: Huden var furet af det meget arbejde i varmt vand.

Efter vaskedagen gik der et par dage med at rulle alt det tøj, som ikke skulle stryges. Den kæmpemæssige rulle fyldt med sten stod i kælderen under viceinspektørens bolig og deltes af alle de funktionærer, som boede i tjenesteboligerne. Ofte har jeg - og senere mine søskende - stået en hel eftermiddag og drejet rullen, mens mor og vores unge pige vikledet tøjet om tykke runde kæppe og anbragte dem i rullen.

December var en travl tid fyldt med forberedelser til julen. Een dag fik vi børn lov til at komme "til byen" for at se på juleudstillinger og købe lidt ind. Ellers var vi travlt beskæftiget hjemme med at lave julegaver og skrive julebreve. Mor og vores unge pige stegte og bagte, og vi børn var med når vi bagte de 7 forskellige slags julekager, som mor diskede op med hver jul. En dag var sat af til at lave julekonfekt, og vi børn konkurrerede om at lave de mest faktasifulde nyskabelser. Mor lavede gaveæsker med dadler. Hun erstattede stenene med marcipan og rullede derefter dadlerne i krystalsukker. Op til jul blev der pyntet med gran og nisser i stuerne for at sætte os i julestemning. Adventskrans havde vi derimod ikke, mens jeg boede hjemme. Den skik nåede først til Danmark under 2. verdenskrig. En af mors personlige ideer var "julegrenen". Jeg tror, at hendes første barnebarn Viggo fik den første. Mor gik ud i naturen og fandt en stor smuk gren. Herpå hængte hun små pakker, een for hver dag fra 1. december til juleaften, og hver dag åbnede Viggo en ny pakke. Det var en forgænger for de senere års så mangfoldige julekalendere og julelys.

Lillejuleaften blev vi børn sendt tidligt i seng, og juleaftens formiddag tog Ole og jeg med sporvogn rundt og afleverede gaver til en række af familiens venner.

Vi begyndte med en tidligere ung pige i huset, *Ellen Valdorf*, nu gift Petersen, som boede på Gasværksvej. Dernæst tog vi til *Edith Ravn* (tidl. Schwartz) i Absalonsgade, og så til *Emma* og *Hedvig Nissen* på Svanholmsvej 16. Derefter kom den lange vej til tante Holga Fogtmann og hendes faktotum "lille Lene" i Toftegårds Alle. Besøgene ændredes lidt gennem årene. Til slut var der kun tante Hedvig og "lille Lene" tilbage at besøge.

Når vi kom hjem var der frokost, som bestod af "sneboller", en slags lette æbleskiver drysset med flormelis. Vi skulle jo gemme appetitten til om aftenen. Krølle og sommetider enkelte familiemedlemmer kom til os om eftermiddagen, og kl. 16 gik vi alle over i fængselskirken, hvor pastor Larsen (senere pastor Amby) holdt gudstjeneste mens frk. Ryge spillede på orglet. Vi sad på balkonen og kunne se fangernes hoveder, når de rejste sig, og høre, hvor kraftigt de sang med på de gamle julesange. Det var meget bevægende. Efter gudstjenesten sagde far et par ord fra prædikestolen, og mens vi gik hjem for at færdiggøre julemiddagen gik far rundt og ønskede hver eneste af de mange hundrede fanger en god jul.

Til julemiddagen fik vi som regel gås (af hvis rygben der ved hjælp af et snoretræk, en pind og noget beg blev lavet en "springgås"). Hvis een gås ikke slog til blev der suppleret med flæskesteg. Først fik vi imidlertid risengrød med sødt øl eller saftvand, i de senere år erstattet af risalamande efter gåsen. I risen var der altid - mærkeligt nok - en mandel til hver eneste af os, da mor syntes, det ville være synd for dem, der ikke fik mandelen. Derfor var der rigeligt med mandelgaver. Eet år gik det endog så galt, at der var 3 mandelgaver til hver eneste af os, idet både Krølle og en anden gæst overraskede os med også at have medbragt mandelgaver til alle.

Efter julemiddagen hjalp alle med til at tage ud af bordet og vaske op i køkkenet - undtagen far, som lagde gaverne under juletræet, der stod i dagligstuen og altid nåede helt op til loftet. Efter opvasken tog vi plads på to rækker stole foran dobbeltdøren ind til dagligstuen, lyset blev slukket og i tussmørket læste mor juleevangeliet. Så endelig blev fløjdørene slået op på vid gab af far, og forblændede af de mange stearinlys på juletræet gik vi ind og fandt alle de kære ting, som traditionelt skulle hænge på juletræet. Derpå dansede vi alle rundt om træet og sang de gamle julesange, mens far spillede

til. Så var der kaffe til de voksne, mens vi børn gik rundt og fandt gaverne under træet og uddelte dem een efter een, idet vi ikke glemte os selv. Gaveuddelingen tog hele aftenen, det var sommetider svært at nå det hele. I 1926 fik Ole og jeg et dukketeater, og far og mor var næsten ikke kommet i seng den foregående aften (far slet ikke) fordi de ville montere alle figurerne og instudere "Den sidste Mohikaner". Men ak, de nåede ikke engang rigtigt at vise os dukketeatret juleaften, så meget var der at se til. Et enkelt år nåede vi end ikke at åbne alle gaverne, men måtte fortsætte næste dag.

Een af de ting, som i mange år hørte julen til, var "pandekagehuset". Vi havde oprindeligt fået det af tante Jutta. Det var et smukt hus bygget af solide udskårne papskiver. Vinduerne var lukkede med rødt glanspapir og inde i huset var et tørelement forbundet med en lille pære, så et idyllisk rødt lys strålede ud fra huset. I den halvåbne dør stod "heksen" med sin hund. Taget var helt dækket af tørrede figner og på murene var klistret mange forskellige slags slik, bl.a. i form af stokroser, som sneg sig op ad murene. "Jorden" var dækket af passende slik, og op mod døren snoede sig en sti skabt af "grus". Efter at vi i løbet af de følgende måneder havde "plyndret" pandekagehuset gemte mor det væk, og næste år pyntede hun det igen til julen. Hvert år var vi lige spændte på at se, om det nu så ud, som det plejede.

Første juledag skulle Ole og jeg som regel gå eftermiddagstur med far. Det var hundekoldt og vi ville meget hellere være blevet hjemme og leget med vore gaver. Men frisk luft og bevægelse efter julemaden og godterne skulle der til!

Nytårsaften havde vi altid familie og nære venner på besøg. Vi fik kogt torsk og æblekage med masser af flødeskum. Derefter blev der spillet "halv-tolv" med pebernødder. I løbet af aftenen gik far ledsaget af Ole og mig ud i haven og affyrede fyrværkeri. Når klokken var 12 kom det højtidelige øjeblik, da alle hilste på hinanden, takkede for det gamle år og ønskede hinanden alt godt i det nye. Kvinderne i selskabet kneb en tåre, så bevægende var øjeblikket. Ja, mors profeti i "Blåbogen" om det "lykkelige lille barn" gik i opfyldelse.

22. oktober 1942 - knapt to måneder før far døde - skrev han i et brev til mor: "Naar jeg tænker paa Dig, paa vore 4 Børn og paa vort

Hjem, saa fyldes mit Hjerter af Taknemmelighed mod Dig - først og fremmest for Børnene. Kunde man ønske sig noget bedre end de 4, hver for sig saa forskellige og særprægede, men alle lige storartede."

Det var med stærke følelser, at jeg mange år senere som et tegn på min kærlighed til mine forældre kaldte mine 2 første skibe VIGGO BEWA og GRETHE BEWA.

Mor afsluttede den beretning, jeg fik til min konfirmation i 1931, med følgende vers:

*Hvor husker jeg dog tydeligt
den Stund for længe siden
da jeg endnu var meget ung
og Du var ganske liden*

*Jeg ser Dig staa i Tantes Stol
og kigge ud paa Bøjen
jeg husker Dine Ringlesko
hvor elsked jeg dog Støjen*

*Og Tiden gik, og du blev stor
og passed flinkt Din Skole
tog op Dit Hverv som "store Bror"
for lille, søde Ole*

*Ja, Led for Led blir føjet til
i Livets Gyldne Kæde
og alting gaar, som Gud det vil
og vi skal ikke græde*

*Thi svandt end Dine Barneaar
vi kan med Tak dog sige,
at ingen har haft bedre Kaar
og ingen var saa rige*

*Og intet Barn paa Jorden har,
det kan jeg ærligt sige,
haft nogen mer velsignet Far ...
men een Ting maa Du vide,*

*at lykkeligst af alt paa Jord
det er - at være
MOR*

Far's og mor's vennekreds

Jeg kan ikke lade være med at tænke på, hvor fredeligt livet formede sig, da far og mor giftede sig - når man ser bort fra verdenskrigen, som hærgede uden for Danmarks grænser. Landet var jo ikke besat, men mens far fulgte nøje med i det politiske genkaldte mor sig senere ingenting, som havde gjort særligt indtryk på hende. Det nære liv havde al hendes interesse.

Telefonen var opfundet, men hvor mange havde privat telefon? Far fik det først i 1917 i Middelfart. Man skrev til hinanden og sendte et telegram, hvis noget hastede. I provinsbyerne gik man ganske simpelt hen og opsøgte hinanden. Gang på gang står der i fars dagbøger: "Gik til....., men fandt ingen hjemme". Almindelige aftenselskaber var ofte læseaftener, hvor en eller anden læste højt. Eller en af gæsterne sang, akkompagneret af en anden. Radioen lå endnu 10-15 år ude i fremtiden, og den håndoptrukne grammofon var ikke hvermands eje. Gennem hele tyverne hændte det, at mine forældre lejede en mekanisk grammofon, når de skulle have et større selskab med dans.

De nære familiemedlemmer (farfar, farmor og fars og mors søskende) var "fødte" venner og kom og gik i vort hjem, når lejlighed gaves. Der var aldrig nogen misstemning i familien og da farfar døde i 1926 blev mine forældres hjem den nære families centrum. De lidt fjernere familiemedlemmer så vi også ret ofte, og dem har jeg alle nævnt i det foregående. De ældste af familien Waagensens venner, som var knyttet til os lige til fars død, var familien *Wright*. Skibsklarer Gustav Åhmann havde en kollega, skibsklarer Wright, begge i Helsingør. Denne havde en søn, *Hans*, der var født 1854 og således næsten på alder med Hother. *Gustav* havde som tidligere nævnt

sønnen *Oscar*, der var født 1858. Disse 3 var naturligt nok venner. Hans Wright blev konstitueret som stadsarkitekt i København i 1904, udnævnt i 1907 og fratrådte i 1925, samme år som han døde. I 1886 giftede han sig med *Louise Bauditz* ("Tante Lil", 1861-1935) der som *Louise Wright* blev en kendt person i kvindebevægelsen (bl.a. æresmedlem af Kvindelig Læseforening) og den sønderjydske sag. Vi så dem jævnligt, og efter tante Lils død fortsattes venskabet med deres datter *Lizzie*, senere gift *Qvistgaard*. "Tante Lil" var beslægtet med Harriet Tuxens veninde Sophie Helweg Larsen, også født Bauditz, hvilket er en modernisering af navnet på den tyske uradelsslægt von Baudissin, som kan føres tilbage til 1379.

Blandt fars (og Ellens) ungdomsvenner har jeg allerede nævnt *Knud Nielsen*, *Poul Nielsen* og *Inga Christani* f. *Qvist*. Dertil kom den festlige *Theo Johansen* (1888-1962), der havde været gift med zoologen *Frits Johansen* (1882-1957), søn af maleren *Viggo Johansen* (1851-1935) og nu ernærede sig som fabrikant af "Poudre Velour". Deres datter var teaterdirektøren, skuespilleren *Tudlik Johansen* (1910-69), g.m. skuespiller *Ludvig Brandstrup's* (1892-1949) søn, skribent, sceneinstruktør og dramaturg *Ole Brandstrup* (født 1917). Fra mors ungdom kan jeg nævne *Ebba Klingsay* (senere gift *Harboe*), *Maltke Lembcke* og *Edith Schwartz* (som mor kendte gennem *Knud Utke*). Hun blev senere gift med bogholder *Ove Ravn* i Købmandsbanken. Mor spillede bridge med Edith lige til hun døde. Desuden Ole's gudmor, *Else Madsen*, som i 1925 giftede sig med grosserer *Holger Rode*. Desværre døde hun meget tragisk få dage efter deres kobberbryllup i 1938. Else var allergisk mod blomsterstøv og havde uforsigtigt taget de mange blomster, hun havde fået, med sig ind i det hotelværelse, hvori hun og Holger overnattede. Det kunne konstitutionen ikke klare. Størst betydning i den første tid efter flytningen til København i 1922 havde mors tante *Fanny Brandt* og onkel *Julius*, hos hvem Ole og jeg boede under indflytningen på Vestre Fængsel.

Fra fars studentertid stammer venskabet med den fint kultiverede kontorchef i Københavns Havnevæsen *Carl Winsløw* (1886-1966) og den meget studentikose og teaterinteresserede landsretssagfører *Ernst Thomsen* (f. 1883) fra Stubbekøbing. Han boede som student sammen med far på frk. Stubkjærs pensionat og var altid fuld af historier fra studentertiden. Det var hyggelige besøg. Efter fars død besøgte

mor af og til Thomsens i Stubbekøbing og traf der sammen med skuespillere, bl.a. *Maria Garland* (1889-1967), som hun blev særlig glad for.

Fra Ribe stammer fars livslange venskab med amtsfuldmægtig *Mads Hvid* (1886-1962), der endte som chef for politiskolen i København. Mads Hvid blev 1913 gift med Anna (1889-1971). De fik 2 døtre på alder med Ole og mig. *Else* (f.1914) blev læge i Sønderborg og gift med læge *Lausten-Thomsen*. *Bodil* (f.1917) blev gift med direktør *Ole Palsbo* fra flyttefirmaet, men senere skilt og gift med højesteretssagfører *Hans O. Christiansen* (f.1915).

I Middelfart-tiden kom mine forældre en del hos fars arbejdsgiver, borgmester og dommer *Karl Stephensen*, og fra 1917 også som tidligere nævnt hos sin slægtning, civilingeniør *Oscar Tuxen*.

Blandt de venner, som stammer fra denne periode, og som senere flyttede til København, hvor venskabet fortsattes, var 2 unge civilingeniører ved kabel-og trådfabrikken, *Christian Stampe Munck* (1885-1965) og *Poul Golodnoff* (f. 1886).

Munck's første kone *Asta* ("lille fru Munck") var født 1885 og blev mors kæreste veninde indtil hun pludseligt døde i 1925. Christian og Asta havde børnene *Ebba* (f.1915) og *Henning* (f. 1920, civilingeniør).

I 1927 giftede Christian sig med *Aina* f. 1886 og kort tid senere købte de sammen med Boyes et dobbelthus på Rygårds Alle i Hellerup. Munck havde allerede i 1922 ført den 8 år yngre Boye ind i fars og mors kreds. Måske kendte de hinanden, fordi de begge havde været ved militæret.

Golodnoff endte som ingeniør i Københavns Politi. De fik sønnen *Mogens* og datteren *Sonja*, der blev gift med kunsthistorikeren *Mogens Krustrup*, f. 1921.

Fra Middelfart stammer også venskabet med fars forgænger i embedet, senere overretssagfører *Eiler Eilersgaard*, (f. 1879). Han boede i en villa ned mod Gamborg Fjord og var nabo til proprietærfamilien *Munch-Jørgensen* på Christianslund. Deres datter *Else* (f. 1904) blev pensionær i vort hjem på Vestre Fængsel fra 1928 til 1933, og senere gift med kasserer i Nationalbanken *Herman Hagen* (død 1987). Endelig skal nævnes far og mors rare nabo i Middelfart, "*Tante Valle*", som ofte besøgte os i København, så længe hun levede.

Der er fra Middelfart-tiden nævnt mange andre i fars dagbog, som jeg ikke kender. Jeg har kun hæftet mig ved, at de unge piger ikke, som man ville gøre i dag, er kaldt ved fornavn, men som "frk. Borup", "frk. Lütken", "frk. Rasmussen" o.s.v.

Fra Nyborg stammer det gode forhold til den stoute fængselsinspektør *Cai Jensen* (1886-1959), der altid var far en god ven. Han blev udnævnt til inspektør for Nyborg Statsfængsel et par måneder før far blev viceinspektør sammesteds og overtog de københavnske fængsler efter fars død i 1942. Den hensynfuldhed Cai Jensen udviste over for vor familie, bl.a. ved at tilbyde mor at blive boende i inspektørboligen længere end hun havde krav på, vil vi altid være taknemlige for.

Fra Horsens begynder jeg svagt at kunne huske besøg af venner og familiemedlemmer. Det gælder således fars bror *Christian* og mors brødre *Poul* og *Knud*. Skæbnen var hård mod dem alle. Christian døde i 1923, Poul i 1924 og Knud i 1925.

Fra Horsens stammer det gode forhold til fængselsinspektør *Johs. Wandall* (1884-1946), som mor satte så stor pris på, fordi han havde sine egne meninger bl.a. om fangebehandling. Hans enke, der var en søster til forfatteren *Carl Gandrup* (1880-1936), besøgte ofte mor efter fars død. Wandall's havde børnene *Hans* (f. 1914, dr. med. og senere direktør for Københavns Universitets Institut for Experimentel Kirurgi) og *Agnes Wandall* (f.1926, g.1952 med retspræsident *Kurt Haulvig*, Østre Landsret. f.1924). Fra Horsens stammer desuden det livslange venskab med præstens datter, *Ellen (Nellie) Broe* (f. 1900, Jens Jørns gudmor, internationalt kendt sygeplejerske bl.a. som direktør for Florence Nightingale Education Division, International Council of Nurses, London 1951-62). Kikki og jeg besøgte Nellie i London i 1956 og hun inviterede os på en dejlig tur til Hampton Court og Windsor. Endelig husker jeg - omend kun svagt - fængselskassererens søn, min ældre, stærkt beundrede ven, den kække *Arne Hoff* (f.1907) dr.phil., direktør for Tøjhusmuseet 1966-77.

Af venner kan desuden nævnes 2 unge piger, som af forskellige grunde kom i huset hos os i korte perioder.

Fra Juni til oktober 1920 var det den svenske frk. *Greta Lenander*, senere gift med lærer *Gunnar Gyllander*. De fik børnene *Ingrid*, *Hans* og *Anders*. Da *Jenny* og jeg i 1943 måtte flygte til Sverige må mor have

skrevet til dem derom. De efterlyste os gennem flygtningehjælpen og fandt os i Lund. De var utrolig gæstfri imod os og vi boede nogle måneder hos dem, indtil vi selv fandt et værelse.

Gennem *Krølle* i Gislev (hvor hun havde fået plads hos apoteker Josephsen (1871-1939), hvem hun fulgte til København, da han 1930 blev apoteker på Sønderbro apotek) lærte mine forældre den tyske frk. *Kratzmann* at kende, og i 1921 foretog mor, Krølle og hun en rejse til Sächsische Schweiz. Frk. Kratzmann boede derefter hos os fra nov. 1922 til maj 1923, hvorefter hun tog tilbage til Hamburg og giftede sig med lægen dr. *Reupcke* i Billstedt. De fik børnene *Margot*, *Carl Ernst* og *Gisela*. Det var gennem Reupckes jeg i 1937 kom i forbindelse med min ven gennem livet, den daværende arkæologistuderende *Karl Wilhelm Struve* (1917-88), der senere blev professor og direktør for det arkæologiske landsmuseum for Slesvig-Holsten på Gottorp Slot.

Mange faldt selvfølgelig fra i tidens løb (omkring 2 om året i perioden 1920-38), mens nye kom til, f.eks. fars rare viceinspektør, Edward Ammitzbøll, og fængslets organist, den trofaste Karen Ryge. Vi havde næsten til det sidste pensionærer i mit barndomshjem. Først 3 mandlige studerende, den ene efter den anden. Dernæst kom 3 piger, som alle blev venner af huset, og med hvem venskabet fortsattes efter at de var flyttet fra os, havde giftet sig og fået børn. Det drejer sig om *Agda Grønbech*, som senere blev gift med nationalbankkasserer *Svend Kinch*, *Else Munch-Jørgensen*, som jeg allerede har omtalt, og stud.med. *Edith Allesø* (f. 1913), der blev praktiserende læge i Aarhus, og gift med forsikringsinspektør *Laurent-Christensen*. Jeg må ikke glemme den rare *Kresten* (død 1940), der havde været kusk hos pastor Brorson i Vindinge præstegård. Han og hans kone boede nu i Havrebjerg ved Slagelse og vi besøgte dem hvert år. Hver jul kom der en fin kasse til os fra Havrebjerg. Vi kendte dens indhold: En stor pragtfuld, hjemmelavet julekage. Efter Krestens død forærede "fru Kresten" far forskellige ting til erindring om Kresten. Far og mor var altid hjælpsomme mod de "små" i samfundet. Således husker jeg, at Kathrine Brorsons gamle hushjælp Kirsti kom til os hver gang hun skulle have underskrevet en leveattest. Hun blev altid til middag og kaffe. Hun spiste suppe fra siden af skeen, sådan som fornemme damer gjorde i gamle dage. Gennem en årrække var

daværende fuldmægtig i fængselsdirektoratet, kaptajn *Niels Holger Boye* (f. 1893), gift med *Marguerita* (f. 1887), en hyppig gæst i vort hjem. Han var en meget underholdende selskabsmand og fuld af komplimenter til mor. Desuden den flittigste ledsager i Adlon, Valencia og Riddersalen. Men der var noget ved ham, som jeg ikke kunne lide. Senere har jeg i fars dagbøger læst om hans evindelige gældsproblemer, hvor far i sin godhed hjalp ham med en kaution som senere måtte inddækkes, og hvordan Boye alligevel ved et par lejligheder var illoyal mod far. Det sårede og skuffede far dybt. I midten af trediverne brast venskabet og far og mor så ham ikke mere privat. Det var ikke noget tilfælde, at Boye ikke kom til fars bisættelse og ikke engang skrev til mor.

Det er mærkeligt, hvordan børn instinktivt kan have aversion mod mennesker, som forældrene har glæde af at komme sammen med. De må have en sjette sans, eller også lukker forældrene øjnene for det negative fordi det i deres øjne opvejes af noget positivt. Jeg har selv oplevet det.

Et andet i nogle år nært venskab blev knyttet med sekretær *Aase Voss-Schrader* ("Beth"). Hun var muligvis ansat i statsministeriet, da hun jævnligt talte om Stauning. En dag fortalte hun mig således, at Stauning havde smagt mine æg og rost dem for deres gode smag. Blandt de sidste venner af familien var den tyske flygtning, forsorgsmedarbejderen *Rudolf Thieme* og hans kone, som Ole knyttede sig lidt til.

Endelig må nævnes den konservative folketingsmand, pastor *Kristen Amby* (1894-1961), som blev fængselspræst i 1938, og som far til at begynde med var meget skeptisk over for, men snart lærte at sætte overordentlig stor pris på.

Mit barndomshjem var som nævnt meget gæstfrit og mennesker kunne lide at komme der. Det gjaldt både de mange uventede "kik-ind"-besøg, de små tilrettelagte fester og de "store" middage med 20-35 deltagere og adskillige taler ved bordet.

For rigtigt at forstå, hvor forskellig tiden dengang var fra nu, vil jeg anbefale at læse forfatteren, kontreadmiralinde *Emma Gad's* (1852-1921) bog "Takt og Tone" fra 1919 (genoptrykt 1975). Den er skrevet med stor humor og selvironi og giver et billede af livet og omgangsformerne i borgerskabet på det tidspunkt, da far og mor var

nygifte. I det store og hele holdt disse normer sig gennem hele deres ægteskab og i en årrække efter anden verdenskrig, helt op til 1960'erne. I min egen kreds holdt de "store middage" sig så længe. Som et eksempel på en typisk fest vil jeg nævne festen på far og mors 10-års bryllupsdag 23. oktober 1925. Indbydelsen lød på souper med dans, og der kom 22 gode venner og familie.

Souperen bestod af høns i mayonaise, oxefilet med franske kartofler og tomater med flødepeberrod samt vanilieis. Dertil rhinskvin, rødvin, portvin og madeira. Der blev budt tobak rundt mellem retterne og holdt 4 taler. Efter souperen kaffe med Dom og Curacao og senere whisky og sodavand. Der blev danset til lejet grammofon, som skulle trækkes op med håndkraft. Det blev som altid hos far og mor en særdeles vellykket og festlig aften. De sidste gæster gik først kl. 3 efter at der var serveret the og hjemmebagt kringle. Hele selskabet kostede ca. 250 kr. incl. drikkevarerne 87 kr.

Denne fest var vist den første, hvor mor serverede raffinementet is. Husker jeg ret, havde vi netop købt en ismaskine, og det var første - men ikke sidste - gang, jeg stod ude i gården og sled med at få isen stiv. Ismaskinen bestod af 2 beholdere, den ene inden i den anden. I mellemrummet fyldtes en blanding af krystalis og køkkensalt. I den indre beholder havde man iscremen, som der skulle røres rundt i ved hjælp af et håndsving, indtil den stiv. Hvis det var for varmt i vejret, lykkedes det ikke helt, men den kolde creme smagte jo også godt.

Far var en udmærket taler, og hvem han end talte for fik han altid en lovprisning og en tak til mor flettet ind. Det vidste vi så sikkert som amen i kirken.

Der blev ved disse fester - store eller små - aldrig skelnet mellem familie og ungdomsvenner på den ene side og de kolleger og venner, som far fik gennem sit arbejde, på den anden side. De 2 grupper lærte hinanden at kende og det følte efterhånden, som om mange af "kollegerne" var næsten lige så nært knyttet til os som familiemedlemmerne.

Far i fængselsvæsenet

Som dreng og ung mand hørte jeg både af fars kolleger og af personalet på Vestre Fængsel, hvor afholdt og respekteret far var. Hans

indsats for at bringe fangerne tilbage til en normal tilværelse efter udstået straf fremgår bl.a. den nekrolog, som Politikens juridiske medarbejder S.H. skrev, og som er gengivet senere.

Ved første øjekast synes fars myndighed og sikkerhed i arbejdet at kontrastere med den langmodighed, han ofte udviste i familieanliggender. Jeg tror man må forklare det således, at fars job som fængselsmand var af udøvende karakter. Praktiske beslutninger skulle tages om forhold, hvorom der ingen tvivl var. Men i den private sfære har beslutninger ofte mere "filosofisk" eller "politisk" karakter. Forskellige hensyn skal vejes op mod hinanden. Det er ikke primært en myndighed, der skal udøves. Hvis det overhovedet er muligt vil man gerne imødekomme børnenes ønsker. I børneopdragelsen er spørgsmålet: Hvad vil følgerne af en beslutning blive på lang sigt? Er der "bivirkninger"? Jeg følte af og til, at far var for blød. Forklaringen er nok at finde i fars usædvanligt kærlige og uselviske natur. Desuden er unge mennesker ofte hårdere og mere absolutte i deres bedømmelser og beslutninger end ældre. Jeg har i hvert fald været det.

Men lad nu det ligge. En vurdering af far som fængselsmand ligger selvfølgelig uden for min kompetence.

1.1.1919 blev far vice-fængselsinspektør i Nyborg, hvor Ole blev født, og 1.3.1920 forflyttedes han til Horsens Statsfængsel.

Fra Horsens vil jeg gengive et lille tidsbillede, refereret efter fars dagbog 10.8.1920: Far fik til opgave sammen med et hold betjente at flytte et hold fanger fra Eldhus til Flyndersø. Der var skam ikke råd til at leje biler. Man gik den 30 km lange strækning sammen med fangerne. Det tog 9 timer incl. 1 1/2 times ophold i Haderup Kro.

Da stillingen som chef for de københavnske fængsler blev ledig sigtede far mod den. Jeg er i besiddelse af nogle breve, som farfar skrev til far i 1921. De viser, hvor nøje Hother med sin mangeårige erfaring indenfor statsadministrationen fulgte med i fars forhold. Hother giver ikke alene gode råd m.h.t. hvordan far skal forholde sig over for sin chef i Horsens, inspektør Wandall, men han peger også på, hvilke tråde far kan trække i for at forbedre sine muligheder for at opnå embedet i København. Det gjorde far og det lykkedes jo. 1.1.1922 - i en alder af kun 34 år - blev far inspektør for

Staden Københavns Fængsler, så Hothers kærlige råd har måske ikke været helt uden betydning.

Stillingen som chef for de københavnske fængsler (Vestre Fængsel, Politigårdens Fængsel og Nytorvs Fængsel), der dengang var kommunale, var efter datidens forhold særdeles godt aflønnet, og med forskellige "ben" kom fars indtægt op over politidirektørens og var vel 3-5 gange en fængselsbetjents. Dette forhold er efterhånden blevet stærkt reduceret både gennem lønnen og gennem den progressive beskatning.

Eksempelvis tjente far i 1926, da han var 39 år, 13.696,68 kr. Han blev for brug af tjenesteboligen incl. varme (frit leverede koks) kun trukket for 1.291,82 kr. (9,4%). I skat betalte far 1.017,25 kr. (7,4%). Han havde 4 børn og betalte skolepenge for de 2 ældste. Læge- og tandlægeudgifter betalte man selv men far tegnede forsikring i Danmark for at være garderet i tilfælde af, at virkelig alvorlig sygdom skulle ramme familien.

Til den direkte løn kom forskellige frynsegoder. Vi havde gratis tjenestetelefon, Central 10.257. Vores have blev - ligesom fængslets øvrige haver - passet af et hold fanger under ledelse af en betjent (det gør de stadig). Fangerne byggede endog vederlagsfrit mit store hønsehus i 1932. At mor gav dem kaffe var en selvfølge. Jeg betalte kun for de anvendte delvis brugte materialer, ialt 150 kr.

Far disponerede fra 1926, da han fik kørekort, over en bil, først politiets personbil - en stor åben Fiat - og fra 1928 over fængslets egen personbil. Jeg havde indtryk af, at den mest blev brugt privat af far, og jeg tror ikke, der blev ført kørselsregnskab eller lignende. Det tog man ikke så nøje dengang.

Endvidere havde vi i praksis gratis teaterbilletter, idet politidirektøren havde kort til 2 faste pladser hver aften i hvert af de københavnske teatre. Jeg kan yderligere nævne, at fars politiskilt f.eks. gav gratis adgang til Tivoli.

I 1932 blev far desuden inspektør for Statens Kvindefængsel, som, da det gamle fængsel på Christianshavn blev nedlagt, havde lejet sig ind i en fløj på Vestre Fængsel. Kvindefængslet er forlængst nedlagt. Der er nu både kvinder og mænd i Vestre Fængsel, omend i forskellige fløje.

Fars "ben" var alle af faglig karakter. Han blev medlem af Fællesrådet

for Fængselshjælpens og Fængselsselskabernes Samvirke og af bestyrelsen for Det Københavnske Fængselsselskab samt sekretær for Samvirket og for Fængselsselskabernes Fællesbestyrelse. I 1933 blev far Ridder af Dannebrog. I forvejen havde han kun en enkelt udenlandsk orden.

Da "Staden Københavns Fængsler" pr. 1.4.1938 overgik til staten blev far kongelig udnævnt. Det havde naturligvis intet med avancement at gøre, men som et kuriosum kan nævnes, at far, der i kommunens tjeneste havde været civilt påklædt, måtte til "takke-audiens" hos kongen iført galauniform med kårde og trekantet hat. Jeg kan ikke forestille mig, hvornår far skulle have brug for at fægte!

Det er mærkeligt at læse, at far allerede i oktober 1923 var til møde med fængselsdirektør *Thorkil Fussing* (1874-1930) og kontorchef (senere fængselsdirektør) *Erik Kampmann* (1880-1942) om de københavnske fængselsers overgang til staten. Det tog altså 15 år at tingene på plads!

Krigen. Far blev ikke fængselsdirektør.

Fars næste avancement skulle have været stillingen som fængselsdirektør. 15.3.1942 døde Erik Kampmann, og far søgte stillingen, selv om den endnu ikke var slået op. Forskelligt tydede på, at han havde gode chancer. Han blev således 11.5.1942 opfordret til at indtræde i Dansk Kriminalistforbunds bestyrelse efter Kampmann. Her deltog han 23.7. i det første bestyrelsesmøde og blev i november 1942 sendt til Stockholm for at repræsentere foreningen ved den svenske kriminalistforenings årsmøde. Indvælgelsen i kriminalistforeningens bestyrelse var en indikation, fordi fængselsdirektøren altid havde haft sæde der. Den almindelige mening var, at far var valgt, men at tyskerne ikke ønskede ham, fordi han var for venlig mod de politiske fanger. Derfor trak man fra dansk side tiden ud med udnævnelsen.

1.8.1942 tiltrådte jeg et job som ingeniør hos stadsingeniøren i Vordingborg og Jenny og jeg lejede 2 små loftsværelser i Nyråd. Kort tid efter besøgte far og mor os og alt var fredeligt og dejligt. Men i september kom far alene på week-end besøg og var mere alvorlig. Han talte om frygten for, at tyskerne skulle forlange danskere udleveret, men han talte også om sin egen situation i fængselsvæsenet.

Jeg husker, hvordan vi sad på græsplænen, mens Jenny lavede mad, og far fortalte om fængselsdirektørstillingen. Selvfølgelig ville han gerne have den, fordi det betød en anerkendelse af hans indsats, men på den anden side var han bange for, at det ville gå ud over familielivet, som for ham altid havde været det vigtigste. Han var derfor kommet til den konklusion, at han ikke ville "trække i trådene", men vente og tage tingene som de kom.

Der gik imidlertid ikke lang tid, før andre overvejelser kom ind i billedet. Far følte et stigende ubehag ved at skulle efterkomme de ordrer, der blev givet ham fra officiel dansk side, og han begyndte at tænke over, om det trods alt ikke var bedre for de internerede, at han blev på sin post som fængselschef. Midt i oktober fremgår hans tanker af følgende brev, som han sendte mig 16.10.1942:

"Kære Bent,

Nu sidder jeg som Græsenkemand og føler Trang til at skrive til Dig og JennyOg Fremtiden - hvad bringer den? Den har mere end nogensinde tidligere i mit Liv været en lukket en Bog. Intet af de mange Rygter har bekræftet sig endnu. Men indenfor min Virksomhed spores allerede den skarpere Kurs. Jeg har i Dag fra D.f.F. faaet en Afskrift af en Skrivelse fra General Hanneken, hvorefter han har bragt i Erfaring, at Ørum har faaet Besøg i langt større Omfang end Reglementet tillader, og ender med at forlange de Ørum og de 2 andre Flyvere indrømmede Lempelser ophævet, og de paagældende overført til Horsens. Og om Kommunisterne forudsiges der meget store Indskrænkninger i deres Adgang til Brevveksling og Besøg. Af Hensyn til den Reaktion, disse Foranstaltninger muligvis vil afstedkomme, tør man slet ikke for Tiden overføre dem til Horserød. Det er svært at være med til at føre alle disse Skærpelser ud i Livet og saaledes være Haandlinger for den Uret, der i Øjeblikket begaas. Jeg er ikke langt fra at give Forfatteren Kirk Ret, da han forleden skrev, at det var forbavsende, at vor Embedsstand var saa korrumpet herhjemme, at den gik med til alt dette. Jeg var nødt til overfor ham at paatale Udtrykkene i hans Brev og forlange dem slettet - men jeg har ikke nogen god Samvittighed - og dog - vi gør vel vore Landsmænd en Tjeneste ved selv at gøre Uret mod dem fremfor at overlade det til Fremmede. Du har Ret, da du forleden skrev, at nu

kører vi alle ind i en lang mørk Tunnel - men der kommer vel en Dag, da vi kan skimte det første Lys forude ...

Tag nu begge 2 mine kærligste Hilsener fra Far."

Det var tydeligt, at udviklingen sled mere og mere på far, og jeg foreslog ham derfor, at han skulle overveje sammen med mor, Jytte og Jens Jørn at flygte til Sverige. Der kunne han så i en fredeligere atmosfære slappe af og samtidig måske være til nytte i propagandaen mod tyskerne. Der skete i efteråret 1942 en afgørende vending i krigen med Stalingrad, El Alamein og amerikanernes landgang i Nordafrika. Jeg regnede derfor ikke alene med, at krigen udfald nu var helt givet, men også med at det hele ikke kunne vare så forfærdelig meget længere. På det sidste punkt tog jeg fejl. Det skulle gå endnu 2 1/2 år, før den gale Hitler gav op.

Far forkastede mit forslag og måske med rette, fordi det jo indeholdt et betydeligt element af egoisme. Far understregede nu klart, at han ville blive på sin post for på den måde at prøve at mildne de interneredes kår så meget som muligt. Men måske ville en flugt til Sverige have reddet fars liv - hvem ved?

Lad mig slutte dette kapitel med endnu et brev fra far:

"Kære Bent,

9.11.1942

Tak for Dit Brev i Dag. Jeg føler Trang til strax at besvare det, fordi der lyste en saadan Optimisme ud af det, og det trænger vi til i Øjeblikket - og netop jeg i Aften efter en Samtale, jeg har haft med Tetens. Du har fulgt Begivenhederne gennem den engelske Radio og kan derfor ganske anderledes danne Dig en Mening om det skete og om de Perspektiver, det skete aabner. Vi hørte den svenske Radio i Gaar Aftes, men den engelske kunde vi ikke faa fat paa. Men man hører jo lidt her og der og danner sig efterhaanden et Skøn over det passerede og det, der forestaar. Der er næppe Tvivl om, at vi staar ved et Vendepunkt. Men naar man kun faar sin Viden gennem de danske Aviser faar man jo et højst fortegnet Billede af Situationen. Om den Vending, Krigen har taget paa Ny Guinea, har jeg saaledes ikke været klar. Heller ikke har jeg kunnet stole paa, at Amerikanerne og Australierne havde standset Japanerne. Standsningen kunde jo godt hidrøre fra en Kamppause fra Japanernes

Side. Dog - een Ting bed jeg mærke i. Det hed sig, at den japanske Flaade pludselig var sejlet bort - uden at det var muligt at angive Grunden. Men det var vel egentlig ikke saa svært at regne ud, hvilken Grund der plejer at være til, at en Fjende forlader Krigsskuepladsen. Naa, men det fjerne Østen bliver jo næppe det Sted, hvor Verdenskrigen skal afgøres - snarere det Sted, hvor den sidst hører op. Det er sikkert Kampen om Middelhavet, der skal gøre Udslaget. jeg har hele Tiden tænkt mig, at de Allieredes Taktik vilde være først at slaa Italien ud - og det er maaske ikke saa svært. Det vil nemlig betyde et meget stærkt ikke alene moralsk Nederlag for Tyskland, men Italien vil jo ogsaa være en god Base for Angreb paa Tyskland. Skal Tyskland angribes fra 2 Sider, saa kan vi jo herhjemme have vores Bekymringer. Men det er ikke værd at tage dem paa Forskud. Naar jeg sagde, at jeg trænger til Optimisme, er Grunden den, at Kursen mod Kommunisterne nu strenges betydeligt. Sidste Mandag fik vi ialt ca. 150 fra Kbh. og Provinsen og i Lørdags paany ca. 70 fra Kbh. I Morgen venter vi et mindre Antal fra Provinsen. Og jeg synes, der er adskillige imellem, hvis Internering jeg ikke forstaar. Men det kan jo være, at de snart slipper ud. Selve Behandlingen af dem bliver ogsaa haard. Tyskerne har nu forlangt, at de kun een Gang mdl. maa se deres nærmeste Paarørende og kun 1 Gang mdl. maa brevveksle med dem. Det er næsten lige saa haardt som for Straffefanger. Og i Dag maatte jeg ind til Tetens. Tyskerne klagede for nogen Tid siden over, at Kommunisterne sang Internationale og andre forbudte Sange herude. Jeg svarede dertil, at de af og til var begyndt at synge Internationale, men at der hver Gang var skredet ind, og at de iøvrigt sang, naar de marcherede til Gymnastik, men at jeg ikke kendte de forbudte Sange. Saa kom der nogen Tid efter Forbud mod overhovedet at synge - og det er overholdt siden. Men nu er den gamle Sag dukket op. Tyskerne paastaar, at det er forkert, naar jeg har sagt, at der blev skredet ind mod Internationale, og at de har Viden om, at de hver Aften har sunget den. Og nu vil Tetens have en Undersøgelse foretaget ved Direktoratets Foranstaltning. Det var jeg strax imod, idet jeg fandt, at det var Udtryk for Mistillid til mig. Men jeg bøjede mig senere for hans Argument for, at Tyskerne lettere vilde acceptere Resultatet af en Undersøgelse end en ny Udtalelse fra mig. Men under Samtalen kom vi ind paa hele min

Indstilling overfor Behandlingen af Kommunisterne, og han syntes ikke, at jeg handlede tilstrækkeligt i den Aand, som Bestemmelserne om deres Behandling var Udtryk for. Det vilde jeg ikke give ham Ret i - fordi jeg kun betragtede selve Interneringen, d.v.s. Afskæringen fra Omverdenen, og Paabudet om ikke at drive Propaganda eller give Udtryk for sit politiske Sindelag for det afgørende. Og paa det Punkt havde jeg loyalt efterkommet de givne Instruxer. Men jeg lagde ikke Skjul paa, at jeg handlede imod, hvad min Samvittighed paabød mig. Han sagde, at han mente, at Th. J. var af samme Mening som han, at jeg var alt for eftergivende overfor Kommunisterne. Saa jeg er næppe højt i Kurs for Tiden hos Th. J. Men jeg lægger ikke an paa at tækkes d'Hrr. Th. J. og T. Det er min Opgave at mildne en Behandling, som efter alle rettænkende Menneskers Mening maa kaldes uretfærdig - men desværre nødvendig - og saa selvfølgelig ikke handle i Strid med givne Instruxer. Men under det Mørke, man sommetider ser ind i ved alt dette, er det rart at møde Optimisme m.H.t. Fremtiden. Derfor kom Dit Brev i saa høj Grad a propos.

Hils Jenny mange Gange fra mig og tag selv de kærligste Hilsener fra Din Far."

Fars død 1942

De første udleveringer af kommunister fra dansk til tysk fængsel havde fundet sted allerede 26.10.1942. Da de sidste 20 blev udleveret 13.12.1942 døde far. Lad mig citere fra den internerede, kommunistiske folketingsmand Martin Nielsens bog "Fængselsdage og Fange-nætter":

"Det var tydeligt for enhver, der kom embedsmanden Waagensen lidt ind på livet, at han i stigende grad led under de forhold, han var kommet ind i. Han var en fint kultiveret, human tænkende personlighed, der ganske givet i sin tid af ideelle grunde var gået ind i fængselsvæsenet for at hjælpe og for at reformere..."

Senere omtales, at far over for de politiske fanger havde givet sit ord på, at de var i beskyttelsesarrest og ikke med hans samtykke ville blive udleveret til tyskerne.

Der var intet forbehold i denne udtalelse. Det var et smukt og trøsterigt, men højst uforsigtigt tilsagn. Måske har far et øjeblik ikke

tænkt sig om. Måske har han forestillet sig, at han i givet fald kunne sørge for, at de internerede fik en mulighed for at flygte. Der var jo frihedskæmpere blandt fængselspersonalet.

Far var en mand, for hvem et ord ubetinget var et ord. Han var ikke en politiker, hvis ubehagelige job det er at sno sig ud af et givent tilsagn, når livets barske realiteter gør det umuligt at opfylde dette tilsagn. En politiker "har et standpunkt, til han tager et nyt", fordi han er pragmatiker. Hans opgave er at finde de bedst mulige praktiske løsninger.

"Da de første udleveringer fra dansk til tysk fængsel fandt sted, blev Waagensen tavs. Han var nu en syg mand" ... "Den dag, tyskernes krav om udlevering af ... forelå i dec. 1942, blev Waagensen syg. Inspektør Cai Jensen fra Nyborg... overtog ledelsen af Vestre. Den morgen, udleveringen af os fandt sted, døde fængselsinspektør Waagensen. I den uløselige kamp mellem embedsmanden og mennesket, mellem bureaukrati og fornuft, mellem tilpasning og sin menneskelige og danske følelse, var Waagensen blevet malet op, og i denne modsætning gik han til grunde ... Men bag embedsmanden Waagensen's funklende fængselsuniform boede der et menneske, som vi trods vor opposition og måske mange gange urimelighed satte pris på og lærte at holde af".

Det er muligt, at far i nogen tid før han døde - måske i nogle år - havde gået med en hjertesygdom, men han talte aldrig med mor eller mig derom - måske for at skåne mor. Alligevel tror jeg udleveringen af kommunisterne blev den direkte årsag til fars død af Angina Pectoris. Hele situationen sled utroligt på hans retsindige og følsomme sind og udleveringen af kommunisterne var et meget hårdt slag mod hans konstitution.

Jytte fortæller, at far 10.12.1942 kom hjem fra fængslet for straks at tage videre til et møde i byen. Han løb til toget, og mor og Jytte stod og så efter ham fra det lille vindue i spisekammeret. Han nåede ikke toget, kom tilbage og måtte lægge sig på grund af hjertebesvær. Læge Svend Brorson blev tilkaldt og næste dag blev far indlagt på Kommunehospitalet. Lørdag besøgte mor og Jytte far, som var ved godt mod og mindeligt bad dem om at tage penge i hans portemonnæ og gå ud at spise frokost, hvilket de selvfølgelig hverken havde lyst til eller gjorde. Far havde møde med nogle fængselsfolk ved sin

sygeseng på hospitalet lørdag eftermiddag. Søndag morgen kl. 6 ringede en sygeplejerske, at mor skulle skynde sig, da far var meget syg. Han har sikkert været død på det tidspunkt. Mor, Ole, Jytte og Jens Jørn styrtede af sted - men ak, de fik ikke lov til at se far. Personalet havde fundet ham liggende på gulvet, sikkert på vej ud til toilettet. Uden tvivl ville far ikke ulejlige.

I dag ville man ikke lade en hjertepatient ligge uovervåget om natten, men dengang havde man hverken de ressourcer eller den teknik, som er nødvendige for intensiv overvågning. Dødsfaldet blev selvfølgelig bragt i alle aviser, men den følgende dag havde Politiken endnu en artikel om far. Den lød:

Fængselschefen og hans Arbejde

**Viggo Waagensen, som nu er
død, gjorde en virkelig Indsats
for Fangerne**

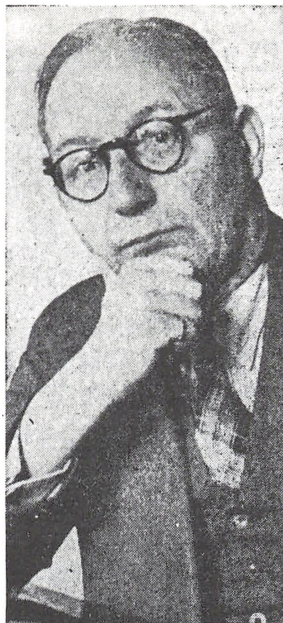
Viggo Waagensen, som nu uventet er afgaaet ved Døden efter faa Dages Sygdom, var det københavnske Fængselsvæsen en god Mand. Han blev for 20 Aar siden, kun 35 Aar gammel, Chef for Fængslerne i København. Og den Gerning bestred han med megen Dygtighed. Han var ikke først og fremmest Kontormanden, der havde eksemplarisk Orden i alle et Fængsels triste Kartoteker og Journaler; det der laa ham paa Sinde var at bidrage til, at et Fængselsophold virkelig kom til at danne Skel i den Dømtes Liv. Mange er de forhenværende Fanger, som har set op til Waagensen, og som villigt har erkendt, at han har været med til at redde dem fra nye Lovovertrædelser. Waagensen havde Hjertet paa det rette Sted, og han havde den praktiske

Indstilling. Han var klar over, at det ikke er nok at tale med dem, der var kommet paa gale Veje, at paavirke dem med Ord, som kunde miste deres Gyldighed, naar Fængslets Porte atter blev slaaet op. Der maatte først og fremmest skaffes dem, der havde udstaaet deres Straf, noget at bestille. Og paa dette Punkt skyede han intet Arbejde. Han var et virksomt Medlem af alle de Organisationer, som paa dette Omraade gør en virkelig Indsats.

Waagensen var en af Ansøgerne til den stadig ikke besatte Stilling som Fængselsdirektør. Han vilde have haft gode Chancer for at komme i Betragtning. Hans Evner og Indsigt kvalificerede ham til at blive placeret i første Række, og de personlige Egenskaber, der skal til for at bestride dette meget vigtige Embede, havde han fuldt ud.

Det er et virkelig Tab for dansk Fængselsvæsen, at Waagensen er død.

S. H.

Fængselsinspektør Viggó Waagensen

Fængselsinspektør Waagensen pludselig død Lørdag Nat

En Foregangsmand indenfor Fængselsvæsenet

CHEFEN for Københavns Fængsler, Fængselsinspektør Viggó Waagensen, er Lørdag Nat død paa Kommunehospitalet, hvor han havde ladet sig indlægge to Dage i Forvejen for en Hjertelidelse. Ingen regnede Sygdommen for at være alvorlig, mindst han selv, men der tilstødte en Blodprop. Han blev 55 Aar gammel.

Fængselsinspektør Waagensen, der var Søn af Maskininspektør Waagensen ved Statsbanerne, var født paa Frederiksberg. Han blev juridisk Kandidat i 1910 og var derefter i en Del Aar Byo- og Herredsfuldmægtig samt Byraadssekretær i Middelfart. Det var imidlertid Fængselsarbejdet, som havde hans

Interesse, og i 1919 blev han Vicefængselsinspektør i Nyborg og Aaret efter i Horsens. I 1922 overtog han sin nuværende Stilling som Leder af Staden Københavns Fængselsvæsen, som den Gang var under kommunal Administration. Da Fængslerne i 1938 blev overtaget af Staten, fik han Titel af Fængselsinspektør for Københavns Fængsler, hvorunder hører Vestre Fængsel og Fængslet paa Politigaarden.

Fængselsinspektør Waagensen var anset for at være en meget dygtig Fængselsmand, moderne i sin Indstilling og stærkt interesseret ogsaa i den teoretiske Side af Arbejdet. Han gjorde Vestre Fængsel til en eksemplarisk Anstalt og stod paa sin Arbejdskrafts ful-

Fars indsats for at lette vilkårene for de politiske fanger fremgår bl.a. af følgende bøger:

Martin Nielsen (1900-62), kommunistisk folketingsmand: *Fængselsdage og Fangenætter* (Forlaget Tiden 1949).

Vilh. La Cour (1888-1974), historiker, ligesom Martin Nielsen fremtrædende i frihedskampen: *Vejs Ende* (P. Haase & Søns Forlag 1959).

I en anmeldelse af *Fængselsdage og Fangenætter* i 1949 skriver forfatteren *Kate Fleuron* (f. 1909) bl.a.: "Martin Nielsen lægger ikke skjul på, hvad han tror, at Waagensen blev malet i stykker af kampen mellem embedsmanden og mennesket, mellem bureaukrati og fornuft, mellem tilpasning og sin menneskelig danske følelse. Disse tre skikkelser: Amby, Poulsen (tidl. kirkeminister Th. Povlsen, 1868-1942. BW's anm.) og Waagensen lyser som danskhedens og hæderlighedens symboler mellem folk som...."

Om fars bisættelse skrev *Berlingske Tidende*:

"Ved en meget smuk og gribende Højtidelighed blev Fængselsinspektør Viggo Waagensen bisat i Gaar Eftermiddag i den store Sal paa Bispebjerg Krematorium. Der var sendt et Utal af Kranse, og Følget var saa stort, at adskillige ikke kunne faa Plads. Selve Bisættelsen skete efter et Ritual, som Familien havde ønsket, og indledtes med, at Pastor Kr. Amby, der gennem mange Aars Samarbejde kendte Afdøde, bad en kort Bøn.

Den hvide Kiste var dækket under et rødt Blomstertæppe og helt omgærdet af Kranse.

(Dernæst nævnes 25 kendte navne fra følget).

Efter bønnen sang man "Lyksalig, Lyksalig", og saa talte Pastor Amby". (Denne tale blev refereret i *Berlingske Tidende*, men jeg vil bringe den i sin helhed efter Amby's eget manuskript:)

"Budskabet om Fængselsinspektør Waagensens Død har rystet alle, der kendte ham og hans Gerning.

En Vurdering af ham som Fængselsmand er Stedet her ikke til, og kun en Sagkyndig vil kunne gøre det med Vægt. - Men som Een, der paa nærmeste Hold i en Aarrække har fulgt hans Arbejde, kan jeg trøstigt sige saa meget: Han var en af de Statens uselviske Tjenere, som i denne Prøvelsens og Ulykkens Tid vi til vort Held finder paa Ansvarets Poster rundt om i vort Fædreland.

Ogsaa under normale Forhold er en Gerning som Fængselsleder en særdeles krævende. I Viggo Waagensen var de Egenskaber inkarnerede, der betingede den ideelle Fængselsleder. Han havde et sikkert Blik for, at den første Erkendelse, det gælder om at bibringe den, der kommer indenfor et Fængsels Mure, er: Dette er Alvor. - For Waagensen var det maaske mindre af særlige "generalpræventive" Grunde, end fordi han vidste, at den første Betingelse for Oprensning er en Virkelighedserkendelse, der lader et Menneske se, at dette er Alvor.

Men saavel hans Karakter som hans brede humanistiske Dannelse lod ham aldrig glemme Mennesket bag Fangen. Og Motivet var saa lidt for ham som for andre - som det undertiden tros - en vis moderne "blødsøden Forbrydervenlighed", men simpelthen det overlegne Menneskes Viden om, hvordan Mennesket nu engang er, og hvilke Kaar vi alle er undergivet. Derfor vil hans Gerning sætte sig Spor. I de normale Fredens Aar tænkes der meget lidt paa de Mænd, der udfører denne nødvendige og krævende Samfundstjeneste. Men i disse haarde og bitre Aar for vort Land har vi set, hvilken Styrke, hvilken Værdi vi ejer i paa de betroede Poster at have Mænd af uselvsk Karakter og Fædrelandsaad. En saadan Mand var Viggo Waagensen.

I et Skriftord siger Tømmermandssønnen om en Mand: "Sandelig, denne er en Isralit i hvem der ikke er Svig". Jeg ved ingen bedre Karakteristik af Waagensen - har var en Mand uden Svig.

Den Tid, vi nu gennemlever, er en Prøvetid for Mænd. Adskillige bestaar den ikke, men Waagensen gjorde det. Efter Sagens Natur er næppe nogen paa en mere udsat Post end den, der i særlig Forstand nu skal hævde Statens Myndighed og Autoritet. Den svage tør af Menneskefrygt ikke bruge sin Myndighed, og det lille Menneske staar i Fare for at misbruge sin Magt.

Med tungt Hjerte - ganske vist - men som loyal Tjener for res publica mødte Waagensen den, der paa Grund af særlige Forhold i denne Tid kom indenfor hans Omraade, med Myndighed - men dog samtidig drev hans Karakters Noblesse og hans medmenneskelige Sind ham til baade overfor Ofrene selv og i alle de Forhold, hvor han kunne det, ogsaa at udvise en Hjælpsomhed, der tog baade hans Tid og Kraft.

- Ja, det tog ogsaa hans Kraft. Han kuedes ikke og trættedes ikke i sin Gerning, men han blev slidt op. Ikke alene Omfanget - og ikke først og fremmest - af Arbejdet i disse Aar, men særlig Arten deraf, det sjælelige Tryk, der maa lægge sig over enhver, der har med disse Ting af gøre, sled hans Hjerte op.

- Sandelig, han var en Mand uden Svig. - Der er Mænd, der blev mindre under Ansvarets Byrder - han blev større.

Hans Plads som Statens Tjener kan fyldes, men intet kan fylde den Plads, han havde i sine Kæres Hjerter.

Ja, Hjerterne krymper sig i Sorg og Savn, forfærdede over Dødens onde Ansigt.

Alle menneskelige Trøsteord er saa fattige og tomme. -

Skriftens Ord: "Forfærdes ikke, tro paa Gud og tro paa mig" lyder som en skærende Haan. Men hvad andet trøster én end dette: Tro paa Livets Gud, vend Hjerterne opad - sursum corda - der vil der kunne gives Kraft til at bære Sorgens bitre Smerte, og Tanken vil da samle sig i Tak for, hvad I ved ham fik. - De mange Aar i et lykkeligt og harmonisk Ægteskab - Mindet om en Mand af sjælden Ridderlighed og Finhed og Mindet om en Far af aldrig svigtende Omsorgsfuldhed. - Ja, hele hans Uselviske Væsen og gennemdannede Aand har lyst over et lykkeligt Hjem i mange og gode Aar, det er vel værd at sige Tak for.

- Ja, lad dette Ord: "Eders Hjerte forfærdes ikke, tror paa Gud og tro paa mig" tale til os alle.

Tro paa Gud: Det er ikke Ondskabens aandelige Hær, der har den egentlige Magt, selvom det en lang Tid kan se saaledes ud, men det er Livets Gud - og tro paa mig: Det vil være paa den Tømmermands Søn, som for alle Dage har sat det ind i Verden, at Barmhjertighed og Ret er større og gyldigere end Magt og Herskesyge."

(Jeg afslutter nu referatet i Berlingske Tidende med igen at citere, fra Berlingske Tidende:)

"Saa sang Koncertsangerinde Benedicte Poul-Knudsen solo "Bliv hos os, Mester", og derpaa besteg Afdødes unge Søn, Ingeniør Bent Waagensen, Prædikestolen:

- "Far tog sin Gerning overordentlig alvorligt og maatte ofte gøre sin Pligt med tungt Hjerte. Alle ved, hvad vi har mistet i ham."

Derefter foretog Pastor Amby Jordpaakastelsen og lyste Velsignelsen.

Til Tonerne af "Dejlig er Jorden" sænkedes Baaren, medens alle rejse sig."

Fars urne blev senere nedsat i Tuxens gamle familiegravsted på Holmens Kirkegård, hvor bl.a. hans mor Harriet og hans 2 som babyer døde søstre ligger begravet. På gravstenen lod mor indhugge "MEDIA VITA IN MORTE SUMUS" ("Midt i livet er døden") og forneden står "HERRE VELSIGN VORE BØRN". Efter fars navn lod mor karakteristisk nok indhugge det lille ord "og". Først 45 år senere blev mors navn tilføjet.

Det er tragisk, at far ikke fik lov til at følge sine børn, som han elskede og var så god imod, meget længere frem i livet. Det er også tragisk, at han og mor ikke fik den alderdom sammen, som de havde set hen til: Et otium i Helsingør, den by, som fars familie stammede fra og som han holdt så meget af.

Mor's lange enkestand og død 1987

Efter fars død flyttede mor med Jytte og Jens Jørn til en hjørnelejlighed Nikolajgade 22, 2den sal, mens Ole, der var blevet civilingeniør i 1942 og var ansat hos Crone og Koch, lejede et lille værelse på Højbro Plads.

Nu begyndte mors næsten 45 år lange enkestand, hvor hun til at begynde med var mest optaget af at opretholde et hjem for sine 3 børn. (Jeg boede i Græsbjerg ved Vordingborg, indtil jeg i november 1943 flygtede til Sverige). At gifte sig igen var en umulig tanke for mor.

Børnebørnene begyndte at komme fra 1947, og mor blev for dem til "Mammi". I højere og højere grad blev mor, der var familiens matriark, dens naturlige og vigtige samlingspunkt. Hun fulgte nøje med i, hvordan det gik det enkelte familiemedlem - ikke altid nogen let opgave.

Mors fødselsdage var nogle af familiens store samlingsbegivenheder. Hendes 60-års dag skulle have været afholdt hos Kikki og mig på Rosenvængets Sidealle 5 på Østerbro, men måtte aflyses fordi mor var bange for at have fået en lille kræftblis i ansigtet. Det viste sig at være falsk alarm.

70-års dagen blev holdt på "Hjalet" hos Kikki og mig.

80-års dagen blev holdt på Kodansvej hos Kirsten og mig.

85-års dagen blev holdt på Skæremøllen hos Kirsten og mig.
90-års dagen blev holdt hos Ole og Ragnhild i Skodsborg, efter at Kirsten og jeg var flyttet til Spanien.

På 95-års dagen inviterede mor sine børn og svigerbørn + Conny og Viggo til middag på "Le Port" i Espergærde. Bagefter var vi hjemme hos Jytte.

Fars 100-års dag 22. marts 1987 var den sidste gang, vi samledes hos mor - til en lille fest på Øresundshjemmet.

Mor besøgte 3 gange Kirsten og mig i Spanien - i 1975, 1978 og 1979, 2 af gangene sammen med Jytte. Men hun nåede aldrig at besøge os i Hamburg. Da var mor også over 90 år gammel.

Jeg vil lade Jytte fortælle mere detaljeret om mors lange enkestand: "Da Far døde 13. december 1942, skulle vi flytte fra den store embedsbolig. Det var under krigen og meget svært at faa lejlighed. Ved gode menneskers hjælp lykkedes det og 1. april 1943 flyttede vi til Nikolajgade 22 II, en hyggelig hjørnelejlighed bestående af 2 værelser, kammer, køkken, toilet uden haandvask. Der var een kakkelovn. Mor og jeg sov i hver sin stue, Jens Jørn fik det lille kammer. Vi flyttede ind med ca. 50 flyttekasser, det normale var ca. 11 til en lejlighed af den størrelse. Desuden havde snedker Nielsen fra fængslet skaffet os noget brænde, saa vi havde en stor stabel staaende midt i stuen mellem de fine gamle møbler. En af de første, som besøgte os, var fru Wandall - hun kom med diverse pølser, som vi anbragte i kakkelovnen, som var det koldeste sted.

Vi indrettede os hyggeligt og godt, selvom det var en ubeskrivelig stor overgang at flytte til luderkvarteret i den indre by.

En af de første aftener hørtes skrig fra gaden og Mor skyndte sig at lukke et vindue op og ringe med en lille klokke for at hidkalde hjælp. Vi fik dog hurtigt beroliget Mor med at det var dagligdags herinde og betød ikke noget.

For at supplere sin pension fandt Mor paa forskellige ting, bl.a. købte hun via annoncer i avisen gamle hæklede sengetæpper, som hun trævlede op og bl.a. sammen med nogle af mine veninder strikkede babybukser af garnet. Hvor Mor solgte disse bukser, husker jeg ikke.

Mor fik et lille job hos en antikvitetshandler, *Joh. Th. Møller*, Boldhusgade 4,II. "Lille Møller" kaldte vi ham. En original. Engang

hviskede han Mor en "hemmelighed" i øret. "Jamen, lille Møller, hvor ved De det fra?" - "Fra radioen", svarede han. Han ville gerne forære Mor en ting, men da Mor ikke ville tage imod det, fik han lov til at give mig det yndige lille sybord, som staar i min stue. I sybordet ligger en hilsen til mig, skrevet af lille Møller i oktober 1946.

En anden original var *Inga Christiani*, som ofte besøgte os. Hun var glad ved at overnatte i en stol og med en avis over hovedet.

Den store nøgle til porten har vi desværre ikke beholdt. Mor fik i efteråret 1946 et job som forretningsfører i Kunstforeningen "Fremtiden", Niels Brocksgade 5. Et krævende job, som Mor gik op i med liv og sjæl, i perioder arbejdede hun nærmest i døgn drift, det syntes vi børn tog alt for meget af hendes tid og kræfter og derfor sagde Mor sin stilling op i efteråret 1951. Maaske var det forkert af os. Men Mors store arbejde blev ikke paaskønnet tilstrækkeligt af bestyrelsen og de ydede hende ikke den hjælp hun burde have haft. Mor selv tænkte slet ikke paa at det kunne være anderledes.

Midt i en af disse travle perioder flyttede vi (Mor og Jytte) februar 1949 til Petersborgvej 3 B IV, 2 stuer, køkken, toilet m/vaskekumme, centralvarme. Herligt. Jeg husker saa tydeligt da Mor tidligt om morgenen gik hjemmefra den dag flytningen skulle foregaa at jeg sagde: "Husk nu at tage hjem til Petersborgvej".

Selvfølgelig var det trist for Mor, da jeg giftede mig 28.12.1951 og flyttede hjemmefra. Men hun klarede sig og havde altid mange gøremaal og interesser. Bl.a. lavede hun ca. 50 "Staa-Maren"-er. Hun var mange steder for at faa materialer til disse, bl.a. fik hun hovederne i Køge. Husk nu at Mor ikke (som vi) havde bil. Næh, det var tog og sporvogn og til fods. Ja, saa kom svigerbørn, børnebørn og det var naturligvis det allervigtigste.

I august 1964 flyttede Mor til Løvspringsvej 4 A i Ordrup. 2 værelser, køkken, bad og altan. Det var dejligt for Mor at faa lidt mere luft og slippe for alle trapperne. Her boede Mor saa i ca. 19 aar og fortsatte sit aktive liv. Mors eget lyse sind har utvivlsomt hjulpet hende gennem alle disse aar, siden Far døde. Inderst inde var hun nok fortvivlet, men viste det meget sjældent og hun forstod altid at være glad med sine børn, børnebørn, svigerbørn og venner.

I det hele taget havde Mor en livsvilje omtrent til det sidste. Det

vidner hendes smaa sedler, som laa i skuffen, om.

Mor har hele livet skrevet breve - i tusindvis af breve - gode, indholdsrige, morsomme.

Mor var næsten daglig en tur til byen - der var altid et eller andet, som kun kunne faas i netop den eller den forretning i København. Ofte gik Mor paa maleriudstilling og ofte faldt hun for et billede, som hun maatte eje. Mange gange betalt med smaa afdrag hver maaned. Altid var der nyt at se paa hjemme og de billeder der ikke var plads til paa væggene, blev sat, hvor der nu var plads paa gulvet. Hendes sidste kunstindkøb maatte jeg foretage, da hun selv var for svag til at tage med. Jeg blev "sendt af sted" til *Inger Hanmann* i hendes privathjem paa Gl. Kongevej for at købe et lille sølvbillede. Inger Hanmann havde faaet et lille brev fra Mor - dette brev gemte hun - det imponerede hende at Mor, som 95-aarig, havde skrevet saa smukt til hende. Dette var i august 1985.

Mor elskede at glæde os alle og hendes gaver - store, som smaa - var saa gennemtænkte.

Vind og vejr afholdt hende aldrig fra at besøge familie og venner. Paa "Fremtiden" kom en dag en mand, *Søderberg*, ind med sin lille hund "Cyklen" og bad om lidt vand til hunden. Også han var en original, usselt klædt, ubarberet, men en hæderlig stodder. Han kom ofte paa "Fremtiden" og han og Mor blev gode venner. Mor har altid haft noget tilovers for de lidt anderledes. Han ønskede at Mor skulle ordne boet efter ham. Jeg tror ikke Mor var særlig glad for dette, men hun nænnede ikke at sige nej og både Jens Jørn og Kikki hjalp Mor. Fru *Wange* fra "Wanges kælder" (Antikhandel) i Studiestræde blev involveret. For nylig har jeg talt med fru Wange og hun huskede saa godt Mor og den gamle mand. Mor har nok faaet lov at købe enkelte ting, ihvertfald har jeg en gammel pindestol uden sæde og et tobaksskab, som jeg har givet Trine og Søren.

Jeg har slet ikke nævnt Kikki - der var et ganske særligt forhold mellem Kikki og Mor - de holdt meget af hinanden og forstod hinanden til bunds. Begge var de enestaaende personligheder.

Ej heller har jeg nævnt de mange rejser Mor inviterede mig med paa, bl.a. til Salzburg, Firenze, San Remo, Pløn, Ystad og Ålborg. Mor tog ofte ud i det blaa - det kunne vi ikke rigtig lide, saa derfor lovede hun at lægge besked i lejligheden inden hun gik.

Mange smaa sedler, bl.a.:

"er taget til Malmø for at se udstilling"

"er taget til Odense for at købe Picasso-vase til Bent"

"er taget til Aabenraa"

o.s.v. - altid hjemme samme dag

Mor har spillet bridge og havde igennem mange aar en klub, de seneste aar med *Edith Ravn*, *Anna Dahl* og fru *Finderup*. Jeg mener den sidste gang Mor spillede var i marts 1986.

Mors altan paa Løvspringsvej blev beundret af mange - om sommeren bugnede den med de skønneste blomster - om vinteren var den hyggelig med fyr, gran og fuglehus.

Mor har syet flere "hanepuder" - om sommeren syede Mor ofte om bord paa færgen til Sverige. Hun tog turen frem og tilbage for at faa den gode søluft. Mor var ikke meget for bare at gaa tur og slet ikke i parker.

Flere gange har Mor lejet sin lejlighed ud - baade paa Petersborgvej og Løvspringsvej - til udlændinge fra Niels Bohr instituttet. I de perioder har Mor saa rejst udenlands f.eks. i 1955 med *Karen* og frk. *Rink*, senere med fru *Brøndum-Nielsen* begge gange til Italien. Men Mor har ogsaa rejst alene og altid har hun faaet gode venner og brevvekslet med gennem mange aar.

Mors mange venner fra tidligere tider, men ogsaa fra senere aar, med undtagelse af et par stykker, maatte hun se dø - det maa være strengt.

Ebba Harboe, Else Rode, Karen, Ellen, Jørgen, Krølle, Edith Ravn, Edith Palm, Karen Ryge, Fru Munck, fru Boye m.m.flere.

Også efter at Mor var flyttet på Ø.H. (Øresundshjemmet i Humlebæk) foretog vi nogle små ture. I maj 1984 boede vi nogle dage paa "Bondehuset" i Sørup ved Fredensborg. I august 1984 var vi paa "Kirsebærkroen" i Præstø. Igen i Maj 1985 var vi paa "Bondehuset". Mor var glad for at komme lidt væk fra Ø.H. - aah, det er saa smerteligt at tænke paa disse aar, nej Mor fandt sig aldrig til rette på institution, som du skriver. Men kun kæmpede bravt for at være glad og jeg ser for mig hendes søde lille ansigt, naar hun smilende vinkede til os, naar vi gik fra hende paa Ø.H."

Lad mig tilføje en lille historie fra een af mors rejser. Hun sad alene i en kupe i toget fra San Remo til Nice, lidt nervøs fordi hun havde

købt noget, der skulle fortoldes. Lidt før grænsen kom en tilsyneladende rar mand ind. Mor spurgte ham tillidsfuldt, om han syntes, at hun skulle skjule det indkøbte på sig selv eller i en af kufferterne. "Det skal jeg såmænd sige Dem, lille frue", sagde den rare mand, "Jeg synes, De skal lægge det i den kuffert der. Så ser jeg i den anden. Det er nemlig mig, der er toldereren".

Kun mor kunne slippe godt fra den historie !

Som nævnt blev mor i 1983 nødt til at flytte til Øresundshjemmet i Humlebæk. Her var Jytte ansat og kunne tage sig kærligt af hende. Alligevel blev de 4 år på plejehjemmet en trist afslutning på mors aktive liv. Hun vænnede sig aldrig til institutionslivet, og vi må vist sige, at det var godt, da mor 12.6.1987 efter den første operation i sit liv stille og fredeligt lukkede sine øjne.

Jeg vil gerne have lov til at illustrere mors vanskeligheder og mine egne forsøg på at trøste hende - og samtidig vise en næsten 70-årigs tanker om alderdommen - ved at citere fra nogle af mine breve til mor i denne periode.

2.10.1983, kort tid efter, at mor kom paa plejehjem, skrev jeg:

"Kæreste elskede lille mor!

Jeg er lige så bedrøvet som du over, at du af og til er deprimeret. Men jeg ser ingen mulighed for at hjælpe dig fundamentalt. Det er situationen i sig selv, der er så ulykkelig.

Og dog: Endnu engang må jeg minde dig om den banale sandhed, at netop du jo trods alt har så uendelig meget godt at se tilbage på, og at du kan glæde dig over 4 børn, som vil gøre alt, hvad de kan, for dig og som har et fuldstændig harmonisk forhold til hinanden. Har det ikke været eet af fars og dine inderligste ønsker? Og det er jo gået i opfyldelse.

Jeg ved ikke, hvordan jeg ellers skal give dig styrke til at leve hverdagen.

Alle dine 4 børn er jo så gamle, at de også mere og mere lever for deres børn, for vor fælles slægts lykke.

Jo ældre man bliver, des mere erkender man altings forgængelighed og hvor lidt materielle ting betyder - samtidig med, at man fatter mere og mere interesse for sin fortid og deriblandt også for alt nedarvet, oplysninger, møbler, billeder osv. fra de generationer der

er gået forud.

Jeg er ikke religiøs og kan leve uden religionens trøst nu. Om jeg kan det til min sidste stund er det umuligt at vide. Mange finder jo stor styrke i religionen. Eller i filosofien.

Bare du dog kunne finde styrke og glæde igen. Men som regel er du da glad og den gamle mor, ikke?

De kærligste hilsener fra din ældste søn Bent. "

Et par uger senere (18.10.83) skrev jeg bl.a.:

"Det er synd, du ikke rigtig trives. Det *er* også trist at bo på plejehjem, men det er dog den bedste løsning, ja den eneste løsning, når vi skal være realistiske. Selv om der ikke bliver gjort rent om søndagen og om lørdagen, selv om andre ting svigter, så er der dog meget mere hjælp, end du kunne få i en lejlighed. Jeg *kan* ikke se andet end, at det er den bedste af alle tænkelige (og realistiske) løsninger (plejehjem, egen lejlighed, værelse hos os). Vi er jo langsomt gennem mange år kommet frem til plejehjems løsningen, og det bedste er derfor *nu at prøve at indrette sig efter vilkårene, som de er, og tage det med så godt humør som det nu engang er muligt at producere*. Efterhånden glider det vel også bedre og bedre. Hvis det f.eks. varer længe om morgenen før der kommer nogen og tager din morgenkåbe ned til dig, kan du så ikke få dem til at tage den ned om aftenen og lægge den på sengen eller en stol - o.s.v., o.s.v. Der må være forskellige små kneb, som man efterhånden opdager. Du skal vist også have hjælp til at komme i skoene om morgenen. Kan du så ikke bruge nogle tøfler, som du selv kan stikke fødderne ned i? Eller går du for usikkert med dem på? Alt dette er kun skrevet i kærlighed, i håb om, at du efterhånden må få tingene til at glide og selv komme i bedre humør. Det er ikke rart at blive gammel og afhængig af andre, men det bliver vi alle, og med jo bedre humør vi kan tage det des bedre går det.

For at springe til ungdommen: Jo, jeg tror, det er meget lykkeligere at være ung i dag end på min tid og måske igen endnu bedre end på din tid. (På samme måde tror jeg også det er bedre at være voksen, midaldrende og gammel i dag end i "gamle" dage). Man skal være varsom med at romantisere fortiden. Hvis vi går langt tilbage, 100-200-300 år, så er det helt evident hvor bedre det er at leve i dag. Men jeg tror også det er nemmere og lykkeligere i dag end da jeg

var ung. Vanskeligheder med at få arbejde var der også den gang. Jeg tænker mere på den "forkrampethed", der lå i tiden (det har intet med vores lykkelige hjem at gøre). Vi blev kørt meget mere autoritært i skolen, der lå en masse moralske forbud over os, vi havde ikke mange penge og ikke megen frihed. Derfor er hovedparten af de unge jo også langt dygtigere i dag end de var i min tid. At frihed avler vold og narkotika for et mindretal af ungdommen er trist og iøjnefaldende, men man får nu engang ikke noget gratis, og typisk for ungdommen er det trods alt ikke. Kort sagt: Jeg ville gerne være ung i dag. "

Mor kæmpede fortsat bravt med sig selv for at kunne udholde tilværelsen, og det lykkedes da også engang imellem, således at jeg f.eks. i et brev 1.8.1984 kunne skrive:

"Det var dejligt at høre i går aftes, at du var knapt så ked at det som i søndags og tidligere på dagen i går".

Til mors 95-års fødselsdag skrev jeg (21.7.85) bl.a.:

"Søde lille mor, det er banalt at sige, at børn skylder deres forældre *alt*, nemlig tilblivelsen - og det er lige så banalt at sige, at børn *ikke* skylder deres forældre *nogetsomhelst*, fordi det nu engang er livets lov, at forældre aser og maser for deres børn, ligesom deres forældre asede og masede for dem og ligesom børnene engang skal ase og mase for deres børn. Forældrebyrden skulle jo gerne samtidig være forældrenes lykke.

Sandheden ligger naturligvis midt imellem. Og her er det jeg gerne vil sige dig uendelig mange gange TAK for den dejlige start i livet, som dine 4 børn har fået. Det er mærkeligt og vemodigt at tænke tilbage på sin barndom, der i tid er så kort men i indhold synes at udgøre næsten halvdelen af ens liv. Vor barndom fandt sted i en tid, der var utrolig meget forskellig fra tiden idag. Meget af det, vi lærte i hjemmet og skolen dengang, er ubrugeligt i dag. Mange synspunkter og holdninger har løbende måttet revideres, og det er gået hurtigt i din og min levetid.

Men det væsentlige er uforandret. Det er kærligheden til børnene og omsorgen for dem. Og begge disse ting er vi blevet beriget med hele vor barndom igennem. Masser af glade begivenheder, masser af kærlig omsorg er oplagret i vor erindring og fastholdt bl.a. i mine familiealbums, så også næste generation kan få et indtryk af dem.

Vor barndom har virkelig været lys og lykkelig, og det har måske mere end noget andet båret os igennem de svære stunder, som ingen af os undgår livet igennem. Det er vel også grunden til, at vi - forhåbentlig da - har haft overskud at give videre af til vore egne børn og til medmennesker, som har trængt til vor hjælp.

En anden ting, som vi lærte i hjemmet (men som foruden at være positivt har et islæt af egoisme), er at være selvbehersket (= have karakter), høflig, hensynsfuld og kultiveret, og selv om disse egenskaber ikke sættes helt så meget i højsædet i dag som dengang så tror jeg, at de har gavnet os i mange situationer og af og til også har gjort indtryk på den ungdom, som ellers sætter andre idealer højere. For disse ting: Kærlighed, omsorg og "gammeldags dyder" (og størst blandt disse er kærligheden) kan jeg aldrig nogensinde få sagt dig nok TAK.

TAK, TAK, TAK, elskede mor. TAK for alt, hvad du (og far) har givet os.

Det er ikke mærkeligt, at ikke blot dine børn, svigerbørn, børnebørn og oldebørn, men også alle andre mennesker, som får den glæde at træffe dig, elsker dig. Du er noget helt enestående. Men dine børn ved det allerbedst og er dem, der har fået allermost af dig.

TAK igen, elskede lille mor, fra dit barn Bent. "

I efteråret 1985 havde mor en periode, hvor hun så meget tilbage på sit liv og fortrød at hun ikke havde været "god nok".

Jeg skrev 5.10.1985 bl.a.:

"Du må aldrig tænke på, om du er "god nok". Du har sandelig været mere end god nok hele dit liv, og selv om du ikke havde været det er det negativt at tænke sådan. Alle mennesker skal altid prøve at tænke positivt, ikke negativt. Hvis det kan trøste dig kan jeg forsikre dig, at du ikke vil blive husket for dine sidste år men for al den kærlighed, du har givet hele dit liv igennem og for al den omsorg, du har vist for din store familie (og dine venner) også i de mange, mange år siden 1942."

Herpå svarede mor, som da var 95 år, 15.10. bl.a. flg. (stærkt forkortet):

"Min elskede store dreng.

Tusind tak for Dit kloge og inderlig kærlige Brev. Jeg ved ikke, hvad X mener med, at jeg "ikke tager min Alderdom smukt". Jeg tænker

altid på Jer allesammen. X mener sikkert, at jeg forlængst burde være død og ikke følge Jer allesammen med Kærlighed. Jeg kan ikke sige Dig Tak nok for, hvad Dit Brev udstraaler, men jeg ved, Du kender mig og mine Tanker. Tak, Bent, for alt. Din egen Mor."

Mine sidste citater er fra 23.10.1985. Dernæst bliver det mest gentagelser:

"Du ved det gør mig så usigelig ondt, at du, som hele dit liv har været så aktiv og udadvendt, skal sidde temmelig hjælpeløs hen. Men det er ikke menneskers magt at ændre på det. Hverken Jytte eller jeg eller nogen anden, som ikke har prøvet det, ved, hvordan vi ville reagere i den situation. Sandsynligvis ville jeg være lige så fortvivlet som du og måske ikke tage det nær så pænt. Der er umuligt at vide. Jeg tror kun, man kan tage det pænt, hvis man enten er en naiv og troende sjæl eller hvis man er mere eller mindre senil. Senil er du jo bestemt ikke, og troende? Næppe mere end jeg er - det er vi desværre nok for kloge til - hvis det da er klogskab. Men vi kan ikke lave om på det. Det er næppe en viljesakt at blive troende.

Er der nogen, som tager sin alderdom pænt i den forstand, at de fortsætter med at tænke kærligt på andre og følge dem, så er det netop dig. I den forstand har du ikke forandret dig, men er og bliver den mest kærlige og opofrende mor og ven i hele verden. Og det er vel det, det kommer an på. Der er nemlig snarere en viljesakt at være kærlig og god. Og det er iøvrigt det, vi børn har lært af dig og far, og hvis vi kan efterleve det en lille smule er det jeres skyld.

Det er så trist, når ens liv er koncentreret om det negative: Ikke at være syg, ikke at have praktiske problemer, ikke at kede sig o.s.v. i stedet for at kunne koncentrere sig om det positive: At nyde kærlighed og venskab, kunst og musik, mad og drikke, rejser og natur. Når livet ikke længere er positivt orienteret synes jeg det er ligegyldigt." På dette brev svarede mor i et ligeledes stærkt forkortet brev 29.10. bl.a.:

"Min egen altid elskede Dreng.

Hvor vilde jeg ønske, jeg kunde forsikre Jer alle om, at jeg er saa taknemlig over alt, hvad jeg ejer i Jer børn! Tusind Tak for Dit dejlige Brev - hvor vilde det være godt, hvis jeg kunde dele min Lykke og mine Tanker med et kærligt og forstaaende Menneske; prøvede saa smaat i Gaar Aftes med Ruth paa Strandparksvej, men

hun var træt og vilde sove (Kl. 20). Selv vilde jeg saa gerne et eller andet, men bliver bremset og maa jo indrømme, at jeg er gammel og burde dø. Mange, mange Gange læser jeg Dine kærlige og forstandige Breve og siger Dig Tak i mit Hjerte! Din egen Mor."

Jeg vil slutte med den lille tale, jeg holdt ved bisættelsen i Humlebæk (Urnen blev derefter nedsat ved siden af fars på Holmens Kirkegård):

"Vi, der er mors allernærmeste, sidder sikkert nu hver for sig og tænker på, hvad mor har betydet for os, og det vil være lidt forskelligt for hver af os og særligt fra generation til generation. Men jeg synes, vi skal lade tankerne gå tilbage og mindes mor, som hun var gennem et langt liv.

Mor var først og fremmest et udpræget følelsesmenneske og skal man karakterisere hende med eet eneste ord må det blive med ordet *KÆRLIGHED*. Mor havde kærligheden og livsglæden i sin natur, men hun havde også en *vilje* til at være kærlig og god, til at bekæmpe alt det negative og triste og onde. Derfor kunne mor godt - på trods af sin intelligens - virke naiv. Det var hun ikke. Men hun *ønskede* at se verden og menneskene som hun syntes, *de skulle være*, ikke som de faktisk var.

Som barn og ung pige elskede mor sine 2 brødre Poul og Knud og ikke mindst sin tante - lille tante - som døde kort før jeg blev født og hvis billede mor altid havde hos sig. Men mest af alt elskede hun sin mand og de 4 børn, hun gav ham. Det var et sjældent lykkeligt ægteskab og et usædvanlig dejligt hjem for os børn. Far og mor var vidt forskellige af natur, men de supplerede hinanden på ideel måde og gav livet indhold for hinanden - og om eet var de enige: At deres 4 børn var deres livs rigdom og opgave. Det fremgår så smukt af den gravsten, som mor lod sætte på fars grav. Der står forneden: "Herre, velsign vore børn".

Jo, Mor blev pludseligt og helt uventet enke i sit 53'ede år og stod alene med 3 hjemmeboende børn - jeg var den eneste, som var flyttet hjemmefra. Det må have været en vanskelig opgave for mor, for at gifte sig igen ville have været fuldstændig utænkeligt så stærkt som mor følelsesmæssigt var knyttet til far. På gravstenen står der da også under fars navn et lille "og". Det var helt tydeligt, at mor skulle følge far og aldrig nogen anden.

Mors enkestand blev på næsten 45 år - en ufattelig lang tid at være alene i. Men hun beklagede sig aldrig, kastede sig ud i forskellige aktiviteter men helligede sig først og fremmest sine børn, senere børnebørn og oldebørn - ligesom hun så sandelig ikke glemte sine svigerbørn.

Mor var aldrig dominerende eller kritisk - det har ikke været svært at være svigerbarn i vor familie, og det har vi direkte efterkommere nydt godt af. Mors kærlighed til os alle var uendelig og hendes tolerance over for vort af og til lidt ukonventionelle liv var næsten grænseløs. Det må ikke have været let at være født i en tid, hvor det ikke var nogen biler og hvor ting som telefonen og den elektriske belysning praktisk talt var ukendte begreber, men først og fremmest omgangsformerne mellem menneskene og moralen var en helt anden end i dag - og så alligevel forstå og akceptere nutiden. Men takket være denne evne og sin uendelige kærlighed forblev mor til det sidste familiens midtpunkt, den sol, hvorfra varmen og kærligheden strømmede ned over os alle.

Midt i sorgen må vi glæde os over, at mor til allersidst fik så hurtig og smertefri en død.

Lad os allesammen nu i dette øjeblik hver for sig i vort inderste sende mor en tak for alt, hvad hun har givet af sit rige, vidunderlige sind.

TAK - ELSKEDE MOR"

OVERSIGT OVER VIGGO OG GRETHE WAAGENSEN'S EFTERKOMMERE

11a. *Bent Waagensen*, civilingeniør, f. 8.8.1916 i Middelfart, døbt 22.20.1916 i Middelfart Kirke.

G.1) 22.1.1942 på Søllerød Rådhus m. *Jenny Rubin*, socialrådgiver, f. 18.4.1918 i København, d. 4.1.1983 (ægteskabet opløst 1946), datter af professor i psykologi *Edgar John Rubin*, f. 6.9.1886 i København, d. 3.5.1951 i Holte, og *Hedevig Elisabeth Thiesen*, f. 27.6.1891 i Middelfart, d. 22.8.1965.

G. 2) 9.10.1946 på Odense Rådhus m. *Elisabeth Brochmann*, f. 24.8.1921 i Oslo, d. 10.3.1984 i Gentofte (ægteskabet opløst 1966), datter af redaktør *Christen Brochmann*, f. 19.10.1889 d. 15.4.1923 og redaktør *Marie (Mais) Brochmann*, f. 23.8.1898 d. 18.11.1977, f. Brinchmann, senere gift Fearnley (redaktør *Mais Fearnley*) g. 13.7.-1973 m. grosserer Børge Denholm, f. 5.9.1919.

G. 3) 7.5.1971 i Søllerød Kirke m. *Kirsten Ellehammer Hansen*, f. 25.11.1946 i Næstved (ægteskabet opløst 1986), datter af snedker *Kurt Ellehammer Hansen*, f. 25.1.1921, og *Edith Ellinor Nielsen*, f. 6.2.1924, g. 8.11.1986 m. *Nicolai Wilton*, f. 14.4.1954, søn af teaterdirktør *Kai Wilton*, f. 4.7.1916, d. 6.4.1980, og teaterskoleleder, skuespiller *Grethe Holmer*, f. 12.1.1924.

G. 4) Papirløst 5.5.1988 i Enfield, Hertfordshire, England med *Caroline Wright f. Evans*, f. 4.7.1960 i Crewe, Cheshire, England, datter af *Thomas (Tom) Evans* f. 25.8.1928 og hustru *Valerine (Val)* født *Ryder*, f. 3.2.1932.

12 A m 2): *Viggo Waagensen*, befragter, f. 24.2.1947 i Odense, døbt 26.5.1947 i Odense Domkirke (Skt. Knuds Kirke), G. 24.2.1972 på Gentofte Rådhus m. *Conny Olsen*, sekretær, f. 7.10.1952 i Stege, Møn, datter af slotsbetjent *Hans Chr. Olsen*, f.15.1.1926, og plejehjemsforstanderinde *Eva Olsen* f. 7.11.1933.

13 A *Elisabeth Waagensen*, f. 10.6.1983 (udøbt).

12 B m. 3): *Peter Waagensen*, f. 23.11.1971 i Korea, (adopteret, udøbt).

12 C m. 3): *Sally Waagensen*, f. 19.12.1973 i Thailand (adopteret, udøbt).

11 B *Ole Per Viggo Waagensen*, civilingeniør, f. 18.2.1919 i Nyborg,

døbt 1.6.1919 i Nyborg Straffeanstalts Kirke.

G. 1) papirløst 1946-58 m. *Anette Winding*, f. Jacobi, f. 22.7.1905, d. 5.3.1990 (tidl. gift m. læge *Hans Winding*), datter af forfatteren, bibliotekspioner *Carl Jacobi*, f. 19.11.1874 på Frederiksberg, d. 19.4.1938 i Holbæk, og *Rosa Anna Christensen*, f. 23.11.1875 i Holbæk, d. 2.5.1964 i København.

G.2) 28.8.1958 i Marmorkirken i København m. *Ragnhild Bratland*, f. 25.1.1931 i Bergen, datter af direktør *Bernt Martin Bratland*, f. 5.9.1897, d. 8.2.1963, og *Ingegerd Helly-Hansen*, f. 15.2.1904.

12 A m. 2): *Julie Waagensen*, f. 14.10.1973 i Thailand (adopteret) døbt 18.8.1974 i Vedbæk Kirke.

11 C *Jytte Harriet Elisabeth Heerfordt*, f. Waagensen, sygehjælper, f. 4.12.1923, døbt 18.5.1924 i Vestre Fængsels Kirke.

G. 28.12.1951 på Københavns Rådhus m. *Erling Heerfordt*, keramikker, f. 16.12.1909 i København, døbt 18.9.1910 i Sct. Jakobs Kirke i København, d. 3.1.1984 i Humlebæk, søn af bankfuldmægtig *Johannes Heerfordt* (1874-1964) og redaktør *Ellen Carlsen* (1881-1963) 1927 gift med journalist, forfatter *Frejlf Olsen* (1868-1936) (redaktør *Ellen Frejlf Olsen*).

12 A *Vibeke Anne Kathrine Heerfordt*, ("Trine", "Ninka"), sygeplejerske, f. 15.4.1953, døbt 20.9.1953 i Humlebæk Kirke. G. 21.2.1979 m. arkitekt, m.a.a., systemkonstruktør *Søren Friis Budtz* f. 11.4.1953, døbt 21.6.1953 i Virum Kirke, søn af ingeniør *Hans Friis Budtz* f. 7.10.1924 og *Birte Ulla Budtz* f. Hemmingsen f. 16.4.1928.

13 A *Camilla Kim Budtz*, f. 28.7.1982 i Korea (adopteret, udøbt).

13 B *Mathias Jim Budtz*, f. 7.3.1985 i Korea (adopteret, udøbt).

Erling Heerfordt har tidligere været gift med *Ingrid Tryti*, med hvem han har børnene.

1. *Klaus Heerfordt*, pianist, f. 19.11.1936, d. 28.9.1983 (udøbt).

2. *Jan Ija Heerfordt*, Ortopædisk kirurg, speciallæge, f. 4.10.1938, udøbt, papirløst gift og skilt m. *Birgitte Wittenborg Paulsen*, læge, f.15.10.1958. Jan har af et tidligere papirløst ægteskab *Katarina Heerfordt* f. 3.3.1963 i Sverige og med *Birgitte Paulsen*; *Anders Wittenborg Heerfordt*, f. 9.8.1985.

11 D *Jens Jørn Christian Waagensen*, fhv. kontorchef i Direktoratet for Kriminalforsorgen, cand. jur., f. 30.1.1925 på Frederiksberg, døbt 21.5.1925 i Vestre Fængsels Kirke, Enghave Sogn.

G. 1) 15.2.1949 i Sundskirken i København m. *Bolette (Boe) Valborg Christensen*, assistent, f. 27.10.1924 i København, d. 14.11.1985 i København (ægteskabet opløst 18.6.1969).

G. 2) 11.7.1969 på Københavns Rådhus m. assistent *Anni Kathrine Hansen*, f. Tunby 23.1.1935 i Køge, døbt 19.4.1935 i Køge. Datter af *Laurits William Tunby*, f. 4.4.1901 og *Anna Margrethe Hansen* f. 30.10.1899.

12 A m. 1): *Pernille Grethe Waagensen*, socialrådgiver, f. 6.10.1950 på Frederiksberg. Døbt 11.3.1951 i Frihavnskirken, København Ø.

G. 1) 26.3.1975 m. *Saverio Sears*, befragter, f. 1.4.1950 i Italien (ægteskabet opløst sept. 1976).

G. 2) 7.3.1987 m. *Niels Lundberg Petersen*, forstander, f.7.6.1948. Hjemmedøbt 13.7.1948. Søn af kirketjener *Johannes G.A. Petersen*, f.25.8.1912 og *Edit Lundberg Petersen*, f.19.01.1922.

13 A *Johannes Christian Waagensen*, f. 20.2.1981, døbt 7.6.1981 i Vor Frue Kirke, København. (Fader: *Lars Handesten*, f. 22.4.1950 i Kokkedal).

13 B m.2) *Marie Lundberg Waagensen*, f. 8.6.1990, døbt 16.9.1990 i Køge Kirke.

Niels Lundberg Petersen har fra et tidligere ægteskab børnene: 1. *Rikke Lundberg Petersen*, f. 31.3.1972. Udøbt.

2. *Louise Lundberg Petersen*, f. 6.10.1974. Udøbt.

12 B m. 1) *Ole Waagensen*, startet sygeplejerske uddannelse 1.2.1989, f. 10.2.1954 i København. Døbt 13.6.1954 i Frihavnskirken, København Ø.

G. 1): papirløst med *Helene Rindum*.

G. 2) m. *Bodil Pedersen*, f. 25.7.1947 i Århus. Døbt 21.9.47 i Skt. Peters Kirke i Randers. Datter af elektrosvejsner *Peter Bøje Jørgensen*, f.18.9.1918 og *Kaja Bülow Jørgensen*, f.4.3.1921.

13 A m. 1) *Anne Kirstine Rindum*, f. 7.1.1974 i København. Døbt juli 1974 på Frederiksberg.

13 B m. 2) *Nadja Waagensen*, f. 3.2.1984 i København. Udøbt.

Bodil Pedersen har fra et tidligere ægteskab børnene *Jakob*, f.22.2.1971 og *Kia*, f.28.9.1972. Begge udøbt.

12 C m. 1) *Jacob Waagensen*, vagtmester ved Københavns fængsler (Vestre Fængsel), f. 29.9.1955 i Humlebæk, døbt 26.12.1955 i Humlebæk.

G. 19.6.1981 m. *Nelly Wiis*, sygehjælper, f. 6.11.1960 i Vesterø, Læsø, døbt 12.2.1961 i Vesterøhavn Kirke. Datter af *Peter Roger Wiis*, f.7.4.1920 og *Edele M. Wiis*, f.5.8.1933.

13 A *Terese Wiis Waagensen*, f. 20.6.1981 på Frederiksberg. Udøbt.

13 B *Emil Wiis Waagensen*, f. 27.2.1986 på Frederiksberg. Udøbt.

Anni Tunby var 1. gang gift 25.6.1955 m. journalist *Carl Christian Hansen*, f. 8.9.1934 (ægteskabet opløst 6.1.1969), med hvem hun har børnene:

1. *Claus Tunby*, chefkonsulent, f.8.12.1955 i Køge. Døbt 2.4.1956 i Køge. Papirløst gift 7.7.1977 m. sekretær *Ida Irgens*, f.31.5.1955. Døbt 28.8.1955 i Tårnby. Datter af læge *Wolmer E. Petersen*, f.22.7.1914 og *Jennie E. Petersen*, f.16.6.1914. Claus og Ida har en datter *Anne-Sophie Tunby Irgens*, f.29.5.1988. Døbt 14.8.1988 i Skovshoved Kirke.

2. *Annemette Waagensen*, tidligere Hansen, studerende, f.28.3.1958 i Ålborg. Døbt 17.8.1958 i Ålborg.

1. papirløst gift 1979-83 m. *Claus Rolf Olsen*, f.28.11.1951, søn af tegner *Arne Torchny Olsen*, f.13.3.22 og *Mette Rolf*, f.25.5.1930. Med Claus har hun *Julian Rolf Waagensen*, f.30.1.1981 i København. Udøbt.

2. Papirløst gift 1984 m. *Kim Nilsson*, f.11.3.1958 i Hillerød. Døbt 17.8.1958, søn af supervisor, udlandsekspert *Finn Jolander*, f.27.10.1930 og socialrådgiver *Lone Nilsson*, f.2.2.1936. Annemette og Kim blev gift 6.10.1988. Deres datter *Franciska Nilsson* f.18.11.1988. Udøbt.

3. *Lars Hansen*, uddannet børnehavepædagog, nu konsulent f. 24.4.1960 i Køge. Døbt 25.9.1960 i Rødovre Kirke.

Mine forældre og deres slægter

Copyright © by *Bent Waagensen* 1991.

Fotografisk, mekanisk eller anden gengivelse af denne bog eller dele heraf er ikke tilladt ifølge gældende dansk lov om ophavsret.

Undtaget herfra er korte uddrag til brug for anmeldelser.

Mine forældre og deres slægter er tilrettelagt, reproduceret og trykt hos Strandberg Bogtryk/Offset a.s.

ISBN 87-7717-070-9.

